

279098 No. 12

159

ARHIVA SOMEȘANĂ

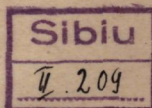
REVISTĂ ISTORICĂ-CULTURALĂ

CUPRINSUL:

Virgil Șotropa: <i>Un act memorabil</i>	Pag. 149
I. Marțian: <i>Raportul locotenentului Friedrich Storch de Arben din 1848—1849</i>	» 167
<i>Correspondența lui Nașcu cu Moșil și Petri</i>	» 192
V. Bichigean: <i>Material documentar</i>	» 216

PAGINI SUPLIMENTARE

I. Marțian: <i>O altă scrisoare a Generalului Ioan Kemény</i>	Pag. 235
Virgil Șotropa: <i>In amintirea lui Grigore Silași</i>	» 239

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția, administrația și direcția revistei:
»ARHIVA SOMEȘANĂ« Năsăud, liceul Gh. Coșbuc

Năsăud 1930

Un act memorabil

Virgil Șotropa

Îndată după înființarea regimentelor grănicerești ardelenene, între anii 1762—1766, s'a instituit în regimentul II năsăudean o »*comisie economică*« din reprezentanții comunelor grănicere sub prezidiul colonelului. Comisia se întrunea de câte ori era nevoie, dar cel puțin odată în an, în sediul comandai regimentului în Năsăud, și împreună cu afacerile curat economice lua la desbatere toate chestiile cari priveau viața grănicerilor: raporturile lor față cu statul și cu familia, afaceri de proprietate și negoț, apoi chestii bisericești, școlare ș. a. Ședințele și le ținea comisia într'o clădire zidită anume spre scopul acesta, consacrată cu mare pompă în 13 Septemvrie 1772 și având deasupra întrării inscripția: *Consilia hic Pallas, Themis hic oracula dictat; Dat frumenta Ceres, Mars pater arma dat.* Fiind în 1801 distrus prin foc, edificiul nu s'a mai reclădit; iar comisia încă și-a curmat activitatea în forma avută, numită fiind pentru rezolvarea chestiilor mai sus amintite o comisie restrânsă, în care sub prezidiul colonelului luau parte: Vicarul districtual, doi sau trei preoți grăniceri și tot atâți ofițeri români grăniceri. Se vede însă că în cursul anilor următori s'a făcut experiența, că ar fi consult să se revină la alcă-

tuirea vechei comisiuni cu reprezentanți din toate comunele grănicere, și astfel în 1840 s'a convocat iarăși o comisie completă. O copie a procesului verbal luat în ședințele ținute cu acea ocazie — după cât știu, singurul document existent de felul aceasta — a scăpat ca prin minune fără de-a fi distrus în 1849. Anume, veteranul sublocotenent grănicer Petru Tanco, făcând la ordinul comandai regimentului năsăudean în Februarie 1849 o perchiziție domiciliară la decedatul econom al institutului militar Basiliu Moț din Leș, a aflat acolo între altele și actul din chestie și l-a ținut ascuns la sine în timpul revoluției. Mai apoi Tanco l-a dat vicecăpitanului Florian Porcius care — pe când scriitorul acestor șiruri adunam material pentru istoria școlilor năsăudene — mi l-a predat împreună cu alte acte și scrisori vechi ale sale.

Aflu potrivit să public acum în extract conținutul instructivului proces verbal, fiindcă conține multe lucruri demne de știut din trecutul grănicerilor, și atinge chestii cari în multe privințe par'că ar fi actuale.

La ordinele comandai generale din Sibiu d. d. 20 Iulie 1838 și ale comandai de brigadă d. d. 14 August 1838 și 8 Aprilie 1839, comisia economică a regimentului din Năsăud — compusă din colonelul regimentului *Rudolf Luxetich de Lichtenfels*, vicarul *Ioan Marian*, preoții *Ioan Pop* din Feldru și *Iacob Pop* din Sângeorz, căpitanii *Ioan Mihailaș* și *Dănilă Borcocoel* și sublocotenentul *Alexa a Buii*, — și-a înaintat părerile și propozițiile privitoare la ameliorarea stărei economice precum și la alte chestii de interes pentru grăniceri. Comanda generală cu ordinul său din 28 Ianuarie 1840 a retrimis amintitele părerii și propoziții cu observarea, ca ele să fie discutate înc'odată în toate detaliile. Atunci comandantul regimentului, socotind

să dea prilej și altor grăniceri să ia parte la desbateri, cu ordinul din 29 Martie 1840 a convocat pentru 2 Aprilie în Năsăud pe lângă membrii amintitei comisiuni, și pe reprezentanții celor 44 comune grănicerești, accentuând că din fiecare sat să fie ales și trimis cel mai harnic și priceput econom. Astfel în ziua fixată s'au prezentat în Năsăud, înșirați după companii, următorii grăniceri:

Compania I: Ion Dobran *Monor*, Dănilă Geluț *Gledin*, Flore Lazurca *Rușii-Munți*, Nechita Gabor *Morăreni*;

Compania II: Maxim Moga *Budac*, Ioan Bota *Ragla*, Dumitru Morar *Nușfalău*, Marian Vărărean *Sântioana*, Vasile Mureșan *Șieut*;

Compania III: Ion Lușor *Borgo-Tiha*, Leonte Moldovan *Borgo-Prund*, Dumitru Orban *Borgo-Bistrița*, Gri-gore Hăngan *Borgo-Mureșeni*;

Compania IV: plutonierul Macavei Bodica *Borgo-Joseni*, cantorul Constantin Flămând *Borgo-Suseni*, Chifor Vlase *Borgo-Mijloceni*, cantorul Tănase Rău *Borgo-Rus*;

Compania V: Gavril Pop *Rodna nouă*, Dănilă Berende *Maieru*, Nica Slăvoacă *Ilva mare*, Ilie Domide *Rodna veche*;

Compania VI: Vasile Vârvari *Sângeorz*, Tănase Găina *Sâniosif*, Cosma Bolfa *Măgură*;

Compania VII: Nicolae Marti *Feldru*, Iacob Năsăudean *Ilva mică*; Pavel Artene *Leș*;

Compania VIII: Ion Onescău *Rebrișoara*, Andrei Rus *Rebra mare*, Găvrilă Isip *Nepos*, Vasile Sângeorzan *Parva*;

Compania IX: Pantilimon Ionașc *Năsăud*, plutonierul Avacom Zăgrian *Salva*;

Compania X: caporalul Ion Bichigean *Telciu*, Scridon Someșan *Hordou*, Ilie Pop *Bichigi*, George Cira *Romuli*;

Compania XI: Iacob Zinveliu Nuțu *Zagra*, Vasile Rai *Poieni*, Casian Borcoțel *Găureni*, Ion Macra *Suplai*;

Compania XII: Ion Filimon *Mocod*, Ion Pop *Mititei*, Zaharie Dâmbul *Runc*.

Toți acești 44 delegați împreună cu membrii permanenți ai comisiei economice și-au început în 2 Aprilie 1840 ședințele în sala spațioasă a școlii normale, fiind președinte colonelul *Luxetich* iar notar sublocotenentul *Alexa a Buii*. Mai întâi se dădeu citire tuturor ordonanțelor în chestie, precum și părerilor și propunerilor comisiei permanente economice, fiind toate explicate delegaților în limba română. Aceștia își făcuseră observațiile necesare și astfel după multe și amănunțite discuții, cari țineră două zile, în 2 și 3 Aprilie, se fixară în proces verbal următoarele 14 puncte:

1. Locuitorii acestui district militar grăniceresc atât înainte, cât și după militarizare s'au ocupat cu prășirea vitelor și cu agromonia, cu ceva comerț de lemne și manufactură, precum și cu gătitura pănurei (abă, dimie). Ca locuitori liberi ai districtului bistrițan aveau, cu excepția prestării contribuțiilor, puține alte obligațiuni de serviciu, cunoșteau puține lipsuri (trebuințe); povățuiți de bătrânii satelor își purtau economia casei și a câmpului după model săsesc și'n consecință totdeauna au trăit într'o stare mulțămitoare.

2. Indată după militarizare, pentru a deschide grănicerilor nouă izvoare de venit, s'a organizat pe apele Sălăuța și Someș plutărit regulat împreună cu transport de sare dela Dej în Ungaria. Dar printr'asta s'a despoiat economia de multe mâni muncitoare, și numeroși grăniceri, cari pe lângă manuirea armei acum erau nevoiți să taie lemne și să facă servicii de plutași, s'au nenorocit ori și-au pierdut viața în păduri și pe apă. Deci făcându-se experiența că grănicerul nu poate fi în același timp prășitor de vite și plutaș, agronom și oștean, plutăritul în fine s'a curmat. Au început însă războaiele lungi dintre anii 1779—1815; toți bărbații capabili de-a purta arma erau duși prin țări străine, rezerviștii și invalizii faceau servicii de garrizoană și de cordon la granițe, și întreagă economia rămânea numai în grija bătrânilor, copiilor și a femeilor, în consecință trebuia să decadă.

Dar nu destul cu atâta; pe timpul războaielor continue cu Francezii între 1805—1814, și mai ales după aceea în 1815—1817 fiind tot ani slabi și neroditori, a urmat mare mizerie. Oamenii ori s'au îndatorat până'n gât unde numai au putut, ori spre pildă pentru iernatul unui bou dedau pe celalalt, pentru al oii pe una asemenea; și dacă nici asta n'o puteau face, își vindeau vitele aproape pe nimica, așa că la târgul de săptămână din Năsăud se vindea oaia pentru 40—50 bani.

În modul acesta s'au distrus multe gospodării; lipsind vitele nu se mai gunoiau pământurile, cari sălbăticeau și astfel în prezent (1840) se află mari întinderi de păduri acolo unde în cărțile fonciare este însemnat ogor ori livadă. Natural c'a urmat și lipsa de cereale, care în 1816—1817 a trecut în cea mai crâncenă foamete. Oamenii de tot sărmani nu căpătau permisie să emigreze spre a-și agonisi ceva, ci din când în când li-se distribuia ceva făină și grâu; ceice mai posedau ceva, nu căpătau nici un ajutor, ci erau nevoiți să-și vândă pe rând vitele și uneltele economice, așa că în primăvara anului 1817 cele mai multe familii grănicerești erau cu totul lipsite de vite, unelte, semințe și bani.

Este adevărat, că ajungând mizeria la culme, Majestatea Sa împăratul s'a îndurat să 'ntindă grănicerilor suferinzi însemnate ajutoare în bani. Dar acestea n'au fost întrebuințate cu pricepere, căci în loc să fie distribuite în sume mai mici între grăniceri, pentru a-și cumpăra și aduce cereale din Moldova; sub pretextul că ei nu ofer ipotecă și nu reprezintă garanție suficientă, s'a încheiat acord cu izraelitul Baruch, ca acesta să furnizeze cerealele necesare. Cu banii anticipați în rate Baruch făcea negoț clandestin și furniza cerealele cu prețul variabil al pieței din Bistrița, așa că grănicerilor li-se socotea costul întreg în datorie, în timp ce jumătate sau chiar și două treimi din suma acordată grănicerilor păgubiți rămânea câștig curat în punga izraelitului.

În loc să li-se oferă grănicerilor posibilitatea să-și importeze ei înșiși cerealele necesare și cu eventualul câștig să-și răfuească datoriile făcute în anii precedenți, s'a procedat în modul expus mai sus în dauna sărmanilor oameni. Ca pildă grăitoare pentru ceea ce s'ar fi putut face cu puțină bunăvoință, poate servi următorul caz: Familia Băieș din Nepos a căpătat atunci dela coman-

dantul companiei 100 fiorini, cu cari și-a adus pe care proprii un transport de cereale din Bucovina, și l-a vândut acasă cu 200 fl. După replătirea sutei datorite, cu restul de 100 fl. a continuat negoțul și astfel după foamete familia Băieș era, cum se știe, mai bogată decât mai 'nainte.

A mai fost ici-colea câte un grănicer iscusit, care a împrumutat dela capitaliști 50—100 fl. pe câte o lună cu dobândă de 50%, a importat 2—3 transporturi, a replătit datoria împreună cu cametele foarte mari, și pe lângă ceva bani și-a câștigat și cerealele trebuincioase până la viitoarea recoltă, așa că a scăpat din foamete, curat de datorii. Tot așa putea să răfuească întreg regimentul încă cu finea anului 1817 sumele anticipate de împărat, și putea trece ușor și cu ceva câștig peste timpul nonorocit al foametei, dacă li-s'ar fi dat sfat și prilej grănicerilor mai pricepuți să se 'nțeleagă într'o adunare asupra măsurilor de luat. Dacă ei ar fi garantat reciproc unul pentru altul și ar fi procedat solidar, atunci nu umpleau buzunarul furnizorului izraelit și sărmanii nu plăteau banița (ferdela) de cereale cu 50 fl. cum o primeau dela furnizor în Bistrița, ci cu 7 fl., încât ușor își puteau plăti datoriile.

3. Fiind în primăverile anilor 1816 și 1817 foametea mai mare și fiind considerată la distribuirea cerealelor în prima linie clasa bărbătească care îndeplinea diferite servicii, așa populațiunea restantă și mai cu seamă familiile sărace au ajuns să se nutrească cu coajă de ulm, cu felurite ierburi și cu fructe necoapte. In consecință s'au iscat boli cari reclamau medicamente și hrană bună, ceea ce lipsind ele au cauzat peirea multor familii.

Alte familii și-au vândut tot ce au avut și au emigrat. Dintre aceste unele cu începere din 1818 s'au întors, multe însă nici astăzi n'au venit îndărăt.

Anii neroditori și scumpetea au fost o consecință a iernilor neîndătinat de lungi și a ploilor neîntrerupte, cari au prefăcut pământurile și ogoarele în jghiaburi și râpe, încât au rămas din ele numai petriș gol, ori au crescut pe ele tufiș și lemne de tot soiul.

Au fost unii norocoși, ca cei eliberați dela oaste, apoi primarii satelor și încă unii avantajați, cari și-au putut vedea de economie și pe cari i-au atins mai puțin anii nefericiți.

Un mare cusur consistă în faptul, că unele familii posed mai

mult pământ de cât au nevoie, și nu e permis să-l vândă altor familii sărmane. Deaceea ar trebuit să se compună un regulament, prin care să se normeze vinderea și cumpărarea parcelelor cari nu pot fi lucrate cum trebuie, sau cari de 30—40 ani peste tot nu se lucrează.

S'a făcut o mare nedreptate unora mai ales în iarna anului 1816 prin aceea că serviciile de cordon, ordonanță și pătrulare precum și celelalte prestațiuni erariale și comunale, fără considerare la starea reală a familiilor, s'au distribuit conform proprietăților de pământ înscrise în cărțile fonciare. În chipul acesta grănicerii sărmani au fost nedreptățiți, deoarece ei neavând vite și bani, după prestarea serviciilor amintite mai sus, pentru a-și agoniși subsistența, erau nevoiți să lucreze altora, ori să ia în arendă locuri dela grăniceri mai cu stare, ori dela provincialiști; până când grănicerii bine situați, după prestarea serviciilor regulamentare, erau în stare să-și vadă și de afacerile particulare.

Tristă soartă au invalizii și văduvele. Invalidul, după serviciu de peste 30 ani, istovit din războaiele contra Turcilor, Prusilor și Francezilor, slab și neputincios, rămas eventual cu defecte trupești, dacă nu are copiii capabili de serviciu militar, trebuie să presteze în bani echivalentul corespunzător casei în care locuiește; și dacă trăește lung, e nevoit să-și vândă totul pe rând și moare în cea mai mare mizerie, părăsit și de rude, cari n'au nădejde să erezască ceva după el.

Soartă similară are și văduva care a trăit 20—30 ani cu bărbatul, a lucrat cu el împreună din greu la economie, și-a crescut copiii, însă i-a pierdut pe toți. Ea încă trebuie să-și jertfească avutul pentru prestații de serviciu. Și dacă nu mai posedă nimica, e nevoită, sau să cedeze casa cumnaților conlocuitori și să-și agonisească pânea la străini, până poate cu lucrul mâinilor, sau să adopteze indivizi străini, cari o maltratează până ce e silită să-și părăsească gospodăria și să-și caute scut în altă parte.

Faptul acesta îl pune pe gânduri pe grănicer, care în loc, să se dedice cu trup, cu suflet chiemării militare, — văzând ce soartă îl poate aștepta la bătrânețe pe el, sau după moarte prematură, pe văduva și copiii săi, — începe a se cruța, a se subtrage dela acțiunile militare împreunate cu pericol de viață și prin aceasta suferă serviciul și siguranța țării.

Un mare defect este și sila la gospodărie comună, când frații sunt nevoiți să trăiască și gospodărească într'o casă, fiind ei diverși privitor la puteri, activitate, hărnicie și voință. Nu poate fi priincios pentru promovarea economiei, când ei văd la vecinii sași gospodărie separată în fiecare familie, și când aud dela bătrâni că înainte de militarizare părinții lor au trăit în gospodării proprii, fiecare de sine, ceea ce a produs bunăstare economică. La traiul comun se ivesc continue frecări, neînțelegeri și certe cari le amărăsc grănicerilor sufletul, împiedecă creșterea copiilor și periclitează moralitatea; apoi femeile nu lucrează așa bucuros și nici rudeniile ei apropiate, în caz de nevoie, nu stau și nu vin așa ușor într'ajutor. Fetele cari posed ceva zestre, nu voesc să se mărite după tineri din familii numeroase, ci caută tot cam feciori cari sunt singuri la părinți; iar în casele unde sunt mai mulți frați, ajung să gospodărească femeile de toată speța, trăind în continue certe între sine.

Conform principiului comunității, dacă moare un tată, atunci fiul mai mare devine pater familias, scutit de orice servicii și greutăți, așa că pânăce ceilalți frați trebuie să presteze toate serviciile, el rămâne om liber și bogat. Se 'ntâmplă însă, ca, câte un frate mai mic, ușuratic și risipitor atâta necăjește pe rudele conlocuitoare, încât îi extrădează partea ce i-se cuvine, și îndată ce el începe a trăi separat devine harnic și muncitor.

Câteodată unul sau doi dintre frați au numai fete, și voind ei cu tot prețul să le asigure acestor zestre mare, trăesc în continuă ceartă. Alții n'au copii, și aceștia bucuros ar voi să trăiască în comunitate cu o familie bogată în copiii, însă femeile nu se pot deloc împăca cu situația și de aceea desfacerea e inevitabilă. Tot așa rău este și în cazul când la o casă e o singură fată, căreia i-se permite să ia pe soț în casă; sau când unii adoptează copii străini; în cari cazuri e tot ceartă în casă și părinții sunt siliți să-și părăsiască vatra și să trăiască la străini; își lucrează eventual numai unele pământuri mai bune și apropiate, pe celelalte însă le lasă nelucrate, și așa suferă economia.

În fine vorbește contra comunității și situația, calitatea și cantitatea pământurilor. E ușor unde 5—10 lucrători au ce lucra într'o zi la un loc. Unde însă proprietatea unei familii constă din

60—70 parcele mici depărtate de olaltă, se pierde mult timp cu umblăturile dintr'un loc într'altul.

Aceste sunt scăderile mari cari împiedecă progresul pe teren economic și pentru delăturarea căror se propun următoarele măsuri:

Să se recruteze numai tineri sănătoși și capabili, cari după un serviciu de 6—10 ani, demiși în rezervă și căsătorindu-se, să poată întemeia familii și gospodării. Prin aceasta regimentul ar putea avea 2 batalioane active, 2—3 în rezervă bine deprinse și instruite, și un considerabil număr de semi-invalizi, cari ar îndeplini serviciul intern și împreună cu populațiunea sub 18 și peste 50 ani și-ar putea vedea de economie cu atât mai mult, cu cât și femeile acestui ținut se pricep la munca, pe care altundeva o săvârșesc numai bărbații, ca de pildă: a cârmui plugul și carul cu boi, a tăia lemne, a cosi, a seceră și a îmblăți.

Să se introducă din nou sistema economică și de proprietate îndătinată la Sași, precum au practicat-o și locuitorii acestui ținut mai mulți secolii înainte de militarizare, mai ales însă dela 1472 și 1475 încoace, când districtul acesta a fost încorporat la cel bistrițan, cu aceleași drepturi, privilegii și libertăți pe cari le avea comunitatea orașului Bistrița și satele săsești din jur; și care sistemă s'a practicat câteva decenii chiar și după militarizare. În cazul acesta soția grănicerului, în absența soțului, cu economie independentă, va sta mai bine și bucuros de lucru, decât într'o casă mare comună cu soacre și cumnate. Mai departe nu se vor ivi pilde triste de imoralitate, precum se întâmplă în case locuite de o grămadă de oameni. Se va pune mai mare pond pe clădirea mai simetrică a caselor și pe regularea stradelor, familiile vor emula în a-și ridica case frumoase și încăpătoare, iar satul se va întinde și împodobi dacă vor fi permise cumpărarea și schimbul. La împărțirea locurilor se va proceda cu mai mare precizie, măsurând bătrânii satului pământurile după stânjini patrați, așa că în scurt timp s'ar putea avea o hartă a întregului teritor militar.

Conform sistemii de proprietate îndătinată la Sași fiecare familie posedă mai puține locuri, pe aceste însă le lucrează mai rațional, sporind venitul și recolta, precum se face în țările dens populate. Prin această se ameliorează pământul, i-se ridică va-

loarea și se promovează zelul și încrederea în serviciul armelor; așa că grănicerul dedicat de bună voie serviciului greu al armelor, — care dealtădată și alocurea se răsplătește cu conferirea de nobilitate și proprietate, — nu s'ar căi că este restrâns în dreptul său de proprietate posedat înainte de militarizare.

4. S'a lățit între femei luxul, așa că încep a purta atât cămășile cât și pânzăturile împodobite cu multă broderie și pentru coloratul pânzăturilor folosesc coajă de meri și pruni prin ceace cauzează mare pagubă culturai pomilor. Apoi poartă pieptare ale căror margini și înainte și îndărăt sunt împodobite cu ciucuri de mătase, cari fac că pieptarul, care mai 'nainte costa 3—4 fl., acum îl cumpără cu prețul înzecit 30—40 fl. val. vien. Ar trebui să se dea poruncă strictă să înceteze acest abuz.

Luxul este cu atât mai împovorător pentru grăniceri, cu cât în lipsa muncitorilor de profesiune, obiectele se cumpără din alte părți și banii ies pentru totdeauna din cercul regimentului.

De altfel lipsa meseriașilor face ca toate să se cumpere cu preț neasemănat mai scump din oraș, și chiar și dacă ceva se confecționează și reparaază aci acasă, spre pildă de fierarii-țigani, se face în dauna proprietarilor de cai și care. Din lipsa pielarilor, tăbăcarilor, curelarilor, cismarilor și pantofarilor în comunele grănicerești, sătenii sunt nevoiți să-și vândă pieile crude pentru un preț derizoriu meseriașilor din oraș și împrejurime, dela cari își cumpără cu preț înzecit cismele, ghetele, opincile, curelele și blănăriile de tot felul.

În baza diferitelor ordine venite dela superiorități, grănicerii s'au rugat în mai multe rânduri să fie primiți copii de-ai lor ca ucenici la măestri din orașele ardelene mai apropiate și mai depărtate; însă dintre toți numai în Cluj au fost acceptați doi ucenici de făurar. Nu rămâne alta decât să se intervină la locurile înalte, să poată fi trimiși din fiecare companie un număr de tineri grăniceri la învățarea de meserii în Viena sau în alte orașe germane.

5. Mai sunt multe alte circumstanțe, cari împiedecă dezvoltarea și progresul economiei, dintre cari fie amintite aci următoarele: împărțirea și îngrijirea nefavorabilă a șesurilor, tratamentul nepotrivit a pârloagelor și pășunilor, alegerea rea a păstorilor, împăr-

țirea nefavorabilă a locurilor singuraticelor secții, ne folosirea timpului potrivit pentru diferitele lucrări economice, neînțelegerea împărțirii corespunzătoare a timpului pentru economie și serviciul militar, necunoașterea soiurilor de pământ și a semințelor potrivite, persistarea la datinele moștenite privitor la lucrarea pământului și prăsierea animalelor precum și închipuirea falsă despre superioritatea cunoștințelor proprii economice.

Motivele cari împiedecă sanarea acestor rele asemenea sunt de multe feluri. Așa ofițerii subalterni în calitate de comandanți ai stațiilor, cărora le incumbă controlul lucrărilor economice, sunt atât de ocupați cu inspecția cordoanelor și a gărzilor (pazelor), cu exercițiul și școala militară, cu administrarea banilor, clădirea drumurilor, delimitarea și inspecționarea granițelor și cu judecarea diferitelor certuri, încât absentează cu săptămânile din stațiuni și nu pot controla păzirea ordinelor și dispozițiilor. Căpitani și alții mai puțin pot s'o facă aceasta, fiind ocupați pe lângă afaceri militare și economice și cu chestii polițiene, pupulare și justițiere. Mai este și faptul că cei mai mulți ofițeri, oricât de zeloși și destoinici ar fi ei, se pricep puțin la economie, și dacă unii sunt chiar versați în lucrările economice, activitatea lor e prea scurtă la un loc, și fiind avansați și permutați, urmașii lor nu mai observă continuitatea necesară.

În scopul unei economii raționale în prima linie ar trebui împărțite șesurile în locuri rezervate și destinate pentru semințe de iarnă, pentru semințe de vară, pentru pârlouge și pășuni, alegându-se în fiecare an pentru vitele de trăsură o parte mai apropiată de sat. Astfel și munca de câmp ar fi împărțită și fixată în muncă de primăvară, vară și toamnă, între cari totdeauna ar mai rămâne zile și pentru exercițiul militar. Trebuie abandonat deci obiceiul rău de-a semăna numai păpușoiu și cereale de vară; căci în modul acesta în lunile de vară și toamnă, — când vitele află suficient nutreț pe pășuni, când atât ele cât și oamenii sunt mai rezistenți, zilele sunt mai lungi și temperatura mai potrivită pentru lucrul câmpului — cu excepția căratului secerișului și prunduitul drumurilor, cu vitele nu se lucrează aproape nimic. Toate lucrările câmpului se amână și se grămădesc pe primăvara aci târzie, când și vitele și oamenii sunt mai slabi ca de altădată, având și

nutreț mai slab. Fixate fiind tot pe acest anotimp serviciile militare și comunale, însemnătarea se amână pe lunie, iar cerealele în cea mai mare parte nu ajung la coacere din pricina timpului răcoros din August, a rouăi și eventual a brumei.

6. Ca o consecință a celor amintite mai sus este, că o parte a gospodariilor e desorientată și împiedecată în activitatea sa, alta persistă în unilateralitatea sa și ambele părți se împotrivesc introducerii unui nou sistem. Indemn la această aversiune dau, în absența ofițerilor, înșiși primarii sătești, dacă ei neglijează vr'o lucrare economică ori comunală impusă s'o îndeplinească toamna, iarna ori primăvara cu ajutorul satului, și silesc pe săteni s'o facă în timpul lucrului de câmp, ceea ce le cauzează acestor pagube și-i înverșunează contra măsurii luate. Ce e drept, poporul de rând pentru moment se pleacă în fața autorității, dar în curând începe a murmura. Peste tot fiind el ca și un copil îndărătnic, nu se lasă înduplecat de poruncile rigide și nu abstea dela părțile sale moștenite și înrădăcinate, decât doar printr'o explicare foarte limpede și printr'o lungă și asiduă acțiune convingătoare.

Conform datinei rele practicate de un timp încoace, se aleg ca primari indivizi tineri, adesea sărmani și inexperți într'ale economiei, căror li-se atașează tot asemeni 2—3 consilieri comunali, iar bătrânii mai bine situați, mai pricepuți și experți se retrag și nu iau parte la afacerile publice. Apoi se mai amestecă în afacerile satului și subofițeri mai tineri din respectiva stațiune, încearcă să conducă trebile după capul și închipuirea lor, din ceea ce urmează multe neajunsuri.

De aceea ar fi consult să fie puși în fiecare sat la conducere 6—12 bărbați bătrâni, onorabili și cu bună conduită, cari din mijlocul lor să-și aleagă primar pe cel mai capabil și harnic individ. Prin aceasta întreaga populațiune ar avea încredere deplină în administrația comunală, iar comandantul între orice împrejurări ar avea un sprijin sigur în activitatea sa.

7. În cele mai multe comune grănicerești nu se află nimeni cine să instrueze și convingă pe popor despre scopul și neînconjurata trebuință a nouelor principii directive în viața economică, și cine să-i dea pildă bună de urmat. În primul rând aceasta ar fi chemarea preoților, cari pe lângă averea bisericii au și pă-

mânturi proprii, precum și a învățătorilor; dar cu regret, cei mai mulți dintre ei au înșiși nevoie de instrucție și sprijin străin în această privință.

Este deci timpul suprem să se ia măsuri spre a ridica și promova agronomia, pomologia, prăsirea vitelor și gospodăria grănicerilor, căci numai acestea pot asigura succese și pe teren militar.

Privitor la preoți și învățători e de observat, că din lipsa institutelor speciale, ei au avut și mulți au puțină pregătire. Deci este îmbucurător că conform ordinelor comandai generale de acum vor fi consacrați ca preoți numai persoane care au absolvit cu bun rezultat studii filosofice și teologice la licee și seminarii; iar învățători vor fi numiți numai bărbați culti provăzuți cu certificate bune pedagogice.

În scopul acesta se roagă toți delegații grănicerilor, ca în timpul cel mai scurt posibil să se înființeze pe lângă școala normală din Năsăud un curs teoretic-practic de economie și gospodărie, și să se ridice și în alte locuri institute corespunzătoare în cari să se dea instrucție în agronomie, pomologie și prăsirea vitelor.

8. Noii funcționari economici ar costa mult erarului, și necunoscând ei particularitățile și obiceiurile poporului ar face puțină ispravă. De aceea pentru vindecarea boalelor economice de aci trebuie aplicate mijloace potrivite, cari acționează încet dar sigur și nu sunt atât de scumpe. Este aproape imposibil să se modifice subit modul de lucrare al grănicerilor bătrâni. Cei de etate mijlocie, cari au avut ocazie în decursul campaniilor să vadă multe în țările străine, precum și tineretul, promit mult pe lângă o bună conducere.

Spre acest scop e necesar, să se trimită pe cheltuiala fondului de provente un învățător din regiment la o școală agronomică.

9. Învățătorul indicat pentru scopul acesta va avea să învețe perfect economia de casă și câmp, știința forestieră și pomicultura, atât în teorie cât și în practică. El va avea să propună aceste studii în mod teoretic elevilor clasei IV normale în 2—3 ore pe săptămână în lunile de iarnă; să exerciteze primăvara, vara și toamna în mod practic cele învățate iarna; în fine să instrueze

cu ocazia deprinderilor practice totodată și pe tinerii grăniceri obligați la școală de repetiție din Năsăud, Salva și Rebrîșoara. Spre scopul acesta să se destineze grădina institutului militar, și câteva locuri cu sol diferit, și toate între Năsăud și Rebrîșoara. Produsul are s'aparțină învățătorului ca remunerație pentru oste-neala sa.

Învățate fiind obiectele aceste de toți elevii clasei a IV-a, învățătorii, suboficerii și persoanele eclesiastice ieșite din școală vor putea să le mai repețească în vacanțele de toamnă, să-și augmenteze cunoștințele cu noi invenții publicate în cărți și reviste economice, să aplice cele învățate în gospodăriile lor și să recomande metode practice cu ocazia ținerii adunărilor economice sătești.

Cu învățătorii actuali ai celor 44 comune grănicerești, instructorul economic va avea să țină primăvara și toamna un curs teoretic-practic de câteva săptămâni, și tot el va avea să ia parte la toate comisiile și consultările economice ca membru sau ca notar.

Învățătorii celor 44 școli primare vor avea să înceapă instrucția economică și s'o continue sistematic pe locuri comunale ori particulare părăginite, cari apoi fiind cultivate, ori se vor distribui între săteni ori se vor întrebuița în folosul comunității.

10. Înainte de începerea instrucției sistematice economice trebuie să se constate însă faptul, că în cele 9 sate ale companiei I și II precum și în satele Mocod și Mititei aparținătoare companiei XII se pretinde o altă conducere, ordine și împărțire în lucrările economice, decât în satele situate pe teren neted și întins, cari pot începe și sfârși lucrările economice cu 4—6 săptămâni mai de timpuriu decât comunele din Valea Rodnei și a Bârgăului. Spre pildă satele companiei III și IV din Valea Bârgăului trăiesc parte din agricultură și ceva prăsire a vitelor, parte din negoț de lemne și fabricarea oalelor. Mai departe comunele din Valea Rodnei aparținătoare companiilor V—XI precum și comuna Runc din compania XII din vechime s'au obicinuit cu un deosebit mod de viață economică, trăind ele din agricultură, prăsirea vitelor și confecționarea pânurii.

Modul și timpul lucrării pământului într'atâta diferă în deosebitele sate, încât până ce Feldru, Rebrîșoara și Zagra și-au se-

mănat $\frac{2}{3}$ părți din cereale, în' Leș, Parva și Suplai este zăpadă de o jumătate de stânjin, și astfel aci semănatul cerealelor de vară cade pe timpul prășirii porumbului, aceasta pe al făcutului de fân și cositul durează până după timpul seceratului.

11. Calamitatea aceasta s'ar putea delătura așa, că șesul fiecărui sat să se împartă în 3 ori 4 secțiuni dintre cari una să fie folosită pentru semănături de iarnă, alta pentru cele de vară, a treia să se întrebuițeze alternativ ca pârlog și pășune. Prin aceasta s'ar introduce semănatul cerealelor de iarnă și s'ar împărți întreg lucrul câmpului pe trei intervale regulate, între cari totdeauna s'ar găsi câteva zile potrivite pentru exercițiu de arme și pentru lucrări erariale și comunale.

Aceste secțiuni ar putea să se stabilească mai bine de către o comisiune constătătoare din cei mai pricepuți moșieri. Pentru aceea trebuie să se înființeze în fiecare sat grăniceresc o comisiune economică, ai cărei membri să fie: cei mai bravi și sârguincioși gospodari aleși de săteni, apoi preoții și ofițerii pensionari cari posed moșii; primarul să fie prezidentul comisiei, iar învățătorul notarul ei.

12. Comisia economică după depunerea jurământului va avea să fixeze secțiunile terenului sătesc, apoi ordinea, timpul și modul privitor la lucrările de isprăvit în câmp, pășuni, păduri, la drumuri și țărmurii apelor. Desbaterile vor fi însemnate în proces verbal și pentru ca să se ajungă la un rezultat general satisfăcător, se va institui o comisie economică a întregului regiment, în care vor lua parte ca membri și se vor prezenta cu procesul verbal comunal cei 44 delegați ai satelor grănicerești. Comisia aceasta, asemenea jurată, va avea să se întrunească în Năsăud în fiecare an toamna după sfârșitul lucrărilor de câmp sau primăvara înainte de începerea lor, și din ea va face parte totdeauna ca membru și notar învățătorul care propune economia în clasa IV normală. Delegații vor alege din milocul lor pe cel mai capabil membru ca prezident, care va avea să fie aprobat de comanda regimentului. Toate procesele verbale ale comisiilor sătești vor fi cetite și desbătute pe rând stăruindu-se mai ales asupra mijloacelor și căilor cari promovează economia. Despre toate se va redija un proces verbal care prin prezident și încă doi membri se va așterne coman-

comandantului regimentului; iar acesta, după cetirea și studiarea procesului, va merge să prezideze acum el în adunare, va cere informații asupra diferitelor chestii și își va împărtăși părerile sale. În acest mod comandantul va fi pus în poziția să dea poruncile și îndrumările necesare pe întreg teritoriul regimentului. Peste tot hotărârile comisiei vor fi publicate în ordinul de zi al regimentului și comandanții stațiilor precum și membrii comisiei locale din fiecare sat vor avea să supravegheze ca ordinul să fie urmat cu toată preciziunea. Ei vor face raport în scris comisiei economice a regimentului, care raport va servi ca bază și călăuză la vizitele de control.

13. În consecință economia și conducerea ei vor fi puse în mâinile proprietarilor de pământ, al căror interes este să se lucreze solul cât mai bine ca să scoată din el alimentele necesare. Comandanții stațiilor vor avea în comisia economică locală un mare sprijin pentru de-a putea dirige mersul economiei, iar comandantul regimentului se va putea informa precis din procesele verbale ale comisiei economice plene asupra stării generale din teritoriul regimentului său, și va ști ce măsuri să ia și să dispună pentru promovarea vieții economice. Schimbul comandanților nu va împedea și altera mersul lucrărilor, precum s'a întâmplat adesea în trecut, și ele își vor urma cursul lor regulat.

14. În sfârșit la propunerea vicarului s'a pus la discuție chestia cumpărării, furtului și întrebuințării salamurei (slatinei), care e împreună cu daune pentru gospodărie și mai cu seamă pentru prăsitul cailor.

Se știe că întrebuințarea salamurei n'a fost cunoscută mai înainte pe teritoriul regimentului, și mai ales în satele celor 8 companii situate în Valea Rodei dela Rodna până la Mocod. De câțiva ani încoace însă, împotriva tuturor poruncilor, pedepselor și instrucțiilor date de organele militare și de preoțime, s'a generalizat tot mai mult având consecințe păgubitoare pentru onoarea, moralitatea, conștiințiozitatea, sănătatea grănicerilor apoi pentru gospodărie și prăsierea cailor. Maicuseamă dela anii de scumpete 1815—1817 încoace au început provincialiștii proprietari de fântâni cu apă sărată să importeze slatină în satele militare făcând aci schimb cu lapte, brânză, lână, cânepă, diferite unelte etc. sau vânzându-o

pe bani. Mai apoi s'au obicinuit grănicerii să meargă în satele provinciale învecinate cu diferite articole și să aducă pentru ele în schimb slatină. În fine unii grăniceri și-au gândit să-și aducă slatina din fântâni (izvoare) fără de-a întreba de nimeni, așa că provincialiștii privind faptul acesta ca prevaricațiune, au pus păzitori la fântâni. Acești păzitori stând la leș, pe prevaricanții mai tari îi lăsau în pace, pe cei slabi însă îi prindeau, băteau și maltratau, ceea ce da prilej la acte de răzbunare din partea grănicerilor.

Prevaricanții erau la început numai oameni mai săraci, până-când cei mai cu dare de mână își aduceau sare din salinele erariale, se împrumutau cu ea unul pe altul, dădeau sare celor săraci pentru lucru ori și pe bani, dar niciodată mai scump decât cu 20 bani v. v. cupa. Când însă începu a se lăți abuzul cu slatina prevaricată, pentru înfrânarea lui s'au instituit în fiecare sat grăniceresc 1—2 negustori de sare privilegiați. Atunci deodată a devenit generală introducerea slatinei pe cale clandestină, căci vânzătorii de sare, fără privire la prevaricanții de slatină cari și așa n'aveau bani, căutau acum să controleze pe cei bogați, ca nucumva ei să aducă dela salinele erariale sare, pe care sub diferite titule s'o împartă și cedeze altora, păgubindu-i în modul acesta pe ei, pe neguțători, cari la rândul lor încă abuzau folosind măsurii mai mici și vânzând cupa în loc de 20, cu 22 și 24 bani. Văzând astfel populațiunea cu ce greutate și piedeci e împreună achiziția sării, și cum pe spinarea sătenilor se îmbogățesc câțiva comercianți, privilegiați, începură bogații a împrumuta cai prevaricanților și aceștia aduceau și aduc și acum pe cale ascunsă slatina și o împartesc cu proprietarii cailor.

În consecință atât caii mânați prea tare prin păduri și locuri neumbrate, cât și oameni cutezători — cari de multe ori aveau și au de luptat strașnic cu păzitorii fântânelor de slatină, o aduceau pe aceasta din izvoare rele și stricate — și-au cauzat multe boale, defecte trupești și moarte.

Remediile acestor stări insuportabile ar fi următoarele: Să se desființeze negoțul privilegiat de sare și fiecărui grănicer să-i stea în libera voie de-a importa sare dela salinele erariale, și de a o înșchimba ori vinde. Dar s'o poată face asta numai cu permis dat de comandantul stațiunii, care permis va avea să fie vizat și de

funcționarul erarial al salinei, spre a putea fi controlată calitatea și cantitatea sării importate.

Pentru evitarea inconvenientelor, va fi bine să se observe o ordine fixă, în care în decursul întregului an să fie adusă sarea pe rând de proprietarii aceluiași sat.

Mai departe grănicerii cari și-au adus pe cai ori căruțe sare din saline, pe jurământul și onoarea lor militară să fie îndatorați să denunțe pe oricare prevaricant. Sarea și calul acestuia să se confiște iar el să fie pedepsit ca sperjur.

Indivizii tineri și săraci să fie siliți să servească în case bune pân'ce își vor agonisi sarea trebuitoare pentru un întreg an.

Moșnegii, minorii, văduvele bătrâne și neputincioșii vor fi provăzuți cu sare din partea conlocuitorilor pe aceiaș moșie.

După redijarea definitivă a acestui proces verbal, semnat de membrii comisiei restrânse a regimentului, cu deosebirea numai că în locul prezidentului colonel Luxetich semnează locțiitorul său locotenent-colonel Iosif Friederic de Molnár; delegații celor 44 comune grănicerești se întruniră înc'odată în Năsăud în 20 April 1841. După declarația solemnă, că în procesul verbal sunt luate și însemnate toate 14 punctele așa cum ele aieva au fost debătute și statorite, și că conținutul întregului proces verbal li-s'a tradus și explicat din cuvânt în cuvânt și în limba română; delegații pe rând semnară deasemenea memorabilul proces verbal. E de notat numai atât, că în locul lui Gavrilă Isip din Nepos, care a fost prezent la ședințele din 2 și 3 Aprilie, însă imediat dup'aceea a murit, acum semnă Vasile Băieș; iar în locul lui George Cira din Romuli semnă George Pisa.

Raportul locotenentului Friedrich Storch de Arben*) din 1848—1849

Tradus din nemțește de I. Marțian

Dupăce brigada generalului Wardener ocupase, împreună cu coloana colonelului Urban, orașul Cluj la 18 Noemvrie 1848, această brigadă se uni la 21 a lunei aceleiași cu o parte a corpului de armată Puchner, iar coloana colonelului Urban plecă în 22 Noemvrie la orașul Dej unde invadară Alexandru Teleki și Nicolae Katona cu trupe inamice, venind dela Zălau. La 24 Noemvrie se dete lupta dela Dej, care se termină cu înfrângerea și fugărirea inamicului și cu ocuparea acestui oraș. Colonelul Urban urmărind pe fugari ajunse la satul Șomcuta-Mare, unde primi ordin dela generalul Wardener să se inapoeize fără amânare la Cluj și astfel întorcându-se el ajunse cu coloana sa în 4 Decemvrie în acest oraș.

Intre timp Săcuii abia pacificați începură din nou a se mișca și, datorită acestei împrejurări, se aduse în consiliul de războiu nechibzuita hotărîre de a diviza corpul de armată Puchner în două părți, împotriva opiniei colonelului Urban, care erva de a ținea forțele împreună.

În consecința acelei hotărîri o parte din corpul de armată al generalului Puchner fu trimisă împotriva Săcuilor, iar cealaltă, sub comanda generalului Wardener, ocupă Clujul și primi ordin să se instaleze la frontiera Ungariei în cantonament. În acest scop coloana de sub comanda colonelului Jablonski înaintă spre Dej,

*) Ajuns la rangul de colonel, a trăit în retragere și a răposat în Bistrița.

iar cea de sub comanda colonelului Urban în teritoriul situat la nord de Cluj și ajunse în ziua de 14 Decembrie în satul Almașul-mare și împrejurimea acestuia. Coloana colonelului Urban era formată din 8 companii din regimentul al doilea românesc de grăniceri, două companii din regimentul Arhiducele Carol Ferdinand numărul 51, o companie de cordoniști bucovineni, un escadron din regimentul principele de Savoya numărul 8, o jumătate de baterie de artilerie grea ¹⁾ și un tun ușor.

Între timp primind generalul Wardener raport despre intrarea inamicului în satul Ciucea, el decise să-l atace în acea localitate. Atacul se proiectase pe ziua de 19 Decembrie, astfel că coloana sa, formând grupul din front să înainteze dela Huedin, iar coloana colonelului Urban să ocolească pe vechea șosea de poștă, care duce peste satul Nireș și să încerce să ajungă în flancul stâng ori în dosul inamicului.

În acest scop coloana Urban plecă în 18 Decembrie dimineața la Almașul-mare și înaintă peste satul Nireș fără să întâmpine vre-o rezistență. Ajuns la ora 2 d. a. la bifurcația șoselei Crasna—Ciucea, Urban primi dela cavaleria avangardei sale raport că un avanpost de al inamicului se retrage la Ciucea. Atunci Urban opri coloana sa, stabili posturile, intră în bivouac la un loc potrivit și acompaniat de statul său major făcu o recunoaștere a șoselei ce duce la Crasna, cu care ocazie captură pe intendentul inamic Gyarmathy și luă dela acesta ca pradă două care cu proviant și îmbrăcăminte precum și suma de 10.000 florinți în valută Kossuth, destinată pe seama trupelor din Ciucea. Avanpostul inamicului care s'a retras dinaintea cavaleriei noastre, alarmase, precum se vede, forțele inamicului din Ciucea și acestea înaintară împotriva noastră și ne atacă. Dar după o scurtă luptă inamicul s'a retras și a fost luat în urmărire de către 3 companii din regimentul 51 și o companie de cordoniști. Ajunse aceste trupe la șoseaua Crasnei, Urban le opri. Atunci inamicul încurajat prin această manevră se reîntoarse și plecă iarăși la atac împotriva noastră sprijinit și de către artileria sa. Era la ora 4 d. a. și începuse a se însera când se porni, din ambele părți, un foc

¹⁾ Artileria grea avea proiectile de câte 3 kg. iar cea ușoară de câte 1 kg. și jumătate unul.

vioiu de tirailori, care dus la distanță mică, totuși din pricina întunericului ce urma în scurt timp, rămase fără de vre-un efect. Nici focul artileriei inamicului postate pe șoseaua Crasnei încă nu avu nici un rezultat din aceeași cauză. Dar focul tirailorilor noștri nu putu fi oprit și astfel risipa zădarnică de muniții dură până la ora 10 din noapte. În fine, după ce nu succese încercarea unui atac cu surprindere împotriva artileriei inamicului, pe care Urban îl plănuia cu o parte a infanteriei sub scutul întunericului, el ordonă la ora 11 din noapte retragerea. Astfel marșul în acest scop fu executat până la dealul din preajma satului Nireș, fără ca inamicul să ne fi urmărit. La acest loc se adunară trupele noastre împrăștiate și în cursul nopții intrară în bivuac. De aci evadă prizonierul intendent Gyarmathy fără să fi fost observat.

Atacul coloanei Urban, cu o zi mai îngrabă, a tradat inamicului intenția noastră, zădărniciind astfel întreagă acțiunea plănuită. Acesta nu era în cadrele calculului generalului Wardener, ci a urmat în consecința de circumstanțe neprevăzute.

Dimineața în 19 Decembrie coloana Urban înaintă iarăși către Ciucea și întâmpină inamicul la ora 8 în valea pe care duce șoseaua la Crasna, unde începu iarăși o luptă pe care artileria noastră o introduse prin un foc energetic, al cărui scop nu era atât înfrângerea inamicului, căci acesta era bine acoperit de terenul deluros, decât pentru de-a servi ca semnal coloanei principale a generalului Wardener, dela care noi încă tot nu aveam nici un semn de viață. Urban a trăgănat lupta până la ora 11 așteptând desfășurarea evenimentelor, dar fiindcă dinspre Huedin nu se auzi nici o împușcătură el decise să se retragă, cu considerație la împrejurarea că trupele sale după două zile de luptă erau oboseite în urma anotimpului nefavorabil și aprovizionării defectuase și insuficiente. Inamicul nu ne urmări cu energie, ci ne ținea mai mult sub observație, până trecurăm dela dealul din preajma satului Nireș.

Era ora 12 când începu, în fine, a se auzi bubuit de tunuri din direcția Huedinului și era deci prea târziu ca Urban să mai fi putut intra în acțiune, în aceeași zi, cu trupele sale oboseite. Se insialară deci avanposturile dinspre inamic, iar trupele fură încartiruite în satul Nireș. În luptele din 19 Decembrie pierderile

noastre au fost: un mort, un vulnerat și 4 dispăruți. În ziua proximă, la 20 Decembrie, coloana Urban intră în cantonament precum urmează: în satul Almașul-mare, două companii de grăniceri sub căpitanul Petricsevics și un pluton de dragoni; în Jimborul-mare, un batalion din regimentul de grăniceri, două companii din regimentul 51, o companie de cordoniști bucovineni, un pluton de dragoni, o jumătate de baterie grea și două tunuri ușoare; în Sânmihaiul-deșert, două companii de grăniceri sub căpitanul Peicsich; restul trupelor cu un pluton de cavalerie în Nadeș.

Atacul coloanei principale a generalului Wardener din ziua de 19 Decembrie nu succese și aceasta începu a se retrage.

Coloana inamică care pătrunse pela Ciucea în Ardeal era sub comanda colonelului Riczko, iar generalul Bem se găsea la coloana care înainta dela Șomcuta și Zălau către Dej.

Coloana Urban rămase în cantonamentul de sus până în 25 Decembrie și fu aprovizionată prin transporturi ce se efectuau din Cluj.

Legătura coloanei Urban cu cea a colonelului Jablonski o întrețineau detașamente de glotași la satele Gârbău și Jibău.

În ziua de 23 Decembrie se auzi timp mai îndelungat bu-buit de tunuri din direcția Zălau, de unde înainta coloana inamică și respinse detașamentele de glotași din Gârbău și Jibău precum și coloana Jablonski, care se retrase din Dej la Bistrița.

În 25 Decembrie dimineața primi Urban, prin curier special un ordin, dat la 24 de către generalul Wardener, prin care îl îndrumă să se retragă la Cluj, fiindcă inamicul înaintează cu forțe superioare dinspre Huedin. În consecință Urban plecă imediat cu grosul coloanei sale la Cluj.

Cele două companii de grăniceri cu căpitanul Peicsich, cari erau în cantonament la satul Sânmihaiul-deșert primiră ordinul adus de către curierul special al generalului Wardener, încă în 24 Decembrie seara. Plecând fără de amânare ele fură repartizate coloanei Wardener, pe care o ajunseră în dimineața de 25 Decembrie părăsind Clujul. Astfel aceste două companii au rămas pentru tot timpul duratei campaniei la corpul de armată Puchner, respective Clam-Gallas.

Alte două companii de grăniceri cari erau sub căpitanul Petricsevics în cantonament la Almaşul-mare primiră ordin, că pentru cazul dacă nu ar putea să ajungă coloana Urban, să se retragă în grabă la Cluj. Dar acest căpitan plecă în 25 Decemvrie la Cluj şi parcurse calea până la satul Baci din apropierea Clujului, unde nu numai încartirui trupa fără să fi luat nici o măsură de siguranţă, ci mai trimise, ca în timp de pace, un raport în scris la Cluj în care îşi anunţa sosirea. Raportul căzu în mâna inamicului, care între timp ocupase oraşul, şi consecinţa fu că numitul căpitan a fost capturat cu trupa sa în ziua de 26 Decemvrie. Dar ariergarda sa, un pluton sub comanda sublocotenentului Vlad, a reuşit să se salveze.

În decursul marşului din 26 Decemvrie a primit Urban dela generalul Wardener, precând înainta dela Jimborul-unguresc spre Cluj, trei ordine în scris. În al doilea ordin Wardener spunea că intenţionează să se retragă din Cluj, căci pericolul devenise iminent. Al treilea ordin cuprindea textual următoarele: »Când vei primi acest ordin, eu voi fi plecat din Cluj, iar coloana D-Tale va fi izolată; să încerci deci, întru cât va fi posibil, să Te salvezi cu trupele D-Tale; dar de nu se va putea, vei face tot posibilul să Te salvezi personal, căci noi avem mare nevoie de D-Ta!«. Acest ordin îl primi Urban la ora 4 d. a. dela o patrulă de cavalerie, în apropierea dealului dela satul Popfalău, care este la distanţă de o jumătate oră de Cluj. După ce Urban primise dela generalul Wardener ordinul al doilea, el trimise o secţie de cavalerie sub comanda unui plutonier să caute contact cu generalul Wardener. Această secţie de cavalerie se ataşă pe urmă coloanei generalului Wardener, în schimb rămase la coloana Urban sublocotenentul Benkner cu plutonul său de dragoni.

În urma ordinului al treilea Urban opri coloana sa şi urcă împreună cu statul său major pe un deal în scopul să se orienteze. Din Clujul ce se vedea în vale se auzeau, în amurgul sării, chiote şi urlete, sunet de clopote şi de muzică, cari ne convinseseră în curând că inamicul intrase în oraş. Pe şoseaua ce duce la Turda puturăm observa o coloană de infanterie înaintând spre satul Feleac. Aceasta era, precum am aflat ulterior, detaşamentul destinat să pregătească coloanei noastre o cursă, în care să cadă

dacă va încerca să evadeze în cursul nopții înspre Turda. În bazele acestor constatări Urban decise să inducă pe inamic în rătăcire, făcându-l să creadă că el va încerca să evadeze cu coloana sa în cursul nopții pe șoseaua Turzii, pe câtă vreme el fixase planul să ocolească pe din jos de satul Apahida. În vederea acestui plan Urban trimise o patruză de cavalerie din regimentul Cheveaux-legers să plece la Cluj, să pătrundă în suburbia din est, acolo să se arate populației și să-i pună în vedere groaznică răzbunare a colonelului Urban, care nu va întârzia mult, și apoi să se înapoieze la coloană. Această patruză a împlinit ordinul și s'a prezentat în ziua de 28 Decembrie urmărită de cavalerie inamică.

După expedierea patrulei de cavalerie Urban se reîntoarce la satul Berindea, sosi acolo la ora 10 noaptea și continuă fără de amânare marșul, condus de călăuze, până la ora 11, când ordonă un popas de o jumătate de oră. Plecând apoi iarăși, peste satele Măciucaș și Feiurd ajunse la ora 5 dimineața la marginea văii Someșul-mic. La distanță de c. 1.000 pași dela șoseaua ce duce dela Dej la Cluj coloana fu dispusă în cea mai mare liniște pe un teren potrivit de a opune rezistență pentru cazul că ar fi descoperită de către inamic. Cavaleria fu plasată în raport de rezervă îndărătul trenului, la care fură lăsați toți caii ce se găseau la coloană, având în vedere că aceștia ar putea să tradeze prin nechezatul lor prezența noastră.

Trupele noastre rămaseră în această situație până termină Urban în persoană recunoașterea șoselei. Colonelul merse cu aghiotantul său până la distanța de 300 de pași de șosea, de unde auzi zgomotul și vociferările unei coloane inamice ce se apropia de către Valasut. Era întuneric și ceața de dimineață încă nu se ridicase. De aci înainte el se apropie singur la c. 200 de pași de șoseaua pe care trecea coloana inamică cu un efectiv de c. 4.000 oameni în direcția spre Cluj. În acest moment situația noastră era extrem de critică, căci inamicul putea să trimită o patruză de recunoaștere în acea vale laterală, numită a Feiurdului, care la tot cazul trebuia să ne descopere. Și având în vedere, de o parte, oboseala care se înstăpânise de trupa noastră, iar de altă parte superioritatea numerică a inamicului, perirea noastră părea inevitabilă.

După ce inamicul trecu podul de peste râul Someșul-mic, situat în est de satul Apahida, Urban dete ordin de plecare coloanei sale, cu artileria înainte și dispuse în flancuri câte o linie de tiraliori cu rezervele lor. Astfel traversă valea din sus de satul Jucul-de-jos, trecu râul în parte pe ghiață, și scăpă de pericolul iminent. Cavaleria formă ariergarda. O altă măsură de precauțiune luă Urban dând ordin ca podul din est de Apahida să fie aprins. Dar ofițerul însărcinat cu acest ordin nu a fost în situația să-l poată executa, căci intrând cu cei doi călăreți ai săi la o casă apropiată de pod dela care voiau să câștige combustibilul necesar, descoperi acolo pe neașteptate un grup de pleșcuitori și de codași de ai inamicului. Atunci ofițerul se înapoie în pas, pentru de a nu fi recunoscut ca inamic, ceiace îi succese fiindcă uniformele cavaleriei noastre nu se deosebeau mult de cele ale inamicului.

Precând infanteria noastră traversa șoseaua Clujului, venia de către Valasut un echipaj în care erau doi ofițeri de ai inamicului și o trăsură acompaniată de cavalerie și se apropiară repede de linia tiraliorilor noștri până la distanța de c. 50 pași. Dar observând ei situația, în grabă se reîntoarseră și se salvară în fuga mare a cailor.

Dimineața la ora 8 coloana Urban ajunse în culmea dealurilor și observă cum cavaleria inamică, însărcinată probabil cu urmărirea noastră, ajungând la linia râului, se opri.

Noi continuând marșul ajunserăm la ora 2 d. a. în satul Sic unde Urban ordonă un popas de trei ore. De aci plecarăm la ora 5, după ce se rechiziționaseră alimentele necesare trupei, și continuând marșul ajunserăm la ora 10 noaptea în satul Sântioana unde poposirăm până dimineața la ora 7. La ora 2 d. a. sosirăm în satul Lechința unde ne așezarăm în cvartire. Astfel a parcurs coloana Urban până la satul Lechința, în decurs de 37 ore inclusive popasurile, pe un frig de 20 grade, pe linii de comunicație rele și pe lângă aprovizionare defectuasă, distanța considerabilă de 108 klm., fără îmbolnăviți și fără codași.

În 28 Decembrie coloana Urban continuă marșul și sosi la ora 1 d. a. în orașul Bistrița unde se uni cu coloana colonelului Jablonski, a cărei comandă trecu asupra colonelului Urban, fiindcă colonelului Jablonski îi degerară picioarele, la Dej.

Grosul coloanei noastre, întărite cu contingentele coloanei Jablonski, staționă în Bistrița și întreține o linie de avanposturi în satele Bejenău și Budacul-săsesc. Valea Someșului-mare o străjuia în satul Piatra un detașament special de grăniceri-glotași sub comanda locotenentului Binder, care întreține posturi avansate la Beclean și Lechința.

În 31 Decembrie veni vestea despre apropierea generalului Bem, ceea ce se confirmă la 1 Ianuarie prin recunoașterile cari se efectuează. Inamicul înainta cu o coloană de către Dej și cu altă coloană de către Reghin și astfel amenințat în front și în flanc de către forțe inamice mai numeroase, Urban hotărî evacuarea orașului Bistrița. Deci încă în seara zilei de 1 Ianuarie se luă toate măsurile necesare în acest scop. Între altele colonelul Urban dă ordin căpitanului Markovich să ocupe cu un batalion de grăniceri satul Jelna, iar locotenentului Bota cu 300 de grăniceri-glotași să ocupe pădurea dela satul Ghinda în scopul asigurării flancului nostru și a comunicației cu Bârgauele împotriva unei încercări de ocolire a inamicului.

Avangarda trupelor generalului Bem intră la ora 10 în orașul Bistrița, iar cavaleria lui înaintă mai departe înspre est. Asupra unelor grupuri de ale acesteia, în preajma satului Aldorf, deschise artileria noastră focul și le opri. În urma marșului încet grosul coloanei Urban ajunsese numai înspre seară în satul Josenii-Bârgăului. Satisfăcut de ocuparea orașului Bistrița inamicul ținu popas la 2 Ianuarie în acest oraș.

Pe câtă vreme în șesul principal al Bistriței se petrecură aceste evenimente, o coloană inamică încercă să ne ocolească peste satele Budac și Jelna, dar ea se ciocni în satul din urmă cu detașamentul căpitanului Blascovits, care după o scurtă luptă în satul Orhei se retrase, pe câtă vreme sublocotenentul Bota cu cei 300 de glotași ai săi stetea la pândă în pădurea dela satul Ghinda. Atunci interveni că două escadroane de cavalerie inamică trecură fără nici-o precauție, la distanță de c. 50 pași, pe la marginea pădurii. Bota atunci ordonă o salvă de focuri asupra inamicului și trecu la asalt cu baioneta împotriva lui. Cavaleria surprinsă de focul primit din apropiere ajunsese în disordine, se desăgără și se salvă în fuga mare lăsând în mâinile glotașilor

mai mulți prizonieri. În urma acestei acțiuni coloana inamică fu necesită să se retragă și să se mulțumească cu ocuparea satului Jelna.

Aflând căpitanul Markovits și sublocotenentul Bota despre retragerea coloanei Urban la Bârgaue, ei pleacă fără amânare, trecută în cursul nopții peste satul Dorolea și ajunseră la ora 3 dimineața la linia avanposturilor din Rusul-Bârgăului.

Trupele coloanei Urban erau încartiruite în satele Josenii și Prundul-Bârgăului.

În cursul zilei de 2 Ianuarie generalul Bem pedepsi orașul Bistrița și satele Năsăud și Jelna.

La 3 Ianuarie urmă continuarea marșului coloanei Urban până la satul Tihuța, care-l ajunse abia la ora 4 d. a. din pricina șoselei înzepezite. Aici trupele se stabilizează în castru liber; frigul ajunse 20 de grade sub zero. Alimentarea trupelor făcea dificultăți și se luă măsura neobicinuită de a se tăia vite de jug dela trenul de bagaje.

În ziua aceasta generalul Bem înaintează până la satul Prundul-Bârgăului.

În 7 Ianuarie urmă continuarea retragerii coloanei Urban, care pleacă din cătunul Tihuța la ora 2 din noapte. În Tihuța lăasă Urban o ariergardă de două companii de grăniceri cu două tunuri ușoare sub comanda căpitanului Teodor Arsenți cu ordinul să țină ocupată trecătoarea dela acest loc, întru cât va fi cu puțință, până la ora 1 d. a. și apoi să continue marșul în retragere.

Abia plecase coloana Urban din Tihuța când începură să răsunе munții de bubuitul tunurilor căpitanului Arsenți care fu atacat de către inamic.

Coloana Urban sosi la ora 10 în satul Poiana-Stampii, de unde apoi, după un popas de trei ore, continuă marșul cu cele două baterii grele la Vatra-Dornei, lăsând cavaleria în raport de ariergardă la Poiana-Stampii.

La ora 1 d. a. colonelul Urban conduse în persoană escadronul de dragoni îndărăt spre Tihuța în scopul de a proteja retragerea detașamentului căpitanului Arsenți.

Acest detașament atacat de către forțe numerice superioare de ale inamicului, nu s'a dimis în luptă îndârjită, ci după ce a

tras câte-va focuri de tun s'a retras și a sosit la ora 4 d. a. la Poiana-Stampii.

Abia părăsi ariergarda noastră satul Poiana-Stampii când avangarda inamicului intră în acea localitate.

Dela Tihuța înainte generalul Bem ne urmărea numai cu legiunea vieneză, două escadroane cavalerie și o baterie grea, fiindcă grosul trupelor sale refuzase să treacă frontiera Ardealului.

La 5 Ianuarie ora 11 i-se anunță colonelului Urban apropierea generalului Bem la Vatra-Dornei. Trupele fură alarmate și sublocotenentul Gabor, care se prezintase cu plutonul său de dragoni ca primul la locul de alarmă, primi ordin să atace inamicul, pe câtă vreme grosul coloanei plecă din Vatra-Dornei peste munte la Iacobeni, iar două companii de cordoniști bucovineni fură destinate să apere intrarea în Vatra-Dornei dinspre satul Căndreni, precum și podul șoselei dela marginea satului, timp de o oră și apoi să se retragă pe urma coloanei. Intre timp sublocotenentul Gabor înaintând spre Căndreni fu primit de către inamic cu focuri de artilerie și atacat cu forțe superioare de cavalerie și astfel fu necesitat să se înapoieze sub protecția focurilor de arme ale companiilor de cordoniști, cari opriră cavaleria inamicului în fața lor. Atunci legiunea vieneză atacă pozițiile cordoniștilor. Două asalturi de ale vienezilor fură respinse și numai după un al treilea abandonă arier-garda noastră pozițiile și se retrase luptând către Iacobeni. Inamicul însă nu o urmări decât numai până la podul Bistriței dela marginea din est a satului. În această luptă fu rănit dintre cordoniști un ofițer și 5 soldați, pe câtă vreme legiune vieneză suferi pierderi considerabile.

Colonelul Urban continuă în ziua aceasta retragerea trupelor sale până în valea Putnei, iar în ziua de 6 Ianuarie până la Câmpulung, având în vedere moralul scăzut al trupelor sale în urma marșurilor forțate și a aprovizionării defectuoase.

Generalul Bem se înapoie la 8 Ianuarie în Ardeal, iar colonelul Urban ocupă cu coloana sa în 7 Ianuarie satul Iacobeni de unde apoi înaintă la satul Căndreni, stabilindu-și avanposturile pe linia Poiana-Stampii—Coșna și Cărlibaba. Trupele fură încarțuite în aceste sate, iar colonelul Urban se stabili cu statul său

major în Vatra-Dornei. Serviciul de aprovizionare al trupelor se refăcu în puține zile, transportându-se proviziuni din interiorul Bucovinei, iar numerarul necesar se puse la dispozițiune din Cernăuți.

Din grănicerii bătrâni cari se salvaseră în urma invaziunii inamice, din cercul de recrutare al regimentului graniceresc, precum și din alte persoane cari nu erau capabile să presteze serviciu militar, se formară detașamente de muncitori sub comanda maiorului pensionar Betzmann și fură dislocate la Câmpulung. Cei capabili însă fură recrutați pe durata campaniei și distribuiți diferitelor unități pentru umplerea golurilor. Aceste măsuri se luară în scopul de a îndepărta indivizii indezirabili din raza trupelor și pentru de a facilita supraveghierea străinilor. Toți cei ce nu doceau să se supună acestui ordin trebuia să se îndepărteze, respective să se retragă în interiorul țării.

Pela mijlocul luni Ianuarie înaintă brigada colonelului Fischer până la Câmpulung iar generalul Malkovski fu numit general șef peste toate trupele cari se găseau la acest punct al frontierei și primi ordin să apere Bucovina de incursiunea inamicului. Cu această ocazie fură chemate sub arme și gloatele bucovinene și organizarea lor se încredință generalului Ulrichsthal. La un termen ulterior aceste gloate se stabiliră în postul Iablanita.

Cele 5 plutoane de dragoni se întrebuițară la serviciul de avanposturi și în scopul de patrulări dealungul șoselei principale în limita pe care o concedea zăpada mare din acea iarnă.

În decursul restului din luna Februarie în afară de incursiunile unor mici patruli inamice nu interveni nimic de importanță.

Către sfârșitul luni întreprinse aghiotantul regimentului de grăniceri locotenentul Pantilimon Domide cu o companie de condoniști o patrulare peste munți, cu care ocazie îi succese să găsească cantitatea de fitiluri de armă pe care o ascunseră fugarii din Năsăud, și să aducă relații specificate, de mare importanță, asupra situației și forțelor inamicului postat în fața noastră.

În urma acestui raport hotărî colonelul Urban să atace prin surprindere pe inamicul din Mureșenii-Bârgăului, care forma rezerva avanposturilor. Dar acest plan nu putea fi executat fără aprobarea forurilor superioare, iar aceasta o obținu Urban, în fine,

după multe dificultăți, obligându-se să nu angajeze în acest scop decât trupe ardeleni și bucovinene.

Deci colonelul Urban concentrează la 4 Februarie în Poiana-Stampii: 2 companii din regimentul 41, 2 companii din regimentul 51, 2 companii de cordoniști bucovineni, 2 companii de grăniceri, 7 dragoni și 300 de oameni din detașamentul de muncitori. În satul Coșna fu stabilită pe timpul duratei expediției o companie de cordoniști, iar în Poiana-Stampii 2 companii din regimentul 51, pe câtă vreme restul trupelor coloanei Urban rămase în cantonament.

Între timp coloana colonelului inamic Riczko înaintă la 2 Ianuarie de la Beclean la Năsăud. Apărarea acestei văi o organizează locotenent-colonelul pensionar Reininger, care dispune pe căpitanul Binder cu batalionul al treilea de grăniceri-glotași să ocupe defileul de la satul Piatra cu două tunuri grele, cari au fost luate pradă de la inamic în ziua de 20 Noiembrie 1848 la satul Romuli. Coloana Riczko atacă cu forțe superioare defileul, dar căpitanul Binder îl ține timp de 8 ore, când apoi din lipsa totală de muniții se retrase în deplină ordine la Năsăud. Ajuns aici demisionă pe toți glotașii săi în satele lor, din lipsa totală de alimente și de muniții și după ce preluă casele regimentului, continuă retragerea cu patru ofițeri activi, câțiva subofițeri, auditorul regimentului, un medic militar și cele două tunuri grele, până la satul Ilva-mică. Ajuns aici primi în cursul nopții ordinul colonelului Urban, să nu continue retragerea peste Bârgaue fiindcă acea trecătoare căzuse în mâna inamicului, ci să treacă munții pe la satul Leș înainte. În munți căpitanul Binder ascunse cele două tunuri grele și o cantitate mare de fitiluri, cari nu putură fi transportate mai departe, și ajunse cu oamenii săi în 4 Ianuarie la ora 4 d. a. în satul Poiana-Stampii.

În ziua de 3 Ianuarie ocupă colonelul Riczko Năsăudul.

Colonelul Urban se înțelese în preseara zilei de 3 Februarie, cu comandanții trupelor sale referitor la executarea atacului prin surprindere, le împărtăși intenția sa și distribuî rolul fiecărui. În liniamente generale, planul lui Urban era să înainteze cu trupa sa până la frontiera Ardealului; ajuns la acest loc să părăsească șoseaua și să o apuce în dreapta spre valea Iliuței unde să popo-

séască câteva ore. De aci să treacă apoi, urcând muntele peste locul numit Poiana-Bozghii, și să coboare în valea Turiacului, care duce spre șoseaua principală între satele Tiha și Mureșenii-Bârgăului. Dar din pricina că inamicul întreținea la gura acestei văi un post de observație era necesar să-l ocolească dealungul pantelor de est ale dealurilor prin pădurea numită Braniștea, în scopul ca să poată ajunge neobservați la intrarea de vest a satului Mureșeni, în care situație ar putea izola toate trupele avanposturilor inamice de către grosul lor. Coloana trebuia provăzută cu proviant pentru două zile, care să fie transportat pe sanii trase de oameni. Pentru acțiunea ce se va executa în satul Mureșeni dete Urban dispozițiuni detaliate până în toate amănuntele; iar pentru cazul că întreprinderea nu ar succede trupele aveau ordin să se ralieze pe linia șoselei ce duce către cătunul Tihuța, nefiind altă posibilitate de reîntoarcere. Cele două companii cari acompaniau pe cei 300 de muncitori primiră ordin să înainteze pe șosea spre Tihuța și să curețe aglomerațiile de zăpadă adunate de vânt pe unele sectoare ale acesteia și să o facă practicabilă.

Colonelul Urban plecă cu detașamentul său din Poiana-Stampii în 3 Ianuarie la ora 4 dimineața. Marșul pe șosea era dificil chiar dela început, din pricina zăpezii abundente, deci trupa înainta încet și patrula de cavalerie neputând străbate fu trimisă îndărăt.

Ajunși la linia frontierei încă înainte de a se face ziuă coloana părăsi șoseaua și o apucă în pădure, iar companiile cu muncitorii rămaseră pe șosea.

La ora 4 în valea Iliuței (afluent de țărmurele stâng al râului Ilva, care este afluent al Someșului-mare de acelaș țărmure) detașamentul se instalează pentru un popas mai îndelungat în castru, iar la ora 12 din noapte ridicându-se, înainte pe valea Iliuței în sus, trecu prin Poiana-Bozghii și coborî, la panta dinspre Sud a munților, pe valea Turiacului în jos. Din pricina susmenționatului post de observație al inamicului dela gura acestei văi, înainte de-a ajunge la șosea, colonelul Urban conduse coloana în curmezișul pantelor muntelui prin pădurea Braniștea către Mureșeni, astfel precum proiectase anterior. Pe acest teren foarte difi-

cil oamenii nu putură străbate decât unul pe urmele altuia; în cortsecință coloana se resfiră pe o lungime considerabilă și astfel se întâmplă că ultimii noștri soldați fură observați de către o patrulă de cavalerie inamică intrând din valea Turiacului în pădure. Patrula strigă la dânșii și trase apoi după ei câteva focuri de armă, dar soldații noștri dispărură în desime și patrula inamicului se retrase. În acest moment eram amenințați să fim descoperiți, dacă patrula s'ar fi retras la Mureșeni. Încă nu se zărea de ziuă când detașamentul nostru după un marș forțat de 24 ore, extrem de obositor peste munții acoperiți de zăpadă, fără cale, fără cărare, ajunse la punctul țintei sale, în dosul tuturor avan-posturilor inamice. Aci examinând cu atențiune suprafața șoselei puturăm constata cu certitudine că patrula de cavalerie care ne observase în gura văii Turiacului nu trecu pe acolo ci o apucă probabil către satul Tiha, deci trupele din Mureșeni încă nu știau nimic despre apropierea noastră.

În urma dispozițiilor specificate referitoare la atacul prin surprindere în curs, două companii fură postate pe șosea de către satul Tiha cu ordinul să întâmpine dela acest loc orice atac ar putea să amenințe acțiunea noastră în Mureșeni, iar după terminarea acțiunii să ne urmeze în raport de rezervă, respective ariergardă spre Poiana-Stampii.

Detașamentul intră acum fără amânare în localitate. Plutonul din fruntea trupei avea ordin să traverseze cu posibila grabă satul, fără considerație la cele ce s'ar putea întâmpla în jurul său, și să pătrundă, înlăturând orice rezistență, până la cazarma ce este în marginea din est a satului; să suprima garda ce se găsește acolo și să captureze pe toți ofițerii inamici încartiruiți în acel obiect.

La distanță de 30 de pași urma proximal pluton cu ordinul să se înstăpânească de parcul artileriei inamicului, care era în curtea unei case situate în centrul satului. Alte 6 plutoane, cari urmau la distanță egală aveau ordin să se resire, după un plan bine chibzuit, în grupuri și să scoată pe soldații inamicului din cvartirele lor, să-i dezarmeze și să-i captureze. În fine restul, cu un efectiv de 7 companii avea ordin să urmeze la distanță potrivită și ajuns la marginea satului să se oprească și să ia în primire prizonierii, tunurile, carele, caii și altele și să aștepte la acel

loc ordinele ce vor urma. Era strict interzis să se tragă vre-un foc de armă, iar lupta inevitabilă avea să se dea cu baioneta. Pentru cazul de o rezistență neprevăzută, ori dacă nu va succede lovitura, trupele să treacă cu orice preț înainte spre cătunul Tihuța și să se ralieze în localitatea aceasta, fiind exclus să se mai poată înapoia pe calea care veniseră.

La distanță de cca 200 de pași dela intrarea în sat trupa noastră fu întâmpinată de către o vedetă inamică. La strigătul eceleia i-se dete răspuns în ungurește că noi suntem Săcui și venim să preschimbăm avan-posturile. Vedeta indusă astfel în rătăcire ne lăsă să ne apropiem de ea, deci o dezarmăm și o capturăm. Aflând dela acest soldat parola, am reușit să capturăm postul de asigurare al inamicului în o casă izolată de lângă șosea precum și posturile ce se găseau la parcul carelor cu bagajul și astfel trecurăm, fără incident, în localitate. Cele două posturi dela parcul artileriei, nebănuind nimic deosebit, la apropierea noastră prezintară armele. Câteva minute în urmă, după suprimarea lor, capturăm tunurile inamicului și carele cu muniții.

Plutonul din frunte, ajuns la cazarmă, surprinse garda inamicului, postată la acel loc, o dezarmă și captură ocupând imobilul. Intră apoi în lăuntru și captură un ofițer de stat major, 10 ofițeri superiori și un medic militar.

Între timp fu terminată și capturarea soldaților inamicului, deci întreagă trupa lui cu excepția alor 5 soldați căzu în mâinile noastre. Dintre acești din urmă 3 reușiră să evadeze fugind, iar doi înși, cari făceau parte din garda parcului de artilerie, împotrividu-se căzură morți.

Era ora 8 și se făcuse ziuă. Avantposturile inamicului neștiind nimic de ceea ce se petrecură la Mureșeni, încă erau în funcție. Deci cu capturarea și desarmarea acestora se însărcinară două companii, cari împliniră ordinul în scurt timp și fără de jertfe.

La ora 8 jumătate toate forțele inamicului plecară sub excorta alor două companii spre Tihuța.

Dar abia părăsirăm satul Mureșeni când auzirăm din direcția satului Tiha împușcături. Inamicul care staționa în această localitate și în Prundul-Bârgăului cu efectivul de un batalion, încunoștiințat de către patrula de cavalerie despre prezența noastră,

atacase cele două companii ale noastre ce erau dispuse din jos de Mureșeni. După un scurt schimb de focuri ariergarda noastră făcu un asalt cu baioneta asupra inamicului și îl respinse. Atunci ariergarda noastră urmă, după un scurt popas în satul Mureșeni, coloanei noastre fără ca inamicul să o fi luat în urmărire. Între timp avantposturile inamicului din defileul Tihuței fură desarmate și capturate și acestea, fără ca ele să fi încercat de a opune vre-o rezistență. Astfel reuși întreprinderea noastră pe deplin, fără nici-o pierdere, iar rezultatul definitiv al acestei lovituri a fost: un batalion de infanterie împreună cu comandantul și toți ofițerii lui, o secție de cavalerie cu caii lor, o jumătate de baterie de artilerie grea cu carele de muniții, în fine caii, carele și întreg bagajul acestor trupe.

În seara de 6 ~~Januarie~~^{februarie} la ora 5 coloana noastră ajunse în Poiana-Stampii, petrecu noaptea în acest sat, și în cursul zilei proxime trecu apoi în cantonamentele sale anterioare, pe câtă vreme prizonierii fură excortați la Cernăuți.

Dacă de astădată trupele noastre nu au avut de a înregistra nici o pierdere prin vre-o contra-acțiune a inamicului, totuși expediția cutezătoare își ceru jertfele sale, căci 40 de oameni de ai noștri și-au contras degerături de extremități, în urma cărora au trebuit operate opt amputări de membre.

Din actele și corespondențele inamicului, ce ne căzură pradă s'a constatat că el avea cunoștință despre acțiunea detașamentului nostru de muncitori pentru a deschide linia de comunicație din sus de Tihuța; deci pregătit la un atac din direcția aceasta, luase măsuri pentru o eventuală retragere.

După aceasta înfrângere, coloana colonelului Dobay, cărei aparținuseră și avanposturile dela Mureșeni, se retrase dela toate punctele frontierei bucovinene spre Dej și Cluj. În consecință generalul Malkovski decise să intre din nou în Ardeal cu forțele sale. Deci colonelul Urban pleacă cu coloana sa în 11 Februarie dimineața din Vatra-Dornei; înaintă în aceiași zi până la Poiana-Stampii, iar la 12 Februarie, în marș forțat, până la Prundul-Bârgăului și sosi în 13 la satul Iad unde așteptă sosirea brigăzii colonelului Fischer. Linia avanposturilor o stabili între satele Iad și Aldorf; despre inamic nu avem nici o știre.

La 15 Februarie întreprinse Urban cu o companie de cordoniști și cu escadronul de dragoni o recunoaștere până la Năsăud și se reîntoarce cu dragonii în aceeași zi la Iad îndărăt, iar compania de cordoniști o trimise la satul Mocod cu ordinul de a observa șesul Someșului.

În zilele de 16 și 17 Februarie trimise colonelul Urban patru patrulare de cavalerie conduse de către ofițeri la Bistrița și mai departe la Vest.

Între timp inamicul sub comanda colonelului Riczko înaintase iarăși până la satul Crainimăt și ocupă satul Serețel cu un batalion de Săcui și Crainimătul cu două companii din legiunea polonă și o jumătate de baterie ușoară, Chiraleșul cu două escadroane de cavalerie și Măghierușul cu un batalion de infanterie.

În noaptea dinspre 17 Februarie captură locotenentul Storch din regimentul de grăniceri un ofițer din legiunea polonă în Bistrița.

În lipsa totală de magazii, aprovizionarea trupelor se impuse populației, ceea ce avu ca urmare că în scurt timp se simți o mare lipsă de pâine la toate trupele. Atunci sublocotenentul Heinz, un fost ofițer din Holstein care se înrolase ca voluntar pe timpul duratei companiei la coloana Urban și obținuse un pluton de cavalerie, atacă în suburbia de jos a Bistriței o secție, numerică superioară, de cavalerie inamică, o respinse și o puse pe fugă luând pradă dela aceasta câteva centenare de făină.

În ziua de 17 Februarie aduse sublocotenentul Gabor cu 8 călăreți de ai săi iarăși un transport de 6 care cu făină în satul Iad. Acesta ajuns în suburbia de jos a Bistriței atacă o secție de cavalerie care excorta un transport cu făină de a inamicului, o respinse, trimise carele la Iad, iar cu patrula sa luă în urmărire inamicul până la satul Crainimăt. Aici inamicul observă că patrula lui Gabor era numai din 8 călăreți, deci se reîntoarce și-l urmări până la satul Aldorf. Dar transportul de făină ajunsese între timp la satul Iad.

În ziua de 18 Februarie înaintă colonelul Urban la atac cu două companii de cordoniști, patru companii din regimentul grăniceresc, două companii din regimentul 41, patru companii din regimentul 51, trei plutoane de dragoni din regimentul 8, un pluton de cavalerie (Chevéaux-legers), și o jumătate de baterie grea

în direcția satului Crainimăt. Căpitanul Fackler cu 4 companii din regimentul 51 primi ordin să plece din Năsăud peste satul Terpiu la satul Măghieruș și să încerce a pătrunde în dosul inamicului din valea Șieului.

Avan-garda coloanei principale o forma sublocotenentul Benkner cu un pluton de dragoni. Marșul se efectui în tăcere și trupele înaintară peste orașul Bistrița și satul Bejenău. La Vest de acest sat avan-garda noastră se ciocni cu o patrulă de cavalerie inamică, care deschise împotriva dragonilor noștri foc de arme. Atunci sublocotenentul Benkner atacă inamicul și captură pe cei ce nu căzură, cu excepția comandantului care încercă să se salveze cu fuga. Dar ajuns de către sublocotenentul Benkner fu rănit la braț iar calul lui împușcat. Totuși el nu se predete, ci urcând pe o pantă piezișă, se salvă și anunță pe inamicul din Crainimăt despre înaintarea noastră. În scurt timp se auzi din acea parte bubuit de tunuri, semnalul de alarmă al inamicului. Între timp se apropie și grosul coloanei noastre și începu atacul împotriva inamicului care înaintă de către Crainimăt. Atunci Urban dispuse pe maiorul Wieser cu 4 companii din regimentul 51, două companii de grăniceri, un pluton de cavalerie și două tunuri ușoare să ocupe o poziție înaintea satului Serețel în scopul de-a apăra flancul și dosul frontului nostru plecat la atac. În front erau orânduite la atac două companii de cordoniști și alte două companii din regimentul de grăniceri.

Colonelul Riczko era cu trupele sale în cantonament la satele Crainimăt și Serețel și acestea nu întrețineau avan-posturi ci se asigurau numai cu patrulă de cavalerie trimise din timp în timp înainte. Astfel atacul nostru îl surprinse pe neașteptate, încât el nu mai avu nici atâtă timp să își pună artileria în acțiune, cu toate că dispunea de o baterie întregă în localitate.

Inamicul din front se retrase, iar coloana lui Urban înaintă după linia de tiraliori fără ca să întâmpine vre-o rezistență, până în preajma satului la un pod unde unindu-se cu linia de tiraliori, se opri. Atunci colonelul Urban observă că marginea satului era ocupată de inamic, care începu să tragă în noi, deci el se avântă în fruntea trupelor strigând: »Inainte feciori! Jos cu Polecii!« și dând năvală cu baioneta ocupă intrarea la sat fără împușcătură.

În sat se porni apoi o luptă aprigă cu baioneta dela om la om până interveniră grănicerii cari puseră la fugă pe Poloni.

După ocuparea Crainimătului escadronul de dragoni și cele două companii din regimentul 51, cari formau rezerva, primiră ordin să urmărească inamicul, pe câtă vreme restul trupelor se ralie și se pregăti pentru continuarea marșului.

Locotenentul conte Baudissin urmărea cu plutonul său de dragoni inamicul în retragere și ajunsese cu o parte a aceluia în satul Măghieruș, vecin cu satul Crainimăt. Aci el surprinse artileria inamicului și o atacă. Comandantul acesteia cu soldații călări se salvară în fuga cailor, iar Baudissin atacă cu sabia restul artileriștilor, când două escadroane de cavalerie inamică înaintară de către satul Chiraleș și se îndreptară împotriva coloanei celor două companii din regimentul 41, dar de vreme ce căpitanul Marenzi plecă cu restul dragonilor noștri la contra-atac, escadroanele inamice cotiră la stânga pe șoseaua Măghierușului și surprinseră pe locotenentul Baudissin în plină activitate capturând artileria inamică. Copleșit de superioritatea numerică a cavaleriei inamice, plutonul lui Baudissin fu nimicit, iar eroicul locotenent fu capturat și târât de către inamic în afară de sat, unde l'am găsit apoi în marginea șoselei, fără coif, veston, sabie, eșarpă și cisme, sângerând din multe răni și având capul crăpat până la gât.

Dragonii noștri urmăriră cavaleria inamicului până dincolo de satul Măghieruș, capturară mai mulți inamici și făcură pradă bagajuri de ale lor. Într'aceea compania căpitanului Fackler, care plecase din Năsăud, apăru la gura unei văi laterale și deschise focul asupra cavaleriei inamice în retragere.

În consecința acestor evenimente batalionul Săcuilor se retrase din Serețel spre Măghieruș și astfel nu mai intră în acțiune.

Urban înaintă cu coloana sa până din jos de Măghieruș, unde poposi, se reîntoarse apoi la Bistrița și sosi acolo la ora 3 d. a.

În luptele acestea coloana Urban a pierdut pe locotenentul conte Baudissin, doi soldați și 8 cai, iar inamicul numeră între morți, al căror număr nu s'a stabilit, pe șeful coloanei colonelul Riczko cu doi ofițeri, apoi mai pierdu 250 de prizoneri, două tunuri cu două care de muniție. Cu această ocazie căzură în mânele noastre multe arme, muniții și proviant și în fine stindar-

dul imperial al regimentului de cavalerie (husari) principele Coburg precum și un drapel tricolor.

Cartierul general al generalului Malkovski se stabili în orașul Bistrița, care fu ocupat de către brigada colonelului Fischer, iar linia avan-posturilor se institui la satul Bejenău.

Pe câtă vreme generalul Malkovski împreună cu colonelul Urban avea instrucțiunea să apere frontiera Bucovinei împotriva unei eventuale incursiuni a inamicului, generalul Bem primind știrea despre înaintarea lui Malkovski în Ardeal dispuse un corp de 10.000 oameni în două coloane, una dela Dej iar alta dela Reghin, în direcția Bistrița împotriva generalului Malkovski.

Primind generalul Malkovski vestea despre înaintarea lui Bem, dete tuturor trupelor sale ordin de retragere în valea Bârgăului. Astfel coloana Urban sosi în 25 Februarie în Joseni, brigada Fischer în Prundul-Bârgăului, iar linia avan-posturilor fu stabilită la satul Rusul-Bârgăului.

În ziua aceasta generalul Bem intră în orașul Bistrița, pe câtă vreme generalul Malkovski își strămută cartierul general la Mureșeni.

La 26 Februarie înaintă Bem în valea Bârgăului, deci avan-posturile noastre se retraseră la Joseni.

Satele Josenii, Mijlocenii și Susenii-Bârgăului sunt legate unele de altele formând un singur complex la Nordvest de șosea, paralel de care curge râul Bistrița dela satul Prund până la podul Josenilor.

Văzând colonelul Urban că detașamentul nostru din Năsăud, care avea ordin să se retragă peste satul Ilva-mică, și trecătoarea Strâmba către Bârgăuă, întârzie să își facă apariția în vârful dealului Strâmbei, dispuse o parte din infanteria sa împreună cu un escadron de dragoni și o jumătate de baterie în afară de satul Joseni, în prelungirea liniei marcate de cele două poduri, cari duc peste râul Bistrița și iazul morilor, apoi ocupă aceste poduri cu infanterie și cu două tunuri ușoare și separă o rezervă corespunzătoare. Dar abia terminase colonelul Urban cu ocuparea acestei poziții, când trupele generalului Bem apărură pe șesul deschis dintre cele două sate cari erau abia la 4 kilometri distanță unul de altul. Dinainte se resfiră cavaleria inamicului în scopul de a masca artileria care îi urma să își ocupe o poziție

favorabilă. Ajunși la limita portelui artileriei noastre, aceasta deschise focul, totuși cavaleria inamică continuă marșul, amenințând cele două companii din regimentul 41 de cari nu mai erau departe. Atunci Urban dă ordin escadronului de dragoni să înfrunte atacul cavaleriei inamice. Dar căpitanul Marenzi fiind bolnav nu era capabil să execute ordinul, deci Urban conduse în persoană escadronul de dragoni până la cele două companii din regimentul 41 cari așteptau atacul cavaleriei inamice formând careu. Urban dă apoi infanteriei ordin de retragere și înaintând împotriva inamicului, acesta se retrase de pe câmpul de luptă demascând prin această mișcare cele 9 tunuri ale artileriei sale, cari postate în linie de foc începură să tragă. Deci escadronul nostru se retrase urmând infanteriei până la linia noastră de rezistență. În acest moment își făcu apariția detașamentul nostru, care venea dela Năsăud și retrăgându-se în dosul flancului nostru drept din Mijloceni, Urban dă ordin de întrerupere a luptei și se retrase cu trupele sale până la intrarea în Prundul-Bârgăului, unde ocupă o poziție de apărare dincolo de podul peste râul Bistrița, ordonă distrugerea podului și ocupă casele de pe țărmurile stâng, de ambe laturele șoselei. Escadronul de dragoni fu dispus în rezervă pe țărmurile drept al râului la un loc de unde putea să ia sub foc podul de-a lungul.

Focul de artilerie ce începu aici dură de ambe părțile până la ora 12 din zi, fără ca inamicul să fi încercat să continue atacul.

În gura văii Turiacului era postată brigada Fischer în raport de rezervă cu trupele lui Urban.

La ora 1 d. a. inamicul trecu la atac împotriva trupelor noastre cari se stabiliseră în un grup de case de pe țărmurile stâng al râului. Cu toată rezistența energetică, în fine, trupele noastre fură necesitate să părăsească acel grup de case și trecând râul Bistriței se stabiliră pe țărmurile drept din jos de pod. Această mișcare fu sprijinită de focul artileriei noastre.

Atunci inamicul favorizat de situația dominantă ce-o cucerise pe țărmurile stâng al Bistriței, deschise de acolo un foc puternic de infanterie și artilerie împotriva pozițiilor noastre de pe țărmurile drept, iar trupele noastre încă răspunseră cu foc din partea lor.

Această luptă dela țermurii râului Bistrița a durat până la ora 4 d. a. fără ca inamicul să fi putut scoate trupele noastre din pozițiile lor. Atunci succese unui detașament inamic mai mare să pătrundă, ocolind prin satul Suseni, în flancul nostru drept și să ia sub foc de infanterie poziția artileriei noastre dela distanță mică. Prin acest fapt poziția noastră la podul Bârgăului nu se mai putea ținea.

Încă în decursul luptei văzând colonelul Urban că nu va putea să reziste, ceru generalului Kischer de repetite ori ajutor, dar nu primi, ci fu îndrumat să se adreseze cu cererea sa generalului Malkovski. În fața acestor circumstanțe se găsi totuși căpitanul Aniser care veni cu o companie din regimentul Parma 24, pe răspunderea proprie, în ajutorul coloanei Urban și întări flancul stâng al acestuia.

În situația precară, cu flancul drept primejduit, fără speranță de a primi vre-un ajutor, după o luptă dusă cu forțe inegale timp de cinci ore, colonelul Urban dădu ordin de retragere în amurgul serii la ora 5 și trecu sub protecția brigăzii Fischer dela gura văii Turiacului, la satul Mureșeni unde ajunse la ora 8 seara și încar-tirui trupele sale. Ulterior s'a putut constata că o întărire a trupelor colonelului Urban, în decursul luptei dela Prundul-Bârgăului, ar fi produs o întorsătură în favorul nostru și ne-ar fi cruțat oboselele și dificultățile ce au urmat.

Generalul Bem nu mai înaintă în ziua aceasta peste satul Tiha, în apropierea căruia stătea brigada Fischer în poziție defensivă.

Generalul Malkovski dădu în cursul nopții ordin colonelului Urban să se oprească în Mureșeni și să proteagă în ziua proximă retragerea brigăzii Fischer, iar pentru cazul că inamicul l'ar ataca și respinge să continue retragerea în raport de arier-gardă, și apoi să ocupe cătunul Tihuța, care să-l țină cu orice preț până la alte dispoziții.

Șoseaua care traversează satul Mureșeni intră din sus de sat, la o cotitură, între munții cari apropiindu-se cu pantele lor piezișe de vale, formează un defileu ce se întinde până la cătu-nul Tihuța. Din această considerație, colonelul Urban având în vedere situația puțin favorabilă în scop de a opune rezistență

la acest loc, decise să abandoneze Mureșenii și să se retragă până la cantonul de întreținere al șoselei situat lângă izvorul numit »Fântâna lanului« și să ocupe la acest loc poziția defensivă ordonată. Astfel plecă Urban în 27 Februarie la ora 7 dimineața din Mureșeni, dar abea părăsi coloana satul când se auziră cinci focuri de tun. Din această împrejurare se putea concludé că inamicul a plecat la atac împotriva brigăzii Fischer dela gura văii Turiacului, deci ne oprirăm fără amânare. Cum însă după aceste 5 focuri nu mai urmară altele, Urban ordonă continuarea marșului până la noua poziție.

Indată ce sosirăm la fântâna lanului veni generalul Malkovski cu statul său major, inspectă coloana noastră și se înapoie, pe urmă, la Tihuța. Apoi sosi și brigada Fischer și aflarăm că generalul Bem luase măsuri să o ocolească, precum și că cele cinci bubuituri de tun au fost un semnal de al inamicului.

După ce trecu brigada Fischer înainte, coloana noastră fortifică poziția ei de apărare. Șoseaua fu stricată pe o porțiune dela panta prăpăstoasă și se construiră pâlânci și alte impedimente. Patrurile noastre, cari întrețineau contactul cu inamicul, ne raportară că acesta a ocupat satul Mureșeni și s'a oprit acolo. Astfel neurmând din partea inamicului până la ora 3 d. a. nici un atac și după ce brigada Fischer trebuia să fi sosit în cătunul Tihuța, Urban decise să se retragă cu coloana sa la Tihuța, lăsând în poziția dela fântâna lanului două companii cu două tunuri cu ordinul să întrețină avan-posturi din spre Mureșeni.

După sosirea brigăzii Fischer la Tihuța, generalul Malkovski se duse la Poiana-Stampii unde se retrase și brigada Fischer în decursul aceleiași zile.

În cătunul Tihuța nu exista pe atunci decât casa oficiului postal cu unele edificii accesorii și o cârciumă scundă, toate construite din lemn, dar fără uși și ferestre pe cari le arseră trupele inamicului. În imediata apropiere a edificiilor acestora mai erau alte două și o magazie, ridicate pe vremuri anterioare în scop de carantină, care abandonate de către oficiul vamal se întrebuintau de cvartir pentru postul de cordon și asigurare a șoselei, precum și pentru transporturi militare. Toate aceste edificii au fost însă incendiate și demolate din partea inamicului în

retragere în luna Ianuarie. Zăpada era înaltă. În acest cătun se stabili coloana Urban în castru liber. Sub acest raport trupele cu îmbrăcămintele și încălțămintele stricate, ducând lipsă de proviziuni, erau expuse la grave suferințe. Singuri numai cordoniștii bucovineni erau mai scutiți, în ce privește frigul, fiind bine îmbrăcați cu blăni.

A doua zi dimineața Urban dete ordinul: cavaleria, toți caii și toate trăsurile de bagaje să plece la Poiana-Stampii, din pricina lipsei totale de furaje.

Aprovizionarea oamenilor coloanei se făcea cu mari dificultăți prin rechiziționare dela casele din munți, dar lipsea cu desăvârșire sarea, pâinea și alte accesorii, apoi băutura și tutunul.

A treia zi erupse între oamenii noștri, cu deosebire între grăniceri, în urmarea acestui mod de trai, disenteria și era de temut că această periculoasă boală va decima șirele noastre, dacă vom fi nevoiți să mai rămânem acolo timp mai îndelungat.

Constrâns în fine de aceste circumstanțe insuportabile Urban decise la 6 Martie, fără să mai aștepte vre-un ordin, să părăsească cătunul Tihuța și retrase coloana sa în cantonament la satele Iacobenii, Vatra-Dornii și Căndrenii, stabilind linia avan-posturilor la satele Poiana-Stampii, Coșna și Cărlibaba.

În cătunul Tihuța am petrecut în total 7 zile și numai în zilele din urmă am primit unele modeste cantități de alimente și adecă făină de porumb și pâine de ovă, cari se rechiziționară de către autoritățile civile din satele sărăcăcioase de munte, lipsite și ele de alimente. În decursul acestor 7 zile nu a intervenit nimic de importanță cu excepția capturării unei patruli de cavalerie condusă de către un ofițer din jos de Mureșeni.

Coloana Urban rămase apoi în această dislocație până la sosirea diviziei imperiale rusești sub comanda generalului Grotenhjelm.

Între timp aprovizionarea trupelor noastre se refăcuse și soldații erau încartiruiți prin casele țăranilor. Imbrăcăminte nu primirăm, dar cele ce le aveam se direseră întru cât era posibil. Oameni noi încă nu primirăm, iar caii ce lipseau fură substituiți din prada cucerită dela inamic. Situația sanitară încă se ameliorase, dar un nou flagel erupse: tifosul, care își secera jertfele sale.

Dintre ofițeri muriră de boala aceasta: maiorul Iosif Blaskovits din regimentul grăniceresc și locotenentul Kolozsvari din regimentul 51.

După plecarea brigăzii Fischer cantonamentul nostru se extinse și asupra satelor Vama, Câmpulung și Minele-de-fier.

Intervenind apoi anotimpul mai favorabil și fiind aranjată situația alimentării, dispărură și boalele infecțioase cu desăvârșire.

În cursul lunii Martie regimentul grăniceresc plecă la Cernăuți, în scopul de a fi reorganizat.

Colonelul Urban fu numit între timp comandant al tuturor trupelor dela frontiera Ardealului, dar la cererea sa se reîntoarse iarăși la regimentul său și predete comandamentul trupelor dela frontieră colonelului Springenfeld care era comandant al cordo-nului bucovinean.

La 3 Aprilie, în ziua de Paște, întreprinse colonelul Dobay, comandantul trupelor inamice dela frontiera Ardealului, un atac prin surprindere împotriva avan-posturilor de cordoniști din Poiana-Stampii. Atacul succese și inamicul captură avan-posturile noastre cari se găseau în cerdacele de siguranță situate dealungul șoselei și deprădă magazia și cancelaria lor. După această lovitură colonelul Dobay se reîntoarse îndărăt peste frontieră.

În consecința acestei pierderi, în cursul lunii Aprilie se retractă ordinul prin care colonelul Urban fu reintegrat la regimentul său și el fu numit din nou în situația de mai înainte.

Generalul Malkovski și colonelul Fischer fură numiți în alt serviciu, deci la sosirea trupelor rusești era colonelul Urban comandant la frontiera Ardealului.

Correspondența lui Nașcu cu Moisiil și Petri*)

Reverendissime Domnule, Cum V'am scris în 26 și exp. în 28 Febr. așa am făcut: Duminica trecută am avut audiență la Plener înmânându-i cererea aci urmândă în copie, care cetîndu-o m'a făcut atent că ar trebui toate aceste cerute în calea oficioasă politică, dela care apoi prin cancelaria aulică — ca cea mai înaltă instanță, căreia e și datorința de a-se întrepune pe tot locul în privința cultului și a învățămîntului — să se dea Ministrului de finanțe spre a i-se asemna ce-i cu modru și cu puțință. Drept aceea cuget și asta reprezentațiune a o comunica cancelariei aulice spre a-i da deslușiri despre proiectatul gimnaziu etc.

Convingându-l despre necesitatea obiectelor și trimiterea acelei cereri cătră Direcția fin. la Transilvania cu mandatul a-se preda, mi-a promis a face cerînd informațiuni mai de aproape.

Între altele iar am venit în vorbă despre vigitorii silvanali, pentru cari pretinde Dir. fin. refundarea salariilor etc. Și-a prenotat exprimându-se a cere informațiuni.

Așa am ajuns cu vorba și la munți; m'a întreat că ce știu despre relațiunile minelor și băeșilor vis-a-vis cu comuna Rodna; de cauza cu Manz și starea acestuia. Spuindu-i am întreat: Decedată aud că în privința pretensiunilor la munții revendicați să fie deciziune ieșită, putea-vor comunele încheia alt contract cu Manz, ori cu altcineva? Răspunsul fu: De nu se țin de ai lui Kemény, se va putea atunci când va fi limpezită predarea munților la familia Kemény și va fi așternut planul de regulare al

*) V. Nr. 10 și 11 ai „*Arh. Som.*“.

munților celor 40, spre a asemna alți munți comunelor spre folosință în locul celor care-i pierd!

După aceea i-am înșirat, că asta ar fi iară un ceva neașteptat simț de nesiguranță, spre a acăța sabia lui Damocle pe ani întregi asupra averii noastre, a nu o putea folosi; și ceva mai dăunător ca starea cea neștiută de până acum care toate calculele noastre le încâlcește, spiritul de întreprindere îl schiopează și de tot ne-ar aduce în un haos neșpus.

Vedeți, dați prin oficiolatele politice până la cancelaria aulică în privința aceasta plânsori, în cari faceți învederate daunele ce v'ar crește prin astfel de măsuri. Cancelaria aulică a propus acele principii!

La mandatul Nr. 53 d. d. 19 Febr. primit numai ieri nu pot face alta până când îmi vor răspunde la reprezentățiunea d. d. 28 Febr. Pe cât văd și pot pricepe, dacă ați începe cu aceste cereri dela Direcțiunea fin. provincială, și asta și-ar da favoritoare părere, atunci ajungând aci, mai lesne s'ar învoi. Și pentruce zic eu aceasta? Pentrucă chiar Plener se exprimase: Apoi de ce e Direcția fin. din provincie? Caută s'o întrebăm de părere, așa precum am cerut să-și dea părerea la toate cererile așternute dela comunele din ambe regimentele la comisiunea regulătoare, care pe unele le-a sprijinit, pe altele nu, și la altele că comuna are cu ce le desdauna.

Pentru ruinele se va curenta acum a treia oră Dir. fin. prov. Uitasem, anume am voit să mă exprim că »din mijloacele districtului«, pentrucă până acum era idea: »dintr'a statului«. Mai aștept și această rezoluțiune.

Bak încă nu mi-a răspuns. »Wanderer« încă nu a tipărit traducerea mea; de era tipărită, voiam astăzi să merg la Arh. Rainer. Am să cerc pe redactorul resp. Nordmann cui i-am încredințat articolul după ce mi-a promis a-l reproduce. Apoi mâne ori poimâne cer audiență la Rainer, pentrucă deodată ași atinge și cauza Neposului etc., care încă în 26 Febr. s'a așternut cu propunerea preaumilită, într'acel mod cum a proiectat-o Toppler.

Noutăți: Consilierul Alduleanu e numit de viceprezident și Toppler de asesor la Tabla regească.

De Gavrilă scriu unele jurnale de aci că va veni încoace

spre reintregirea sănătății, și cu ducerea interimală se va însărcina Pop Ladislau.

Licitațiunea închirierii cortelelor pe astăzi s'a sistat prin un telegram. Spre formularea contractelor ar fi bine să vă puneți în coînțelegere cu adm. fin. pentrucă atunci s'ar ajunge scopul dorit încâtva și în privința celor 10 locuințe consemnate sub Nr. 53. Să se dea cereri prin ofic. district., ori directe la Dir. fin. din Sibiu, că dacă voiți a le închiria spre scopuri școlare, lesne se va putea face, observând punctele contractelor custătătoare. Aci nu se pot încheia astfel de contracte.

Înțelegeți-vă cu Il. sau d-l Căpitan și trimiteți ce veți avea de trimis dup'olaltă, încunoștințându-mă despre sosirea supliciei stilizate cătră Maiestatea Sa, în privința tuturor cortelelor la prezidiul districtului, spre a constata necesitatea destinată la fiecare obiect cerut; că dela 5 Ian. 'a avut timp guvernul de a-o comunica simplu prezidiului districtual; pentruca ajungând aceea acolo curând și referându-se fără amânare, cam în vr'o 2 săptămâni să fie aci la cancelarie. Atunci ași avea ce aștepta rezultatul final spre a putea face întrebuițare de plenipotența mie dată. Altmintrelea ar fi un ceva prea pripit.

În zilele săptămânei viitoare având timp și d-l Născuț, vom umbla de rândul restanței intereselor dela anul 1848 și apoi cuget, punând și aceasta la cale a-mi fi până una alta misiunea finită, căci a rămânea mai lung nu pot, precum v'am scris acum mai de multeori, despre o parte pentru pierderea timpului de primăvară unde am foarte mult de pierdut nefiind acasă, și despre alta nu ași cauza spese așa multe spre a-mi mai auzi imputări dela unele guri reci ca în anii trecuți. Apoi de ce dată voiți a lua în chirie acele 10 cortele, asta se poate face acolo în provincie și nu am lipsă a trăi aci pe spesele comunelor.

Vinderea de tot s'a oprit, licitațiunea ospătăriei și a celorlalte cortele necesare pe seama învățătorilor și amploiaților districtuali s'a oprit din partea ministerului de finanțe și s'au cerut relațiuni despre toate. Despre vindere a și sosit dela Sibiu, că vinderea de tot a fost oprit-o direcțiunea financiară provincială, până a nu sosi ordinațiunea ministerială. Despre ospătărie se va primi, până alta, ofertul dat cu prețul fiscal. Despre ruine și lagăr vom vedea

ce va urma; cu ruinele se va desbina, cuget, mai îndată, nu însă și cu lagărul, fiind acesta prin direcțiunea postală dela direcțiunea financiară ca un fel de echivalent spre întregirea lefei expedito-rului postal din Năsăud; până își vor schimba notele între sine se va cam amâna rezolvarea.

Astăzi cu buna presupun că ați primit epistola mea din 26 expediată în 28 Febr., în care mă rog a-mi răspunde: primită-ți mai multe scrisori dela mine, încă toate recomandate. Fiți buni și îmi răspundeți la toate.

Mă voi înțelege și în privința mandatului d. d. 19 Febr. sub Nr. 53, ce să fac: să încep dela cap cu cererea asta, ori din jos să vie aceasta încoace.

Instrucțiunea respective mandatul sub Nr. 52 mai stă la mine; cuprinzând prea multe imputări și chiar personalități, nu aflu lucru cuvios a-l alege în original unei cereri, fiind lucru prea natural: până poți cu buna face, dă cu buna. Eu în comitiva mea încă cam taiu, însă nu la personalități. Când voi fi convins după toți pașii făcuți cu buna, că urmează tot rezoluțiuni provizorice și nu se desbină odată pentru totdeauna, atunci va fi de lipsă a-se plânge cătră Maiestate, spunând cu francheță că numai Sași sunt referenții respectivi, și atât la cancelaria aulică cât și la mi-nisterul de finanțe, cari au în referate cauzele noastre. Apoi atunci va fi de cerut a-se lua din pertractare dela Sași, că până atunci tot prin mânilor lor trec toate, fiind dânșii referenții respectivi. Numai când nu va mai putea omul face altceva, atunci cuget eu a începe cu grosul. De cetit le voi da-o la respectivii, însă în act public sau oficios nu aflu cu cale a-o accluda.

De nu s'a mai schimbat Petrosul*) de acolo, ar fi bine dacă v'ați pune pe careva mijlocitor spre a iscodi și învoi cum s'ar putea căpăta pe lângă chirie, dacă v'ați declarat până una alta așa, cortel pentru Petri, Morar, Pavelea și alții, apoi pentru am-ploiații politici și judecătorești. Aceasta o scriu eu aci numai ca să nu aibă ocaziune Petrosul a răspunde ca la perceptorat, că deregătoriei administrătoare de acele cortele nu i-a vinit până acuma o astfel de cerere înainte, și dreptaceea n'a putut mirosi care am-ploiat voiește a locui, și pelângă ce arendă, în unul din acelea.

*) Perceptorul de dare Petrowski.

De proces formal nu ar fi timpul a-se apuca, până nu se va desbina dela Maiestate în calea grației, care atârnă dela constatarea și sprijinirea deregătorilor politice: Prezidiul districtual, comisiunea regulătoare, direcțiunea financiară și guvern, și atunci cancelaria aulică face propunerea la Maiestate, accludând relațiunile favorabile pentru noi sau nu, alipindu-se de părerile guvernului provincial, sau unde vede majoritatea. Până atunci împăratul din puterea sa nu ni-le va da, caută să meargă pe calea formelor acestea, de ne-am sfărma noi ori și cât.

Reverendissime, foarte-ți mulțămesc despre știrea împărtășită a aflării soției și economiei noastre din Feldru. Mai multe ași avea de a vă scrie, le rezervez a vi-le spune cu gura.

Sigilul comisiunei administrative să las să-l facă?

Ieri avui norocire a vorbi mai lung timp la cancelaria aulică cu comesul Sașilor.

Ceruta-ți în scris dela comisiunea regulătoare a vă comunica hotărîrea în privința munților revendicați și a personalului silvanal?

Dnii căpitani Pioraş, Reichl, Zatzetki și Tomuța, locot. Voith, Dr. Silași, Nășcuț, teologii Lazar și M. Pop, filozofii noștri Moțoc și Dumbrava se închină cu sănătate la toți cunoscuții, asemenea și al D-Voastre sincer serv V. Nașcu. Viena, 2 Martie 1864.

*

Reverendissime Domnule, In 27 Febr. c. v'am expediat eu de aci în extrase rezoluțiunea și expedițiunile cătră comisiunea regulătoare și cătră guvern, — apoi cred că din propunerea așternută Maiestății Sale nu, — despre a căror primire nu mi-ați scris.

Și fiindcă eu nu am luat documente în privința munților și nici că posed ceva de astfel, nu vă pot alta trimite decât propunerea prea umilită în care stau citate toate pertractările câte s'au întâmplat dela 1796 încoace, ca și în protocolul adus de mine dela Viena în 1861 cu data 1 Mai 1858, care toate cu ce se țin de munți au rămas în acte la cancelaria comisiunii. Cari sunt munții revendicați și cari nu, se poate vedea numai din împărțirea lor dela anul 1807. Domnul căpitan-auditor Josif Schottl posede niscai notiții despre munții revendicați și vă poate da deslușiri mai apriate, ma și concepe ori aproba sau censura, dacă îl veți ruga.

Despre unii munți din Valea Rocnei am avut eu un con-
spect vechiu în original, în care sta în capul acelu con-
spect: »Vor der Militärisirung besessen«, »von der Moldau, von der
Marmarosch revindicirte Gebirge«. Acela cu alte astfel de acte
le-am împrumutat lui Paramon Găzdac și răposatului Ioan Nășcuț
spre a documenta într'o cauză de ceartă cu baia și cu Rocnenii,
și nu mi le-au dat îndărăt; de cumva nu s'ar afla la dl Todor
Ionașc.

Atâta numai vă pot scrie la stim. DV. din 11 primită astăzi
în 17 Martie 1864 zăcând la Dr. Silași două zile neavând eu timp
a-l cerca în seminar — având de lucru pela ministerul de finanțe
în privința intereselor, ruinelor etc. despre care stă lucrul tot baltă.

În 14 Martie v'am expediat altă scrisoare de aci, poate ați pri-
mit-o astăzi.

Domnul asessor Ioachim are multe colecțiuni și notițe din
Conventul Cluș-Mănăsturului, doar le ve-ți putea întrebuița
acuma la un lucru juridic compus fără patimă, cum v'am scris
și mai pe urmă.

Paciința mea se mărginește și se subție foarte, caută să mă
reped pe timpul aratului la moșie.

Faceți bine și mă înștiințați timpuriu cari sunt solii și când
vor porni și sosi. Bine ar fi când ați putea îndupleca pe Rev.
Dn Prepozit, care și în altă treabă ar fi bine să vină încoace.

Mă recomand al D-Voastre sincer serv V. Nașcu. Viena 17
Martie 1864.

*

Reverendissime Domnule, În una din epistoalele mele din
urmă v'am fost dat de știre cum s'a fost proiectat mandatul către
prezidiul direcției financiare din Sibiu pentru predarea magazinu-
lui dela poartă, a Iagărului și grădinei școalei; promițându-vă
apoi a vă împărtăși și despre rezultat după aprobare și expediere.
Fiind acuma în stare a face respective a-mi împlini promisiunea,
nu preget astăzi a vă scrie:

În urma reprezentațiunii mele d. d. 28 Febr. c. Nr. 10.893, căreia
îi acludasem în original mandatul DV. sub Nr. 51 către mine, a
mers cu data 19 Martie la prezidiul direcției financiare din Tran-

silvania o ordinațiune prezidială, după cum mi-s'a arătat în următorul înțeles :

a) Magazinul menționat de loc să se dea comisiunei adm. a fondurilor pelângă contract.

b) Lagărul încă, dacă condițiunile contractului cu arendașul de până acuma iartă a se putea întâmpla asta înainte de expirarea timpului, pelângă arenda de până acum; și din contră, fără amânare să se relaționeze ce dificultăți ar sta în cale, spre a-le întrebuiința ambele acele obiecte spre depozitarea materialului, însă nu și clădirea proiectatului gimnaziu până la deciderea peste cererile comunelor de a li-se lăsa astfel de obiecte.

c) Toate cererile menționate să se aștearnă încoace în cel mai scurt timp, cu păreri cât se poate de scurte: Spre ce folos ar trebui erarului? Care-i prețul circiter de prezent, fără a-se lăsa în specialități; nu e careva vândut sau lăsat cuiva până acum etc.? — spre a putea comisiunea imediată aci decide fără amânare peste acele cereri.

d) Actul întreg despre lăsarea ruinilor, cu părerea care să cuprindă aria grădinei și a parcelelor de sesiune a școalei, prețul estimării circiter prezent, iară fără a-se slobozi în specialități, deloc să se aștearnă încoace, făcându-l strins responsabil despre împlinirea acestui ordin prezidial.

Despre acestea mie nu mi-au comunicat ceva, fiindcă s'au expediat în cale prezidială, însă m'au sfătuit că foarte necesar ar fi când ar merge cineva dela Năsăud la prezidiu, consilierul ministerial Tanko spre a-i descoperi și desfășura deamenuntul toate, și în caz când s'ar ivi dificultăți — cari a bună seamă vor fi din partea Petrosului — să-i spună apriat că magazinul e poruncit a ni-l preda, și pentru lagăr deloc să aștearnă relațiunea, căci din contră sunteți gata a trimite deputați la Viena spre a vă plânge în afacerile acestea.

În privința restanței de interese ale fondului școlastic, în răstimp de trei zile voi ajunge la claritate.

Cauțiile pierdute și interesele de întârziere pentru neplătirea ratelor de împrumut ni se vor reîntoarce. Ce se atinge de interese pentru interese, e confusios înțelesul acelei ordinațiuni imperiale citate în conspectele mie trimise, care dat și număr se vede din

sminteala scriitorului a-se fi schimbat, căci în loc de 11 Iulie ar fi trebuit să fie 11 Iunie 1859, și în loc de Nr. 166, 106. Apoi pasajul citat sună la obligațiuni la care creditorul anume nu a tras interesele în răstimp de 5 ani, și la plățirea vamei (Zoll) să se ia în considerațiune interese dela interese. Totuș cuget că voiu putea învinge cu pretensiunea asta din acel punct de vedere, că în 1854 a hotărît ministerul de finanțe a-se subscrie la împrumutul național acele interese restante, și apoi mai târziu a sistat; spuindu-le oarzen că în calea legii avem speranțe a le dobândi.

Despre sosirea actului în privința cortelelor în genere dela guvern la prezidiul districtului, v'am întrebat de mai multe ori, nu-mi răspundeți ceva; cât de bine ar fi, de nu a sosit la district, să-l scormoniți de prin Cluj și Sibiu. Acel act a mers sub Nr. aul. 4665/863 la guvern.

Care individ l-ați trimite la Sibiu, poate călători peste Cluj spre a putea tribula pe ambe locurile. Fiindcă acum am pornit cauza pe cale bunișoară, și sosind curând aci aș nizuî din răspuțeri a ni-se rumpe odată treaba asta pe calea grației, ca așa apoi să putem face ceilalți pași precugetați. Nu vă socotiți mult, fiți buni alegeți un bărbat apt și îl trimiteți fără întârziare.

Recursul comunei opidane Rodna d. d. 17 Sept. 1864 cu 14 acuize a ajuns la cancelaria aulică. Părerea directorului montan și a guvernului e a rămânea în putere hotărîrea din urmă a guvernului, și pretensiunea băieșilor de vr'o mie și câțiva floreni, plățiți comunei Rodna sub titlu de taxă, să rămână până una alta în suspens până la preanalta deciziune.

În contra comunei Nușfalău e recursul aci din partea comunei săsești Feleghaza (Weiskirch) pentru Crângu mare și Mortila. Recursele Maierului, Rodna, Coșna încă au ajuns aci. Se grăbesc a le refera.

Multe complimente la toți, mă recomand al D-Voastre sincer serv B. Nașcu. Viena 40 Martiri 21 Martie 1864.

*

Reverendissime Domnule, Prin asta scrisoare vă întăresc primirea nunumai a cei din urmă, precum cuget eu: adecă a cei d. d. 19 Febr. totunadată cu alt pachet oficios sub Nri 51 și 52, ci

și celorlalte epistole d. d. 11 și 15 Febr. dimpreună cu 200 fl. în 21 Febr., la care din urmă v'am scris sub 23 Febr. răspunzându-vă mai înainte cu altă epistolă d. d. 13 Febr., în care v'am acludat în extrase deciziunea, propunerea și ordinațiunea cătră comisiunea regulătoare de posesiune, în privința munților revendicați. Despre care foarte mă minunez că până în 19 Febr. nu le-ați primit. Dreptaceea vă rog foarte îndată după primirea acesteia a mă încunoștința.

Presupun că Il. sa dl căpitan pornind de aci în 16 Febr. cu dl Șipotar, până la primirea acesteia va fi sosit la Năsăud și Vă veți fi înțeles despre pașii cari ar fi de făcut de acolo. Nu veți întârzia a-mi trimite cât de îndată rezultatul acelor concluse d. e. în privința munților, gimnaziului etc.

Astădată am să vă relaționez despre pașii făcuți în privința cortelelor pe seama învățătorilor etc.

În 22 Febr. am avut onoare în audiență a fi primit la ministrul Plener, căruia desfășurându-i starea lucrului din fir în păr, dintru întâiu ne-a imputat pentruce nu ne punem în înțelegere cu organele financiare din provincie, de ajungem tot pe la minister care nu e oficiu administrativ, fiindcă atunci mai iute ne-am ajunge scopul? Și de ce așa târziu; până în 2 Aprilie ar fi scurt timpul, și și în cauza asta nu se mai poate telegrafa?

Descriind bărbații cari se află la acele organe, după multe alte vorbe rezultatul fu: Să aclud cererea respective plânsoarea învățătorilor și în dorso în traducere o comitivă scurtă din parte-mi, în care între altele să fie exprimat și aceea că până una alta să li-se lase cortelele necesare pe lângă chiria de până acum, și așa să-i înmânez a doua zi cea reprezentățiune, o va expedia deloc la Sibiu. Cu ce comitivă s'a așternut cea cerere, binevoiti a vedea din aci alăturata copie.

Până astăzi nu am primit rezoluțiunea, care în zilele aceste sperez a o primi, și atunci voi comunica-o.

La emisul cătră mine stilizat sub Nr. 51 d. d. 18 Febr. primit aci în 25 Febr. voi face altă comitivă și voi așterne-o ministerului de finanțe, dupăce mai întâiu voi vorbi cu gura cu ministrul. Știu că și asta va comunica-o direcției financiare provinciale; rezultatul îl voi aștepta spre a vi-l putea împărtași.

Celalalt mandat sub Nr. 52 îmi va servi până una alta de a-

arăta respectivilor referenți spre a-le muia cerbicia cea săsească, mai târziu îl voi folosi și ca acus.

În cauza munților nu putui avea audiență, fiind arhiducele Rainer dus la Praga; reintorcându-se voi intra admanuându-i un memorandum și un exemplar din gazeta »Wanderer« care a primit traducerea mea din Nr. 10 a »Gazetei Transilvaniei« sub titlul: »Nedreptatea ce s'ar face grănicerilor«, din care voi trimite și la Năsăud și la Făgăraș în mai multe exemplare. Pe lângă toate ar trebui prenumărată din partea Casinei Năsăudene și această foaie, chiar să fie și maghiaronă, din recunoștință că numai aceasta a voit a primi articolul întreg, fără a pofți taxă de inserate ca javra de »Presse« și »Ost d. Post (Prost)«. Renumitul Schuselka încă poate se va îndupleca dacă va ieși odată în »Wanderer«, pentru că sârmanul e expert și fript ca copilul în lumină.

În cauza restanței de interese încă am vorbit cu ministrul arătându-i conșpectele trimise. Mi-a zis a le așterne cu câte o cerere separată adresată către Min. de finanțe, citând porunca împărătească. Asta însă nu am făcut-o până mă voi convinge cu fratele Nășcuț pe la cancelaria de contabilitate militară, de credit etc. despre tot cursul pertractărilor în privința aceasta. O zi ori două vom sacrifica în afacerile acestea, dacă suntem aci.

În 23 Martie v'am scris că am cercat a ne înștiința sau mai bine zis a ne înțelege cu frații Orlățeni în cauza munților, scriind la Sibiu încă în 16 Febr. lui Bak., însă până acum nu ne-a răspuns.

Despre datele ce ați cerut prin scrisorile dlor Schottl și Tanco v'am scris în 23 Febr., cuget că le-ați primit.

Cu recursurile vă pot spune rezultatul înainte: Referenții sunt la cancelaria aulică Szentgyörgy și Pleker, cari ambii nici cu o literă nu voesc a se abate dela deciziunea d. d. 27 August și instrucțiunea aceea. Și când au sesiune mixtă, cine sunt membrii? C...d, Nandori, Peatra (bogaților*) și Moldovanul nostru. Ce zic cei mai mulți? Vă puteți închipui. Și al nostru de se și luptă, nu-i în stare să-i învingă, mai ales când nu-și poate obiecțiunile sale motiva judiciar cum se cuvine.

De toate scrisorile câte v'am menționat pot zice a le fi primit nevătămate. Dl Dr. Silași, care se recomandă, îmi spuse la

*) Reichenstein.

întrebarea că nu se supără de ce-mi trimiteți sub adresa lui toate scrisorile, și v'a răspuns la o epistolă lui adresată, și răspunsul stă la mine cu mai multe tomuri cuprinzând cursul gimnaziului de stat de aci și progresul lui din mai mulți ani, care le voi aduce eu când mă voi întoarce.

V'am scris că la timpul plugului cu tot prețul voesc a fi la moșie, care mi-e refugiul și scutul bătrânețelor mele, nesperând altă recunoștință decât batjocuri și imputări după toate ostenelele mele, precum m'am convins de ajuns!

Pofta dlui căpitan Schottl am împlinit-o, foaea »Michl cel oblu« *) dela 1 Ian. până la finea Iunie i-va sosi la Năsăud mereu, acum cât de curând va primi un volum.

Vă salută pe toți dl căp. Pioraș și Tomuța.

Mă bucură și-ți mulțumesc de știrea pentru soția mea. Ași dori să știi pe cine au Leșenii preot? Nu unul Constantin?

Salutare la toți dela sincer amic V. Nașcu. Viena 26 Martie 1864 miezul nopții.

P. S. Reverendissime, iartă că voind a doua zi în 27 Martie la opt a. m. să expediez epistola asta încheiată de astă noapte, îmi sosi rezoluțiunea așteptată după reprezentațiunea d. d. 23 Febr. c. care din cuvânt în cuvânt v'o trimit aci în copie și poate nu-ți primi aceasta până Miercuri sau Sâmbătă seara, însă până atunci organele financiare provinciale vor fi sistat licitarea cortelelor. Veți vedea ce puteți face. Când ar fi Petrosul mai molos și nu moros, vream să zic: om de omenie, ar putea acum da pe lângă arenda de până acum la toți deregătorii districtului cortele în preț moderat până una alta, că pe cât pricep eu s'a săturat Plener de a mă mai vedea în ochi, pecum și eu de dânsul. »Ich glaubte Sie sind schon längst über Berg und Thal« îmi răspunse acum mai în urmă; la care i-am spus de toate urmările lucrului lui C... d.

Ce se va constata că aveți de lipsă, va da regimul imperial pe rând.

Acum aș trebui să împrumut o mască sau larvă ca să mă mai iveșc cu Nr. 51 trimis mie! Și în acest obiect iar se va expedia tot actul la Transilvania, dela care organe subordonate vor cere, cu bună seamă, relațiuni și opiniuni!

*

*) »Der gerade Michl«,

Reverendissime Domnule Vicar, Dupăce am fost expediat epistola mea d. d. 29 Martie adresată dlui Tanco, am primit telegramul sosit în seminar noaptea 11 ore, și ieri am primit emisul sub Nr. 107 cu 100 fl., apoi astăzi altul sub Nr. 112 cu telegramul deodată.

În scrisoarea menționată am împărtășit pe larg pașii mei făcuți în răstimpul mai nou; acuma nu am alta așa însemnat de a vă comunica decât că despre celea ce-mi impuneți în telegramul de ieri trimis voiu încerca mâne să văd ce voiu putea face. Căci pecum v'am fost scris, cererea pentru acele cortele încă a fost trimisă demult la Sibiu spre a-și da părerea direcțiunea financiară, care încă n'a sosit îndărăt, fiindcă în toate zilele cerc eu la protocolul general de intrate.

Despre aste obiecte precum și despre cele cerute de comune prin comisiunea regulătoare a mers sub Nr. 10.893/160, precum v'am scris sub 21 Martie cătră direcțiunea fin. dela Sibiu mandatul: că fără trăgânare să trimită opiniunile cerute. V'am scris și aceea că lagărul atunci numai se va da spre scopul cerut, când relațiunile cerute vor fi aci sosite; altmintrelea pe lângă arendă numai spre folosire, însă nu clădiri. În emisul sub Nr. 51 ați pus condiționat numai a solvi arendă, și eu numai pe baza și condițiunea aceea m'am răzimat în comitiva mea, precum v'ați putut convinge din copia trimisă; având însă ocasiune lesne le voiu explica mai pe larg înțelesul nostru.

De va vini Pöck *) aci, voiu ști eu în zilele următoare și vă voiu înștiința de cele descoperite, despre scopul venirii lui.

Eu v'am răspuns că nu am aci ceva documente despre munți, și dela Hofkriegsrath, chiar de s'ar afla, — despre care am dubietate, fiindcă am mai cercat fără a afla ceva — toate sunt scoase și trimise la comisiunile active în afacerile acestea ale munților. Spre a putea vedea cari au fost munți revendicați, și cari nu, nu se află cu acea acurateță, cum te-ai putea baza pe ele. Căci știu a fi văzut în 1861 consemnarea originală culeasă de Blagoevici dela General-Commando și regiment despre evidența munților și categoriile lor, însă așa de confuze, cât nu se putea cineva îndrepta după ele, deoarece într'un an se vede un

*) Prezidentul comisiunei regulătoare de averi grănicerești.

munte a fi proprietate a comunei înainte de militarizare și în celalalt an revendicat! Domnul asessor Ioachim, îmi aduc aminte, încă le-a văzut. Alte documente pe aci mai bune nu se pot căpăta. V'am scris că dl căp. Schottl și-a fost făcut extrase din documentele cari le-a avut comisiunea în 1853 și 1862, unde se vede cari au fost ai Văiei Rocnei și i-au ocupat Marmațienii și Mănăstirița Moldovei, apoi s'au reocupat. Se vedea și aceea: cari i-au împărțit Magistratul Bistrișii la anii 1750—52 între comunele din Valea Rocnei. Domnialui va avea, cuget eu, notițe și despre acei munți cari au fost bun comunal al Bârgăuanilor sau doar și al Târgovenilor, și înainte de militarizare, cari dominali.

Cutoateacestea eu voiu cerca într'un noroc prin o audiență la ministrul de războiu, și rezultatul vi-l voiu împărtăși.

Planul de situațiune al Năsăudului nu se va mai putea scoate dela dicasterii, fiindcă ministerul cultelor a transpus actul acela cancelariei aulice, aceasta guvernului provincial, de unde apoi cine știe mai reintorsu-s'a încoace, și unde se va afla acum. Mai bine îl faceți și mi-l trimiteți, și — să mă exprim și eu cu pofta — ar fi bine când l-ar avea acei doi indivizi ce vor merge la Bistrița și Sibiu, spre a-l arăta și acolo la respectivul referinte. Apoi să-mi ajungă aci, chiar nu ar strica când oarecum s'ar acluda părerii oficioase a organelor fin. din țară, că atunci fiind de acolo ce cevași în partea și nu în contra noastră, atunci aci e mai ușor, mai ales când ar sosi aci și deslucirile poftite dela Prezidiul Districtului în chestia aceasta. Ar lua capăt toate dubietățile, și comisiunea imediată ori cancelaria aulică s'ar pune în înțelegere cu Min. de fin., ar face apoi propunerea la Maiestate și ar urma ultima deciziune fără altă trăgânare.

În cât pentru observarea instrucțiunii primite verbal și în scris, cuget că și până acuma așa m'am ținut întru toate, și de împărtășit nu am pregetat în altă săptămână și de două trei ori, care și de acum va urma, numai să fiu sănătos.

Semințele poftite vi-s'au trimis cu contul solvit 44 fl. Sigilul l-am procurat, precum am scris dlui Tanco, cu 40 fl., laolaltă 84 fl.; litografia fără minimum 80 fl. nu se poate cumpăra și expedia.

Din suta trimisă în urmă mai rămân cu 19 fl., deci binevoii a considera în privința speselor, porto postal, cortel, lumină,

vipt, veșminte, rușfeturi etc. Cu cât ași putea călători până acasă, mai posed parale. În câte o zi trebuie să cheltuesc și 10 fl.. Mai că mai bine era când mi-se hotărea un diurn anumit, apoi era și mai ușor de purtat în socotele. Fără 6—7 fl. diurn nu pot, și nici că veți pofti să petrec aci cu atâte spese împresurat! Mă rog consultați-vă și rezultatul mi-l împărtășiți fără amânare. Numai porto postal am plătit până acum la 20 fl. v. a. Dacă am să mai rămân vr'o lună, caută să-mi cumpăr ceva veșminte moderne de primăvară, spre a mă putea vâri în cercuri de bărbați onești și pe la cei atotputernici, unde ca proletar îmbrăcat nu poți străbate; mânuși și rușfeturi să fie în toate zilele și mai pe tot locul.

Având de scop a vă cumpăra o litografie, fiți buni asemnați suma necesară.

Morburile și moartea au străbătut pe tot locul pe aci, chiar prin palatele celor mari. Soția arhiducelui Albrecht e moartă; ministrii Laser, Schmerling, Forgaci, consilierul Moldovan, concipistul Ciupe, la pat. Reichenstein reconvalescent. Nadasdi până la timpul deschiderii dietei Transilvaniei nu se va reîntoarce.

Contul despre semințe se aclude aci; așa voi face și cu cela despre sigil la timpul său.

Asemnându-mi diurn anumit, vă voi trimite chitanță bine stilizată și timbrată.

Recomandându-mă onorabilului Comitet, vă salut pe toți al D-Voastre sincer V. Nașcu. Viena 2 Aprilie 1864, seara 9 ore.

*

Reverendissime Domnule Vicar și Președinte al Comitetului grăniceresc, În nex cu scrierea mea d. d. 3 Aprilie c. sum astăzi în stare a vă împărtăși rezultatul telegramului trimis Ministerului de finanțe.

A doua zi adevă în 2 Aprilie s'a expedit de aci imediat de-a dreptul către Direcțiunea fin. delă Bistrița un telegram în acel sens: Prezidiul să mijlocească prin o învoire de-a prevedea acei trei învățători cu cortecele cerute, și de nu ar fi cu modru acele, altele dintre cortecele de provente. Totodată a mers o copie de pe telegramul D-Voastre și despre mandatul expedit la Bistrița, cu mandat către Prez. Direcț. fin. la Sibiu: a stărui de a-se prevedea acei trei învățători cu cortecele pe lângă arendă moderată,

Au cam cârțit pentruce nu s'au făcut pașii necesari în cauza aceasta în răstimpul dela 2 Martie până la 2 Aprilie pe cale oficioasă și nu se lasă lucru baltă până la mutarea și eșirea arendașilor din cortele; apoi de ce s'a poțtit în petit a se telegrafia direct la Dir. fin. cercuală, cu care nu stă în corespondență Ministerul de fin.; precum și aceea că de ce nu au licitat acei învățători cortelele cerute, și apoi să fi cerut cu rugare dela Min. de fin. coborîrea arenzii sau iertare de tot?!

De venirea lui Pöck aci nu am putut până acuma erua ceva, însă că celalalt general, Reichetzer, prin o reprezentațiune stăruiește ca Min. de fin. cu cancelaria aulică a Transilvaniei să nu trăgâneze cu deciderea în cauza cortelelor de provente din regimentul prim român, fiindcă se ruinează acele obiecte și comunele cari le-au cerut pierd paciința, și-l năpădesc deputațiuni după deputațiuni, și cugetele sunt și dealtmintrea din cealaltă cauză a munților, foarte răsvrătite.

În urma acestei propuneri, iar se expediază un mandat aspru dela Min. de fin. către Prezidiul Dir. de fin.: fără amânare să trimită deslușirile cerute în privința obiectelor de provente cerute de comunele grănicere.

Ajungând la Sibiu solii noștri și bombardând apoi informând, numai ce se va urni odată.

De mult încă în Febr. c. a fost ajuns la cancelaria aulică un ursor în limba română, dela congregațiunea Năsăudeană prin guberniu, în privința ruinilor, cu două acluze foarte importante. Aci la cancel. aul. s'a tradus reprezentațiunea română și s'a referat recte proiectat nota către Min. de fin., amintind altă notă din Apr. 1863 sub Nr. 906, de a se preda acele ruini comunelor spre a-și ridica clădiri spre scopuri școlastice din venitele dreptului regal, și în caz când nu ar fi competent, să descopere cât de curând spre a se putea face propunerea la Maiestatea Sa.

De rândul documentelor în privința munților revendicați etc. am umblat, mi s'a promis a cerca și după vr'o câteva zile a-mi împărtăși află-se ceva de acelea, ori nu; fiindcă cum se vede din acluza țidulă, din toate arhivele le-au adunat la comisiunea specială pentru munții revendicați. În convolutul I au mers sub Nr. 4617 toate actele în privința munților, dreptacea sum în du-

bietate de a-se mai afla în arhive de acelea, fiindcă circumspecții (Sașii) le-au știut strînge. Sum curios ce-mi va împărtăși acela cui i-am încredințat cauza aceasta.

Cererea lui Nic. Cotruș s'a expedit în 24 Martie sub Nr. 5572 cu acea părere că Min. de fin. să-și împărtășească: învoit-e a-se da o pensiune de 150 fl.?

Astăzi am aflat și la asta din urmă sub Nr. 14.655/1445 în dep. 36 a consilierului Stavitz pe care rugându-l cu toată căldura de a nu fi în contra propunerii cancelariei aulice și a nu amâna treaba din cauză că școala pătimește, mi-a promis că în scurt timp se va refera și ce va fi modru se va face.

Cauza gimnaziului nostru se va mai lua spre rezolvare în zilele mai de aproape.

Dela adunarea Comitetului districtual mai din urmă aduc aminte a fi rămas mai multe documente de ale noastre la dl N. Bejan.

• In notițiile dlui Ioachim, culese din Conventul Mănășturului, era ceva despre munții noștri, așa la dl căp. Schottl; apoi la cari s'au scos dela Marmațieni, se află cam schimonosite numirile în instrumentul Rakotzian, despre care în actele noastre se află o copie. Aceea știu și se știe prea bine că regimentul i-a amestecat toți într'o oală.

Desdauneze pe pretendenți din fondul de desdaunare a pământului, la care contribuim și noi, precum s'a exprimat împăratul Iosif II în ord. d. d. 10 August 1786 No. 8836 și al guv. 7986, pe care bază și Mai. Sa Impăratul de acum s'a exprimat la desființarea regimentului de graniță: a rămânea grănicerii în neștirbita folosință a munților revendicați!

Despre promisiunea și sistarea plătirii intereselor restante ale fondurilor noastre se află actele necesare. Acum zic: că mandatul a mers să le plătească, însă nu știu de ce nu s'a împlinit; apoi că nu ar fi fost intențiunea ministerului de fin. nicicând a trage în dubietate proprietatea comunelor la fondul școalelor locale comunale, fără a monturului care se credea a fi cea mai mare parte crescut din venitele munților revendicați, pentru cari statul are să desdauneze pe pretendenți de scurtarea uzufructului; și deregătoriile politice au înțeles rău expresiunea »Monturen-und

Schulfond« etc. Incurcături și excusări spre a putea vășca. Inșă actele trimise adecă copile de pe emisele prefecturii dela Bistrița din a. 1857—1859 îmi prind foarte bine, putându-i combata cu pasajele din ele. Aștept în toate zilele rezoluțiunile cerute.

Cu afacerile cortelelor etc. îmi promiseră mai de multe ori și și astăzi, în primăvara aceasta, cât vor sosi relațiunile din jos, a-le tăia capătul!

Cu această speranță rămânând cu distinsă stimă al D-Voastre preaplecat serv V. Nașcu. Viena 6 Aprilie, ziua de Bunăvestire 1864.

*

Reverendissime Domnule Vicar și Președinte al comitetului fondurilor grănicerești, Mandatul sub Nr. 131 d. d. 11 Apr. l-am primit dimpreună cu trei sute fl. v. a.

Sigilele sunt procurate la gravorul Radnitzki și mâne poate vor fi gata. Litografia încă nu am procurat-o, mâne voiu cerca câte lespezi voiu putea ajunge și învățatura de a prepara negreală chimică, fiindcă acolo dela ovrei nu se va afla de cumpărat; și fiind toate gata, le voiu expedia ori le voiu încrede d-lui lancu Mureșianu.

Misiunea la Sibiu o primesc, inșă numai în speranța că onoratul comitet al fondurilor îmi va aplacida diurnul cerut în scrisul meu d. d. 6 Aprilie c., adică pe lângă diurn și viaticul necesar, și atunci îndată pornesc; în care cauză și scriu deodată la Sibiu spre a mi-se face cunoscut: sosit-au actele toate dela Bistrița. Până la primirea răspunsului de acolo și dela onoratul comitet, aștept aci rezultatul cercării în arhiva Hofkriegsrat-ului, care lucru l-am încredințat unui ofițer, spre a ne putea lua mandăș după cercarea cu ori fără efect. Apoi voi aștepta rezoluțiunile dela Min. de fin. despre extrasul din cărțile de lichidare ale datoriiilor statului.

Am de a vă face cunoscut că proiectata expedițiune din partea cancelariei aulice a Transilvaniei în privința ruinilor, de care am menționat în scrisul meu d. d. 6 Aprilie c., s'a primit în sesiunea cancelariei și am văzut-o la respectivul referinte dela Min. de fin., cu ce au răspuns cancelariei și ce a mers cătră prezidiul Direcțiunii fin. la Sibiu. De unde citând toate ordinele:

ă priori cere deloc a se așterne actul în sus, cel d'întâi, și comunică că a scris la Sibiu, și cât vor sosi, se va putea ținea în o ședință mixtă în cauza asta spre a hotărî definitiv.

La asta ocaziune iar mi s'a zis cam în glumă, deadinsul: »că dacă va sta cineva lângă Direcțiunea fin. dela Sibiu, ca cum stai Dta aci ca execuțiune, atunci vor merge trebile mai iute«. Vrea să zică, că ar trebui să se tribuleze cu deadinsul rezolvarea actelor prin Direcțiunea financiară cercuală, și așa s'ar așterne în sus.

Dreptaceea cât am la mână răspunsurile sus menționate, voi purcede dară direct către Sibiu. Până atunci nu voi pregeta a vă încunoștința despre datele sus menționate, de se află și se pot căpăta, ori ba.

În copia trimisă despre propunerea așternută în privința munților revendicați — care primit-o-ați ori ba, nu știu — într'un pasaj relaționează respectivul referinte următoarele: *Obgleich dieses Gutachten, welchem nachträglich auch das k. k. sieb. Gralcommando und das k. Thesaurariat beitraten in 1835, vom k. Gubernium zur Schlussfassung a. h. Orts unterbreitet worden war, erfolgte darauf dennoch keine a. h. Resolution, weil der Hofkriegsrath von der a. h. angeordneten Concertation zuvor noch das k. k. sieb. Gralcommando einvernehmen zu sollen für gut fand. Ehe jedoch dieses Gralcommando sich aussern konnte, brachen im Jahre 1848 Unruhen aus, im Folge deren laut Berichts des 12 Armee Corps zum 9 April 1851 Z. 1605 selbst ein Theil der Verhandlungsakten in Verlust gerathen ist.*

Aci îmi vine cugetul fără voia-mi au nu cumva au pus mâna pe actele nouă favorabile un Müller, Conrad, Bell, Mai, Zekelius, Friedenfels etc., cari toți au fost în epoca 1848 până astăzi pe la dicasteriile de pe aci și pe lângă arhive!

Sum curios ce va descoperi bărbatul de încredere. Cluj

În tot chipul în cursul săptămânei viitoare vă voi răspunde, și totodată vă voi face cunoscut și terminul purcederii mele către Sibiu. Apoi despre sigile și litografie, presupunând că voi primi atât dela onoratul comitet răspunsul dorit, cât și dela Sibiu, până la pornire.

Din diurnul de 5 fl. 20 cr. să pot purta toate speșele pos-

tale, hărți, rușeturi, vipt, cortel, luminări, lemne, încălțăminte și veșminte, încă și viaticul, veți binevoi a vă convinge că nu e cu modru. Sdrențuros și sgârcit nu-ți pofti să fie cineva într'o misiune importantă ca asta. Diurnul meargă, ducă-se, însă viaticul vă rog a-mi aplacida; a mă îmbogăți nu vreau nici nu pot din ce-mi dați și din ce mai cer. A suferi lipsă și înjosire apoi săracie, nu-mi veți pofti.

Având acea concesiune respective aplacidare a onoratului comitet, îndată voiu trimite chitanțele despre sumele trimise spre a le putea alătura la ziarul casei respective din care s'au anticipat.

Așteptând răspunsul dorit spre a mă ști de ce mă ținea, rămân cu toată reverința și salutare frățească la toți membri onoratului comitet, sincerul agent B. Nașcu. Viena, 18 Aprilie 1864.

*

Reverendissime Domnule Vicar, Cuget că ați primit astăzi epistola mea d. d. 18 Aprilie, în care v'am promis cât voiu avea rezultatul eruării în registratura fostului Hofkriegsrath, bun sau rău, a vă scrie de loc. Spre mai buna convingere vă aclud aci țidula după care au cercat doi ofițeri aflători acum la arhivă împărțiți. Cam acolo iese unde presupuneam eu, adică au pus mâna pe ele bărbații circumspecți. Dreptaceea de voiu merge la Sibiu, le vom cerca și acolo după dat și număr.

Tot la 10 ani se cassează prin o comisiune acte mai vechi ce află a fi de prisos sau de neimportantă însemnare. Așa s'au cassat și acele ale comisiunii economice de provente din Valea Rocnei, mai de multeori, precum se vede de pe notița acludată.

Trei zile am cercat cu acei doi domni în labirint sub pământ, și iată fără rezultatul îmbucurător. Spesele făcute sunt zadarnice; însă sum convins că aci în registratură nu se află depuse, și de aci ne putem lua mandașul. Acuma la Sibiu de nu se vor putea afla. Cu d-l Baku și Mărgineanu vom cerca de voiu ajunge pe acolo.

Teascul adică mașina de lito-autografie am comandat-o într'o fabrică; numele proprietarului binevoii a-l vedea de pe marca acludată. Mașina de fier, în mărime de mijloc, cu cingătoarele, pietrile, negreală, burete etc. cu un cuvânt cu toate ce trebuiesc spre a putea îndată după sosire a o lua în întrebuințare, cu em-

balajă cu tot, nu am putut-o ajunge cu 100 fl., ci am fost silit în fața d-lor Pioraș și Nășcuț a mai pune 20 fl. Fabricantul garantează în răstimp de un an. În vălătucul acesta vreau a trimite și mai multe tipărituri, cărți etc. cari cuget a nu fi de prisos la biblioteca noastră din Năsăud. Se va expedia Luni sau Marța ce vine, dimpreună cu sigilele direct la Năsăud.

De voiu avea la mână-mi răspunsul dela onoratul comitet și dela Sibiu până atunci, de loc sunt hotărît a porni la cale și aceasta a vi-o face cunoscut prin o scrisoare.

Până atunci voiu sta cu tot deadinsul a ști cum stă cauza fratelui Cotruș. La referintele respectiv, consilierul Steinitz, am fost ieri; dânsul mi-a promis, arătându-mi actul cu toate acluzele dela Năsăud, Gherla, Cluj, opiniunile deregătoriilor de contabilitate și ale cancelariei aulice. Și după rugare și desluciri mai multe, mi-a promis că din parte-i se invoiește cu propunerea cancelariei aulice, însă după vr'o câteva zile să merg la șeful departamentului, Rada, să-l rog de aprobare. Și asta o voi face astăzi, având la acesta de lucru și în privința intereselor restante ale fondurilor noastre; să văd ce va mai zice și acesta.

Dumbrava mi-a replătit anticipațiunea, însă Moțoc nu putu până acuma.

Cu teascul de autografie etc. voi trimite și chitanța despre 120 fl. și 40 fl. spre a-se putea acluda la cassa de unde s'au luat paralele.

Dela Sibiu după toate curentările până acuma nu au sosit la Min. de fin. răspunsurile cerute în privința cortelelor.

De Pöck nu pot înțelege ceva, să vină ori să fie aci?

Recursele comunelor contra hotărîrilor comisiunii reg. s'a referat, și decisul în comisiunea mixtă, ca și la celelalte, tot după acelaș șablon.

Dl. Dr. Silași se mulțamește de salutare și nu poștește să te ostenești a-i răspunde; se recomandă. Unchiul e sănătos, vă salută pe toți, așa și Nășcuț, Fetti etc.

Recomandându-mă sunt, resalutând pe toți, al D-Voastre sincer serv V. Nașcu. Viena, 22 Aprilie 1864.

*

Reverendissime Domnule Vicar, În scrisoarea d. d. 25 Aprilie c. imi promiteți spese de călătorie până la Sibiu și retur. E bine;

eu acum aş avea deodată cât aş putea ajunge până acolo, însă de aci nu ştiu de sigur când voi putea mâneca, deoarece pelângă toată nizuinţa acum de vr'o trei săptămâni nu pot scoate rezoluţiunile dela Ministerul finanţelor la reprezentaţiunile aşternute în 11 Martie. Mă tot amână din săptămână în săptămână, şi chiar astăzi aveam bună speranţă, dupăcum îmi promisese, a-le primi la mână. Dar iar m'au mai mângăiat până la o Joi. Acest termin încă nu ar fi departe; dintru atâta aştept să am la mână ce am cerut.

Aşadar până la Dumineca Tomii voi fi pe aci, nefiind şi teascul de litografie gata spre a-l putea expedia cu sigilele şi unele tipărituri apoi cărţi.

Fratele Nicolae se va bucura dacă îi veţi da de ştire la Morăreni că cauza penzionării lui va avea rezultatul dorit. Va scăpa cu 150 fl. pensiuine; aceasta de sigur, însă nu așa îndată. Mai are de a fi cernută şi recernută pe la Min. de fin., unde până acuma a trecut pe la două despărţăminte cu succes bun. Acum astăzi mi-au promis şi la al treilea că nu va sminti ceva. La acest departament numai astăzi au fost ajuns, de unde se cere învoirea spre a se asemna la proventele comunelor rezervate pe seama erarului. A fost bine că ne-am dat de amintire despre treaba asta.

Dela Sibiu am primit ştirea dorită, că ar fi ajuns acolo relaţiunile cerute în privinţa obiectelor cerute de comunele grănicere, şi dela Direcţiunea provincială în 14 zile se vor aşterne Min. de fin. Răspunsul e datat în 23 Aprilie, şi 14 zile ar fi expirat în 8 Mai c. De nu va fi şi asta numai-vorbă goală.

În calcularea intereselor s'au aflat unele diferenţe, şi deaceea s'a scris la Sibiu. Referintele respectiv îmi promise şi astăzi că cât vor sosi relaţiunile cerute, din partea Ministerului de fin. se vor transpune cancelariei aulice cu părere favorabilă. Pentru datele ştiute aş trebui în tot chipul să merg la Sibiu.

Cugetând că veţi fi primit epistola mea d. d. 22 Aprilie, la care aştept răspuns, rămân cu fierbinte poftă a şti că sunteţi cu toţii sănătoşi; salut pe toţi, al D-Voastre sincer V. Naşcu. Viena, 30 Aprilie Sâmbăta Paştilor după festivitatea învierii 1864.

P. S. Telegrama dela Bistriţa, atacul Neposenilor cu Pinti-canii; sunt pe aci destule prin jurnale.

Reverendissime Domnule Vicar, După primirea epistolei D-Voastre d. d. 11 Aprilie v'am scris fără acuma de trei ori, în urma cărora eu aci nu am primit până astăzi vr'un răspuns. Doară nu au ajuns revașele mele la Năsăud?

Fiți buni răspundeți îndată după primirea acesteia, adresându-mi la Sibiu în cancelaria Asociațiunii literare române.

Astăzi am primit cu greu mare rezoluțiunile așteptate de atâta timp. Una sună așa: Die sieb. F. L. D. ist beauftragt worden im Einvernehmen mit dem k. Gubernium, und wenn diesfalls kein Anstand obwaltet, die rückständigen Zinsen der in Rede stehenden Staatsschuldverschreibungen unverzüglich flüssig zu machen. Vom k. k. F. M. Wien 12 Mai 1864 Z. 12.239/198.

Dreptaceea va fi a mea grijă a pune la cale și la Sibiu treaba aceasta ca să nu se mai amâne.

A doua rezoluțiune sună: Z. 12.238/197 Die gewünschten Auszüge aus den Licvidationsbüchern werden dem Gesuchsteller unter Rückschluss der Beilage des Gesuches vom 7 März 1864 hiemit ausgefolgt. V. k. k. F. M. Wien 12 Mai 1864.

Un protocol întreg cuprinde extrasul acesta, care-l voi aduce eu acolo.

În cauza gimnaziului nostru a mers sub 6 Mai ordin la guvern, în care cere cancelaria un fel de hrizov de menire (Stiftungsbrief) dela comune și statutele. Arătarea că s'a deschis o clasă o ia la cunoștință.

Acum vă pot asigura că colega Nicolae se pensionează cu 150 fl. anual, dupăcum s'a învoit și Min. de finanțe. Cât de curând va merge ordin în jos.

Ploaia și negurile ce durează pe aci de vr'o câteva zile, apoi vizite încoace-încolo mă opăcesc de nu pot porni de aci până Marți în ziua de Târgul Cucului.

Scriindu-mi la Sibiu, fiți buni mai trimiteți-mi parale să am cu ce subsista acolo, și cu ce să port spesele călătoriei.

Epistola asta o dau cu retur-recipisă pentru mai bună asigurare.

Salutare dela d-nii Moldovanu, Angyal, Ciupe, Fetti, Dr. Silași, Tomuța, Pioraș, Leon Pop, Voith, Născuț etc. la toți, și dela al D-Voastre sincer serv V. Nașcu. Viena, 14 Mai 1864.

P. S. Lada s'a expediat în 10 Mai, va sosi la Fleischer în

Bistrița și de acolo îți căpăta-o. Instrucțiunea spre a manipula e la mine rămasă.

*

Reverendissime Domnule Vicar și Președinte al Comitetului grăniceresc, In legătură cu epistola mea d. d. Viena 14 Mai c. am a vă încunoștința că cu ajutorul cerului am sosit astăzi dimineața cu posta în capitala iubitei noastre patrii, și am descălecat în ospătărie la Savu Labonțiu.

Cea dintâi cale am făcut-o aci la Direcțiunea financiară provincială unde am aflat cauzele noastre concipiate însă neaprobat de consilierul despărțământului respectiv și nerevidate de șeful prezidiului.

Cât mi-am arătat dreptățile avânde dela Min. de fin. îndată s'a pus lucrul la cale și astăzi au și mers în reviziune. Sunt 4 relațiuni câte din 7—10 coale, și nu ar fi așa nefavoritoare pentru noi. Nu știu însă până vor trece și reviziunea, rămâne-vor așa, ori schimba-se-va ceva!

Mâne am de cuget a-mi cere audiență la președintele ad interim și a-l ruga să mijlocească înțelegerea acestor afaceri, și să se expedieze.

Pe cât m'am orientat astăzi, până la expediere totuși se va amâna un timp de vr'o 14 zile.

Cauza obiectelor de provenite încă aş voi a o vedea rezolvată și expedită, însă asta cu interesele restante mă silește a umbla atât pe la Dir. fin. cât și pe la guvern, oficiu de contabilitate și cassa provincială, spre a ajunge la o lămurire, de unde, cu ce fel de chitanțe, de cine subscrise, pe toată suma a fiecărei obligațiuni, ori cum să se poată scoate? Ca să nu mai avem dificultăți acolo.

Dela Dir. fin. prov. merge în câteva zile întrebarea la guvern: că nu are ceva în contra asemnării intereselor menționate? Se înțelege, trebuie vorbit cu concernentele referinte la guvern, cum și fără întârziare să răspundă.

Acum vă rog dar a vă înțelege și a-mi răspunde deloc: ce să fac, să aștept în ambe cauzele capătul, ori numai în treaba intereselor? Și în tot chipul a-mi trimite diurnul convenit și de viatic până la Sibiu și îndărăt, fiindcă mi-am săcat toate puterile banale, precum v'am scris și din Viena.

Cu d-l Căpitan suprem am convenit; se va reîntoarce în săptămâna viitoare. Bucuros aş veni cu Il. sa, însă aştept răspunsul dela D-Voastre, mai înainte apoi parale spre a putea subsista şi călători — baremi 200 fl.

În călătoria până aci am petrecut două nopţi, şi fiind timpul bine rece, nu mă aflu în stare normală.

Vă rog odată a-mi răspunde, că din 11 Aprilie nu mi-aţi scris vr'un şir, şi asta îmi căşună cugetări că nu aţi fi îndestuliţi cu împlinirea misiunii mele. Ca un om, cu câtă ştiinţă şi cunoştinţă apoi putere am, cuget a fi făcut; însă a apuca pe cei mari de cap, nu pot!

Mult peste opt zile, dacă nu primesc răspunsul dorit, voi împrumuta bani să pot veni acasă.

Mă recomand sincer V. Naşcu. Sibiu, 22 Mai 1864.

Material documentar *)

(Continuare)

Vasile Bichigean

V

Ordinul de încetare a abuzurilor pornite împotriva locuitorilor din districtul rodnean

Se spune, că vreo câțiva locuitori din comuna Mocod, ce se află în districtul bistrițan, au fost prinși nu se știe din ce motiv și fără nici un drept de comisarul Andrei Funa, de doi tovarăși ai săi Petre Sălăuan și Lazar Năsăudean, precum și de un oarecare servitor, au fost legați fără milă, chinuți și torturați, ba li s'au mai luat și vitele. Dacă așa s'a întâmplat, această procedură este împotriva repetitelor decizii ale Maiestății Sale, potrivit cărora nu se admite ca tezaurul viu să fie distrus, ci menținut în continuu în bună stare. În urmare prin prezentul ordin se recomandă, ca pe viitor abuzurile de atare natură să înceteze, iar cei care le vor mai face să fie pedepsiți judecătorește. Dat în Gherla la 23 Martie 1757.

VI

Locuitorii români din districtul Rodnei se plâng din nou de abuzurile comise de magistratul bistrițan

BC Excelență Domnule general University Library Cluj
Patron al nostru prea grațios,

Nedreptățile de nesuferit comise față de noi de magistratul bistrițan ne silesc din nou să Vă descoperim cu toată umilința și cu lacrimile în ochi machinațiunile născocite de acesta pentru

*) V. Nr. 11 al »Arh. Som.«

opresiunea noastră. Dumnezeu știe, cu câtă greutate au ajuns cererile noastre, după un timp de mai mult de un an, la tronul Maiestății Sale și, de frica magistratului opresiv, pe ce căi ascunse au sosit la urechile Maiestății Sale tânguirile noastre. Mult ne-a costat până ce am obținut, ceea ce este drept și echitabil și anume ca chestiunile noastre să fie revăzute de Tabla regească a acestui Principat, ca magistratul să înceteze cu execuțiunile făcute împotriva noastră și să nu mai îndrăsnească a ne apăsa, ci să pretindă dela noi numai ceea ce i se cade și i se va recunoaște ca echitabil din partea susnumitei Table. Acest ordin binevoitor al Maiestății Sale a avut rezultatul dorit, cel puțin atâta vreme cât magistratul nu a început să-l dea uitării, și dela noi nu s'a pretins decât contribuțiunea obișnuită a se presta în favorul principatului.

Dar Sașii impacienți n'au îngăduit mult timp ca noi, istoviiți de multele mizerii și ajunși în posesiunea câtorva bunuri câștigate cu sudori de sânge, să răsufălăm în liniște scăpați de șicanele îndurate, ci încep din nou a ne hărțui cu tot felul de mijloace născocite și, ca să sugrume cu totul dreptatea noastră, s'au apucat acum să prindă pe aceia din districtul nostru, care s'au distins prin o activitate deosebită în promovarea intereselor districtului și care au avut partea leului în ridicarea și prezentarea gravaminelor. Prinși îi țin captivi, ca astfel procesul nostru la susnumita tablă regească să nu poată înainta, și să nu mai îndrăsnească nimeni din ceilalți locuitori ai districtului să se opună domniei și pretențiunilor nedrepte ale acelora și să se plângă autorităților superioare. Trei inși aleși din sânul districtului nostru și anume Ștefan Cute, Eremia Bodiu și Marcu Bărăriții sunt reținuți ca prizonieri în Bistrița încă din toamnă. Aceștia după știința noastră nu au altă vină, decât că fiind mai în curat cu chestiunile districtului au expus Maiestății Sale și Inaltului Guvern gravaminele districtului și au înaintat plângerile cuvenite la autoritățile în drept.

După deținerea acestora s'au găsit alții din districtul nostru, care au plecat de curând la Sibiu pentru înaintarea cererilor noastre. Îndată ce au auzit, că unul din aceștia: Ioan alui Floroaie s'a înapoiat în zilele acestea din Sibiu, numai decât au trimis câțiva Sași de ai lor și l-au prins în comuna Năsăud, l-au legat cu funii

și erau să-l ducă la Bistrița, dacă nu ar fi fost scăpat din funii de locuitorii satului amintit.

Ne cade foarte greu, că fără nici o vină suntem oprîți cu astfel de mijloace să ne apărăm și dovedim dreptatea noastră. Poate le-am suferi și acestea, dacă acest magistrat nu ar continua să arate atîta dușmănie față de noi. Un caz proaspăt, care este motivul principal al plîngerii noastre mai noi, și care dovedește pîna la evidență că magistratul ne-ar pune, dacă ar putea, pe nesimțite în gât jugul vechiu. În numele acestui magistrat cîțiva Sași din oraș, întovărășiți de alți Sași din sate, au impus o vîna-toare în districtul nostru, ordonînd sătenilor noștrii să vină la hăituit. Un răuvoitor a denunțat acestor Sași, că Ioan alui Popa Gheorghe din Telciu nu vrea să se supună acestei porunci arbitrare. Atunci unul dintre dînșii cu numele Gheorghe Kelb, amenințându-l cu moartea, îl caută să-l împuște cu pușca de vîna-toare. L-a găsit și era să-l și împuște, dacă nu-i lua alt Sas arma din mîna. Nu încape nici o îndoială, că acest Sas, neputîndu-și împlini amenințarea și neputînd duce legat pe acel Român așa cum doria, după terminarea vîna-toarei a făcut în Bistrița un raport, cum se poate aștepta dela un om înfuriat și plin de pofta răzbunării.

Dela vîna-toarea aceasta au trecut în liniște două săptămîni. Dintr'odată magistratul bistrițan trimite în district din garnizoana acestui oraș putere armată și vreo cîțiva cetățeni. Dintre aceștia cincizeci, dacă nu mai mulți, îi trimite înarmați pe ascuns sub scutul nopții în Telci. Ajungînd în acest sat, apucă în două părți: unii înconjoară casa numitului Ioan alui Popa Gheorghe, alții casa lui Andrei Moldovan, căutînd pe gazda casei. Cînd află, că aceștia au scăpat deja, încep să amenințe pe soțiile lor cu baioneta pusă pe armă și le silesc cu tot felul de mijloace inumane să le spună, unde le sunt bărbații. Văzînd că toate amenințările le sunt zadarnice, se apucă de jefuit și iau tot ce le place din casă, caută prin poduri, în sfîrșit se poartă ca adevărați dușmani. După ce și-au împlinit pofta în aceste două case, trec la locuințele altor locuitori, din cari iau ca prizonieri vre-o unsprezece cetățeni din cei mai cu stare. Apoi încărcați cu pradă și cu captivi se întorc acasă ca adevărați dușmani învingători. Pe acești prinsonieri magistratul bistrițan nu i-a lăsat acasă, pîna ce douăzeci de locuitori

din Telci nu și-au dat cuvântul în numele prinsonierilor și al lor propriu, că se vor conforma întru toate hotărîrilor magistratului bistrițan, așa cum se cade supușilor, și nu vor renunța la pretențiunea făcută înaintea Tablei regești.

Suntem cu adevărat într'o situație nefericită și pentru dreptatea noastră suferim prigoniri. Magistratul bistrițan se pune în calea hotărîrilor binevoitoare ale Maiestății Sale. Toți acei dintre noi, cari au cât de cât parte în apărarea drepturilor noastre și în alcătuirea cererilor de plângere, sunt parte prinși, parte supuși prigonirilor de tot felul. Așa încât toți aceia, cari până acum au cerut dela autoritățile în drept vindecarea nedreptăților districtuale, și-au primit o pedeapsă sau alta dela magistrat. De prezent sunt mai mulți locuitori districtuali de acest fel, cari de frică ștau ascunși departe de casele lor, neștiind momentul când vor fi prinși de magistrat.

Acestea sunt, Excelență Domnule General, gravaminele, care alături de altele comunicate deja, dorim acum să Vi le descoperim cu lacrimile în ochi. Ne-am arătat, în limita puterilor noastre, supuși și credincioși întru toate atât Maiestății Sale, cât și Principatului, dorim la rându-ne să ni-se dea posibilitatea să trăim liniștiți sub scutul Maiestății Sale și a Principatului, să fie înfrânată tirânia magistratului bistrițan și să ni se asigure, cu ajutorul Excelenței Voastre, numai ceea ce este drept și echitabil (căci nu cerem mai mult).

Ai Excelenței Voastre cei mai supuși și umiliți servi
Locuitorii întregului district bistrițan.

VII.

Raportul comisiei Telekiane în chestia plângerilor locuitorilor români din valea Rodnei.

Inalt Guvern regesc al Transilvaniei,
Prea grațioșilor și prea cinștiilor Domni,

Subsemnații comisari delegați din porunca Inaltului Guvern și anume Conte Ladislau Teleki de Szék, consilier guvernial, conte Paul Teleki de Szék, comite suprem al comitatului Solnoc-Dobâca și Gheorghe Polder, primarul scaunului săsesc Sighișoara, ne-am adunat în ziua de 3 August anul curent 1757 aci în Bistrița, am

citit numai decât îndrumările date și instrucțiunea anexată la îndrumări, am revizuit toate actele, dorind să facem din destul dispoziției prea înalte, cum se și cade, și să ne împlinim delegația dată.

Mai întâi am chemat magistratul și i-am adus la cunoștință intențiunea salutară a Inaltului Guvern regesc. Magistratul a adus, prin gura primpretorului, mulțumita cuvenită pentru această bunăvoință și a declarat, că nu numai va satisface întru toate dispoziția Inaltului Guvern, ci va și ajuta cu sinceritatea, cu care numai se poate, și cu procesele verbale autentice această intențiune.

S'au prezentat apoi, tot potrivit dispoziției prezidiale amintite, și locuitorii valahi existenți în cele 21 sate ale districtului Rodnei, reprezentați prin câte doi delegați din fiecare comună, cărora de asemenea li s'a comunicat intențiunea Inaltului Guvern regesc. Aceștia însă au stăruit ca revizuirea cauzei lor să se amâne până a doua zi, cu scopul ca oamenii lor să poată aduce dela directorul afacerilor fiscale dovezile necesare. Comisiunea a aprobat această cerere.

În ziua de 4 August la orele 8 a. m. a fost chemat din nou magistratul și reprezentanții districtului rodnean. În fața tuturor acestor delegați s'au citit amănunțit actele comisiei guverniale. Nefiind de față magistratul bistrițan, li s'a dat putința să vorbească și să-și spună păsurile ce le au. După o trăgănare și tratative de mai multe ore a rezultat, că plângerile le sunt aceleași, pe care le-au prezentat în Sibiu în 8 Iulie anul curent prin delegații trimiși. Nesosind delegații, despre care credeau că le vor aduce documentele amintite, au cerut să se amâne revizuirea și deciziunea în chestiunea diferendelor până după amiazi. Ceeace li s'a acordat. Chemat fiind și magistratul bistrițan, reprezentanții districtului rodnean au comunicat comisiei guverniale toate punctele plângerilor lor prezentate în Sibiu în ziua de 8 Iulie. Ca să se poată răspunde amănunțit la toate aceste puncte, a fost chemat întreg magistratul, care a declarat că va răspunde cu toată preciziunea în ședința de după masă. Dar fiindcă din cauza scurtimii timpului nu au putut să răspundă mai pe larg la fiecare punct, au cerut amănare până în ziua următoare.

În 5 August magistratul a prezentat replica sa cuprinsă în

documente sub litera A. Această replică se anexează, pentru ca Inaltul Guvern regesc să cunoască mai precis starea lucrurilor. Au fost chemați din nou locuitorii delegați ai districtului rodnean și au fost ascultați pe lung și lat, pro și contra. Din mărturisirile aproape ale tuturor se poate constata, că poporul de rând a fost purtat de nas de sfetnici răi și a fost rău dipus din cauza, că i se imputa magistratului, că i-a supus la impozite înafară de cele obligate. Bănuiala poporului a mai fost mărită și de împrejurarea, că în satele județelor mărginașe locuitorii plătesc după vite o contribuțiune mai mică cu 10 cruceri decât câtă plătesc dânșii. Au fost și greuțați de o importanță mai mică, pe care însă li le-am tălmăcit cu multă bunăvoință, acomodându-ne modului de pricepere al lor și dovedindu-le că nutresc o bănuială nedreaptă împotriva magistratului. Astfel le-am scos din suflet această neîncredere și am liniștit poporul, admonestând în același timp cu toată seriozitatea magistratul, ca să îndemne pe funcționarii subalterni, ca de aci înainte în toate chestiunile de contribuțiune și economice să trateze cu poporul blând, liniștit și cu toată bunăvoința, și astfel să nu le dea ocazie să se mai plângă. Magistratul s'a declarat gata a face aceasta, spunând că și până acum tot așa a făcut și așa va face și în viitor.

După aceasta am explicat atât magistratului cât și locuitorilor districtului Rodnei ordinul Inaltului Guvern și după ce i-am ascultat în mai multe rânduri și pe unii și pe alții, am stabilit următoarele, care credem că vor servi la liniștirea și împăciuirea ambelor părți, până ce și Inaltul Guvern, cetind raportul nostru, va dispune cele necesare:

1. Privitor la chestiunea dijmelor. Fiindcă acestea, potrivit dispozițiilor comisiunii regești a națiunii săsești și conform cu recenta instrucțiune a Inaltului Guvern, privesc cassa alodială a acelora, am socotit valabile hotărârile magistratului și nu ne-am întins asupra lor. Cu toate că din documentele magistratului și în special din mărturisirile celor 78 martori străini vrednici de încredere, precum și din spusele orale, făcute acum înaintea noastră, ale mai multor locuitori bătrâni și liniștiți apare în mod evident, că totdeauna în anii precedenți acești locuitori au prestat și li s'a luat, după bucate și după vitele supuse dijmei, ori dijma în

natură ori o cotă anuală fie în natură fie în bani drept răscumpărare pentru acea dijmă.

2. Magistratul recunoaște, că potrivit dispoziției amintite a comisiunii sale s'a îngrijit, ca în toate satele districtului să se separe, atât din pământul arabil, cât și din fânaș o anumită porțiune pentru moșia menită economiei alodiale. Această gospodărie au condus-o cu ajutorul locuitorilor jălbari ai celor 21 comune din districtul Rodnei timp de doi ani cu mare greutate și, ce-i mai mult, fără nici un folos. Când în sfârșit magistratul a observat, că defalcarea acestui porțiuni și cultivarea ei nu e pe placul poporului, cași în celelalte comune de sub jurisdicția sa, așa și locuitorilor din comunele suscitute le-a făcut îndemână, ca fiecare tată de familie să poată răscumpăra îndeplinirea acestei sarcini cu un floren unguresc. Toți ceilalți locuitori ai satelor din district au acceptat această dispoziție, intervenind și Domnii din comisiune: Mihai Bruckenthal, Matia Czoppelt și Ioan Gheorghe Honnamon și până azi aceia și plătesc taxa menționată, cu excepția acestor jălbari cari nu voiesc să o plătească. Și această dispoziție este conformă cu situația dijmelor amintită la punctul I, dispoziție luată de magistrat.

3. Confruntând registrele și răboajele satelor, am constatat ca raportul Valahilor privitor la contribuțiune este exagerat, întrucât nu li s'a impus nici cu un crucer mai mult ori mai puțin, decât li s'a impus tuturor celorlalți locuitori din Transilvania ori din scaunele săsești.

4. Magistratul prezintă sub literele A și C rapoarte în temeiul cărora se constată, că în anii 1754 și 1755 ar fi adăogat, dacă ar fi putut, la fiecare floren câte 9 cruceri. Cât s'a încassat și s'a cheltuit din acești bani, se va vedea tot din aceste rapoarte. În anii următori însă nici nu s'au repartizat, nici nu s'au încassat. I-am interzis cu toată severitatea magistratului, ca pe viitor să se ferească de astfel de repartiții făcute fără aprobarea autorităților superioare, și să se conformeze în această privință ordinelor guvernului regesc. Ceece au și promis că vor face. Incât privește cei 7 cruceri adăogați la fiecare floren în scopul plătirii dobânzilor, aceasta s'a făcut cu învoirea Maiestății Sale și a autorităților superioare, fiindcă fondul adunat din plata celor 13 cruceri și

obișnuit a se întrebuința pentru nevoile comune nu ajunge și o mare parte a lui este încă neplătită de bietul popor contribuabil.

5. Magistratul are tot dreptul să pretindă stângerea varului și alte servicii mai mici. Motivul acestor servicii, în ce privește bunul alodial, s'a amintit la punctul 2.

6. Magistratul a dovedit atât cu actele privilegiale, cât și cu alte documente originale că munții n'au fost nici odată proprietatea satelor, ci a magistratului. Din acest motiv, fiindcă nu avea obiceiul să ia în natură nici o dijmă după vite, are tot dreptul și după judecata noastră să ia taxe după vitele și oile trimise la pășunile din munte, și le-a și luat în fiecare an. Cu toate acestea am socotit, că taxele acestor locuitori trebuie stabilite de magistrat într'un mod mai favorabil, decât ale locuitorilor străini și i-am și dat sfatul, ca să reducă ceva din ele. Magistratul a și urmat acest sfat al nostru și, dupăcum rezultă din declarația făcută la litera A, a și redus taxele cu o treime.

7. Incât pentru plângerile aduse la punctele 7, 8 și 9, nu avem ce să spunem, fiindcă acelea privesc păstrarea bunului public și serviciile locuitorilor din districtul Rodnei.

8. Afirmațiunea, că magistratul a trimis comisari și alți slujbași pentru a încassa cu execuție contribuțiunea și alte lucruri economice, și prin aceasta le-au mărit greutatea, nu au putut-o susține și în fața noastră. Magistratul la rândul său susține, că Valahii nici când nu s'au plâns înaintea sa de astfel de astfel de molestări, pentrucă el, dacă s'ar fi întâmplat vreun caz abuziv, imediat l-ar fi îndreptat, ba mai mult s'ar fi îngrijit ca sumele luate pe nedreptul să fie restituite imediat și contravenienții să fie dojeniți cum se cuvine. E just, ca comisarii și alți slujbași, când merg în chestiuni oficiale, să fie prevăzuți cu cele necesare în mod cuviincios, dar să se stabilească o diurnă mai modestă, fiindcă în satele dela munte bieții locuitori trăiesc numai din vânat și alte ocupațiuni de acest fel.

9. Din taxa încassată cu ocazia trimiterii la munte a oilor în timp de vară magistratul nu ia nici un ban, ci se plătesc serviciile introduse din vremuri vechi. Temnicerului i se dă un miel sau în schimb 36 denari, iar ca întreținere 12 denari, inspectorului paznicilor 6 denari, odinioară adunătorilor de tricesime (tricesima-

torului), astăzi inspectorului plăieșilor 48 denari și un caș în natură, celor doi plăieși ajutători inspectorului câte 6 denari.

10. Am ordonat, cu asprimea cerută, locuitorilor din aceste sate, ca în curs de opt zile să plătească magistratului toate restanțele anuale. Cei ce nu se vor conforma, își vor primi pedeapsa meritată.

11. Cu copia contractelor privitoare la capitalele mai mari magistratul a dovedit, că toate datoriile au fost contractate totdeauna în numele său și al scaunului săsesc și că județul bistrițan nu are și nici nu a avut vre-o datorie deosebită.

12. Magistratul a mai stăruit cu toată tăria, ca să le dăm satisfacția cuvenită și pentru nedreptățile mari, injurioase și necuviincioase aduse celor doi canceliști fiscali trimiși de Domnul Director în același scaun pentru îndeplinirea investigațiilor. Dar fiindcă această cerere trece peste sfera de activitate a noastră, le-am comunicat să o transpună la Înaltul Guvern.

Acestea ne-am ținut de datorie să le comunicăm Înaltului Guvern drept rezultat al slujbei noastre, rămânând mereu în așteptarea ordinelor sale

Bistrița, la 6 August 1757

ai Înaltului Guvern supuși servi *Ladislau conte Teleki*
Paul conte de Szék
Gheorghe Polder

VIII.

Cererea de amânare a răspunsului la memoriul adresat de Românii din Valea Rodnei Guvernului regesc. Plângerea împotriva agitațiilor pornite de Macavei a Popii din Mocod

Înalt Guvern regesc, University Library Cluj

Prea grațioși și Magnifici Domni și Patroni ai noștri,

În 24 Mai am primit înaltul ordin al Excelențelor Voastre datat în ziua de 6 Mai, dimpreună cu copia înaltului rescript al Maiestății Sale Reginei și a memoriului redactat de neastâmpărații noștri Valahi. Acest memoriu murdar, plin în toate părțile

sale de invective false și îndrăsnețe, au avut curajul să-l prezinte Maiestății Sale. Din toate actele amintite mai sus am constatat, că agitatorul principal al ținutului nostru, răsturnătorul ordinii și pricinuitorul atâtor inconveniente, capul răutăților, care V'a cauzat în anul trecut și Excelențelor Voastre atâta neplăcere și greutate, este acel îndrăsneț prim semnatar (antesignanus), amintit atât de des și în remonstranțele noastre, Macavei a Popii din Mocod. Acesta luând cu sine alți doi indivizi la fel de răi a îndrăsnit să meargă în Viena și acolo, în numele întregului ținut al nostru valah, constătător din 23 sate, dar fără știrea și învoirea locuitorilor din aceste comune, să prezinte, cași în anul trecut Excelențelor Voastre, acum Maiestății Sale un memoriu murdar și mincinos. Dacă veți binevoi a citi încă odată memoriul plin de minciuni înaintat Excelențelor Voastre în anul trecut, Vă veți convinge că și acum au prezentat Maiestății Sale aceleași plângeri, pe care Excelențele Voastre nu numai le-ați cercetat în Sibiiu, îndrumând în baza lor prin funcționarii județelor vecine pe acești locuitori la supunerea și liniștea cuvenită, ci le-ați investigat și aci prin înalta comisiune de sub președinția Excelenței Sale Domnului Conte Ladislau Teleki, ca — dacă s'ar găsi ceva greșală —, aceasta să fie îndreptată.

Numita comisiune a tratat și s'a chinuit cu nesupușii noștri Valahi mai bine, și mai mult decât cum au meritat. Cu toate stăruințele ce le-a pus acest îndrăsneț și gata la orice rele Macavei a Popii din Mocod și tovarășii săi, precum și Valahii instigați de ei, totuși n'au primit nici din partea Comisiunii suscitată, nici din partea Excelențelor Voastre răspunsul și porunca, pe care o așteptau ei după modul lor de concepere nerușinat.

Când sub patronajul și sub stăpânirea părintească a Excelențelor Voastre am adus iarăși la supunere întreg ținutul nostru, când locuitorii acestui ținut au fost sfătuiți sub pedeapsă gravă să îndeplinească toate acele lucrări, la care sunt îndatorați de drept și din timpurile vechi și asupra cărora li s'a atras atențiunea și din partea Excelențelor Voastre, când în urma acestor admonestări au început iarăși să asculte și să lucreze regulat, acel plin de răutate Macavei din Mocod, nemulțumit cu rezoluția părintească, cu dispozițiile și admonestările binevoitoare ale Excelențelor Voastre, ba mai mult neluându-le în samă, a îndrăsnit fără

frică și fără nici o considerare să înainteze Maiestateii Sale Reginei remonstranța prezentată odată Excelențelor Voastre și memoriul fals, lipsit de orice temei. Acest memoriu l-au augmentat malițios cu încă câteva puncte, pe care n'au avut îndrăsneala să le amintească și înaintea Excelențelor Voastre (căci aci iute li s'ar fi dat de capăt). Au avut curajul să se plângă nu numai împotriva noastră, ci și în contra dispozițiilor părintești ale Inaltului Guvern regesc. Ba au amintit și prinderea în Sibiiu și Dej a Valahilor îndrăsneți și nesupuși, prindere făcută din porunca Excelențelor Voastre.

Am luat act cu uimire și multă amărăciune sufletească de remonstranța răutăcioasă și fără nici un temei și de îndrăsneala nesăbuită a oamenilor de sub jurisdicția noastră. Și și până acum am fi înaintat privitor ordinului Excelenței Voastre, informații sincere despre cele întâmplate. Dar din cauza focului grozav, despre care și Excelențele Voastre aveți știre, toate actele cu cari am fi putut răspunde temeinic la toate acuzele false ridicate de dânsii, sunt atât de împrăștiate, încât cu mare greu le putem găsi, fiind îngrămădite în case fără acoperiș și udate de ploaia, ce străbate prin plafonul stricat. Astfel, în vreme ce ar trebui să dăm informații precise privitor la acuzele răutăcioase ale Valahilor noștri, suntem nevoiți să ne gândim ziua și noaptea cum să aducem cât mai iute sub acoperiș casele noastre ruinate și în felul acesta să fim iarăși gata pentru serviciile publice. Dar și câtă avere ne-a mai rămas după foc din mila lui Dumnezeu și aceea se distruge zilnic de ploaie și apă.

Din acest motiv Vă rugăm cu toată supunerea să binevoiți a ne acorda, privitor la răspuns, o anumită amânare. Până atunci Vă mai rugăm să binevoiți a lăsa să fie prins concepistul aceluia memoriu murdar și noi vom arăta ce legături are și pentru ce îndeamnă la nesupunere și neascultare pe Valahimea noastră devenită acum îndrăsneată. După cum rezultă și din certificatul anexat, acest Macavei care a umblat în Viena a recunoscut, că acest memoriu este conceptul canceliștilor fiscali Ladislau Thordai și Matia Györffi. Dacă însă veți da ordin să se facă cercetări și mai amănunțite, veți afla și mai precis amestecul acestor concepști.

În același timp Vă rugăm cu supunere, să binevoiți a da

ordin să fie prinși numitul prim semnatar afurisit și cei doi sau trei tovarăși ai săi, nu pentru apelul făcut la Maiestatea Sa, ci pentru faptele sale rele făcute de atunci încoace și pentru agitarea întregului ținut al nostru. Acest prim semnatar a ajuns până la atâta îndrăsneală, încât având în mână o copie depe rescriptul Maiestății Sale, precum și depe instanța Comisiunii trimise la noi de Excelențele Voastre, apoi epistola din Viena a unui canonic cu numele Maior, a cărei copie ne luăm voie a o alătura, parcurge cu ele întreg ținutul și le explică țăranilor nepricepuți în felul, că în aceste acte se spune precis, că înafară de contribuțiunea regească nu sunt obligați la nici un fel de alt impozit, nici orășenesc nici alodial, nici la plățirea dobânzilor, cu un cuvânt nu sunt datori cu nici un fel de subordonare, cu care sunt datori și locuitorii sași din ținut. Aceste lucruri le găsim amintite în batjocură și în memoriul lor din Viena, în care pe noi ne amintesc numai ca pe vecini ai lor.

Pe lângă aceasta au mai adunat în Năsăud din satele districtului nostru o mulțime de oameni, cărora le-au comunicat în felul amintit mai sus toate aceste scrisori. Ba au mai încredințat și pe câțiva preoți neștiutori de ai lor, să comunice credincioșilor lor sub afurisenie, că toți acei, care vor asculta de magistratul bistrițan și vor îndeplini și prestațiunile înafară de contribuțiunea regească, vor fi excomunicați atât ei cât și cei din familia lor și la moarte nu vor fi îngropați. Mulți dintre Valahii cuminte au și venit să ni se plângă de aceasta. Inșă mulți dintre cei ce fuseseră liniștiți prin dispozițiile părintești ale Excelențelor Voastre, acum agitați din nou afirmă cu toată tăria, că li s'a recunoscut prin actele amintite, că pământul pe care locuiesc este al lor și nu al orașului, că sunt ai lor și munții din jurul ținutului lor, precum și toate venitele, ce se încasează din acești munți.

Urmarea acestor instigații a fost, că toate locurile de pășune de pe munți, pe care până acum le distribuim noi între locuitorii valahi și sași, arătând unde să-și ducă fiecare vitele sale, acum le-au luat fără nici o rugămintă și și-au dus pe ele vitele, fiecare cum a vrut și l-a tăiat capul. Bunăoară munții, pe care până acum i-am distribuit pe lângă taxa obișnuită locuitorilor sași din comuna Iad și care erau meniți și în anul acesta tot acestora, i-au ocupat

Valahii din Sângeorz și și-au dus vitele pe ei fără știrea și învoirea noastră. Astfel când Sașii din lad s'au dus cu vitele lor la acești munți distribuiți lor, Valahii sălășluiți mai dinainte aci i-au alungat. Cu un cuvânt în toate privințele acum sunt cu mult mai îndrăsneți și mai nesupuși decât în anul trecut.

Ne-a ajuns la cunoștință și faptul, că acest Macavei, care acum nu se mai teme de nimeni și e gata la orice întreprindere, dimpreună cu tovarășii săi cu ocazia plecării lor în Viena au primit ceva ajutor sau sfat din Maramureș. În schimb ei au asigurat pe pretendenții din cincisute sate din Maramureș și pe primpretorul Mihail Bálya din leud, cari după cum știți și Excelențele Voastre au pornit împotriva noastră proces pentru hotar, că — dacă îi vor ajuta acum în dorința lor de a pătrunde în Viena și de a ajunge la ceva rezultat — și ei le vor fi într'ajutor împotriva noastră.

În considerarea acestora Vă rugăm din nou cu toată supunerea să binevoiți a da ordin privitor la arestarea acestui Macavei, față de care s'au dat deja și mai înainte ordine de arestare atât aici cât și în Sibiiu și care și când a fost arestat a scăpat cu viclenie, precum și privitor la prinderea tovarășilor săi. Dacă nu vor putea fi prinși aci, să poată fi arestați și în județul Solnoc. Totodată să se publice, că poporul cuminte să nu dea ascultare, nici să nu ia în seamă cuvintele acestui om șiret și astfel Valahimea din district să revină din nou la supunere.

În ținutul nostru a fost dela început obiceiul, ca aceleora care au fost păgubiți prin foc să le sară într'ajutor la clădirea edificiilor lor locuitorii din alte sate. Această ajutorare reciprocă există și azi printre Sașii din ținutul nostru. Având în vedere dezastrul teribil și neuitat, ce l-a suferit orașul nostru prin incendiul recent, cred că ar fi foarte la loc, ca locuitorii valahi din ținutul nostru să sară într'ajutorul bieților orașeni cu materialul, pe care îl au din belșug și anume cu lemn de brad, lațuri, etc. Credem că acești Valahi ar fi și făcut aceasta, dacă numitul prim semnatar și impostor Macavei în becisnicia lui nu i-ar fi îndemnat la nesupunere. Privitor la acest ajutor Vă rugăm, Excelențelor Voastre, să binevoiți a lua dispozițiile necesare. Căci, dacă Valahii amintiți și Sașii din ținutul nostru nu ne vor sări într'ajutor, atunci nu curând se vor restaura nici edificiile publice nici lo-

cuințele bieților locuitori din Bistrița și astfel și erariul viu numai cu greu va deveni apt pentru serviciul, ce trebuie prestat Maiestății Sale. Orașul nostru atât este de devastat de incendiu, încât, dacă ne-ar sosi, cum se întâmplă de obicei, și numai o treime de armată, nu am avea unde să o încartiruiim, fiindcă aproape jumătate din locuitorii orașului, arse fiindu-le casele, au fost nevoiți să se adăpostească la ceilalți orașeni, ale căror case au rămas neatinse de foc.

Drept plângere împotriva Valahilor noștri mai amintim și următoarele lucruri:

1. Că de când a venit Macavei din Viena Valahii refuză să aducă lemnele și pământul necesar la arderea salpetrului;

2. Nu voiesc să supună impozitului mărfurile aduse din Ungaria, ba mai mult s'au opus și au atacat pe vămuitori, cum ni s'a plâns vămașul din Telciu;

3. În locurile dela munte, privitor la care avem controversă cu Maramureșenii, în înțelegere cu aceștia își duc vitele la pășune și nu lasă să pășuneze aci pe Sașii din ținutul nostru;

4. Și-au trimis vitele și în munții, pentru care suntem în ceartă cu Moldova și în care, până la viitoarea deciziune au fost opriți să pășuneze atât de Excelențele Voastre cât și de Comandament.

Toate acestea fiind cu urmări grave și păgubitoare, cerem sprijinul părintesc și așteptăm dispozițiile salutare ale Excelențelor Voastre

Bistrița, la 6 Iulie 1758.

ai Înaltului Guvern supuși și ascultători servi
Primarul și consiliul orașului Bistrița.

IX

Apelul Mocodenilor pentru deținerea pe nedreptul a unui consătean al lor

Mărite Domnule Primar al orașului Bistrița,
Înalt patron al nostru,

Suntem nevoiți să apelăm la Măria Ta din următorul motiv: Un membru al satului nostru, anume Cassian Ioan a fost deținut din porunca Măriei Tale pentru sechestrarea a doi boi ai lui

Ciott Dănilă. Nu negăm, că s'a întâmplat acest lucru, dar sechestrarea a fost motivată, fiindcă numitul Ciott datorește judecătorește satului nostru douăzeci și trei florini și 60 cruceri, pe care nu a voit să-i plătească nici după somări repeșite, ceea ce putem dovedi cu un raport trimis deja de mult și cu martori vii.

În urmare Vă rugăm cu toată supunerea să binevoiți a dispune să fie eliberat numitul individ deținut, ca astfel să nu sufere nevinovat și pe nedreptul pentru acuzele ridicate de acest om păcătos. Hotărîrea noastră este că nu-i restituim acei doi boi, până când nu-și plătește datoria și, dacă nu o plătește în anumit timp, vindem boii.

Dacă nu veți face dreptate, vom apela la autoritățile superioare, deși nu e plăcut pentru noi acest lucru, dar vom fi nevoiți să-l facem, pentrucă — după cât știm — nici Măriei Tale nu îi este iertat să dețină și să chinuească pe cineva pentru orice fleac.

Recomandând pe Măria Ta în sprijinul Domnului, rămânem ai Măriei Tale supuși servi
toți locuitorii din Mocod.

X a)

Regina Maria Terezia ordonează anchetă în chestiunea memoriului trimis de cele 23 comune românești din Valea Rodnei

Ilustre, Reverende Domnule,

Trimitem umiltea rugăminte a locuitorilor din cele 23 comune existente în districtul nostru bistrițan, precum și singuraticile puncte ale plângerilor lor, în scopul, ca ascultând și partea acuzată să ne trimiteți cât mai iute un raport real despre cele întâmplate și tot odată să Vă îngrijiți, ca și până la deciderea în această chestiune petiționarilor să fie apărați de orice violență, să nu fie neliniștiți pentru apelul făcut la noi, nici să nu fie molestați cu nici un fel de execuțiuni oprite deja prin binevoitoarele noastre rezoluțiuni.

Dat în orașul nostru Viena din Austria în 13 Aprilie 1758 în al optsprezecelea an al domniei noastre.

ss. *Maria Terezia*

ss. *Gavril conte de Bethlen*
 ss. *Wolfgang Cserei*

X b)

Ordinul guvernului regesc privitor la ancheta amintită la X a)

În numele Maiestății Sale regești, Arhiducesa Austriei, Principesa Transilvaniei, Contesa Secuilor, Doamna noastră Prea îndurată.

Înțelepți și cinstiți binevoitori,

Salutul și asigurarea îndurării Maiestății Sale. Alăturat Vă trimitem copia Înaltului rescript al Maiestății Sale, dimpreună cu anexele sale și Vă punem la suflet cu toată seriozitatea, ca — luând act de plângerile cuprinse în acelea — să înaintați cât mai în grabă Guvernului regesc un raport sincer și imparțial. Făcând astfel, Maiestatea Sa Vă rămâne și pe mai departe binevoitoare.

Dat de Guvernul regesc al Transilvaniei, Sibiiu, în 6 Mai 1758.

ss. *Baron de Sala*

ss. *Samuel de Bruckenthal*

X c)

Raportul delegaților județului Solnoc în chestiunea agitațiilor pornite de Macavei a Popii din Mocod.

Subsemnații recunoaștem prin semnatura proprie următoarele:

Vrednicul magistrat al orașului liber regesc Bistrița a observat, că Valahii districtului de sub jurisdicția și stăpânirea sa au fost din nou agitați și îndemnați la nesupunere de individul Macavei a Popii din Mocod. Acesta dimpreună cu alți doi tovarăși s'a dus în Viena și acolo a prezentat Maiestății Sale în numele locuitorilor celor două zeci și trei comune valahe din ținutul bistrițan o petiție. Maiestatea Sa a trimis în această chestiune un rescript Înaltului Guvern, iar acesta un ordin magistratului bistrițan. Copia tuturor acestor acte a obținut-o dela cineva numitul Macavei, precum și o epistolă adusă din Viena de un anume Maior, adresată preoților valahi din district.

Luând cu sine aceste documente a străbutut întreg districtul

valah comunicându-le locuitorilor, că el a exoperat în Viena (ceceace cu adevărat se cuprinde în copiile amintite și în epistola valahă), ca de aci înainte afară de darea regească să nu mai fie îndatorați nici la plățirea dobânzilor, nici a dijmelor, nici la taxa cuvenită după munți, nici la lucrările economice și alodiale stabilite prin comisiunea seebergiană, cu un cuvânt le-a spus, că nu mai sunt datori cu nimic.

Auzind magistratul bistrițan, că acest individ explică atât de greșit rescriptul regesc și ordinul guvernului și că agită populația districtuală, a trimis delegați de ai săi, cari să lămurească locuitorilor amintiți înțelesul adevărat al acelor ordine mai înalte, îndemnându-i să nu dea crezare celor spuse de Macavei și să revină la ascultarea datorită magistratului. În același timp acest magistrat a rugat pe Excelența Sa Dl comite suprem al județului Solnoc Conte Paul Teleki să desemneze ca mărturie pelângă delegații magistratului două persoane dezinteresate, care să asculte cum vor fi tălmăcite actele menționate și cum vor încerca să aducă la supunere pe locuitorii răsvrațiți.

Excelența Sa Dl comite suprem ne-a ales ca încredințați ai săi pe noi. În 20 Iunie 1758 am și plecat cu delegații magistratului, cu senatorul primar, cu inspectorul districtului valah Dl Gunesch Gheorghe, cu comisarul judecătoresc Bressler Ioan și cu comisarul Petre Theil și am ajuns mai întâi în comuna Maier, unde au fost chemați și locuitorii din Rodna, ca fiind aproape. Valahii rodneni n'au voit să se prezinte. Maghiarii și Sașii din Rodna însă au declarat, că ei să supun ordinelor magistratului bistrițan. Locuitorii din Maieru s'au prezentat în număr mai mare decât li s'a cerut și ordonat, fiecare cu o bătă mare în mână, și ascultând cetirea documentelor înșirate mai înainte, precum și lămuririle date și admonestările făcute fiecăruia în particular, au declarat unanim, că — deși nu știu ce plângere a înaintat Macavei în numele lor Curții împărătești din Viena — totuși în unire cu ceilalți locuitori valahi din district și potrivit legământului făcut înaintea protopopului defunct din Năsăud se vor sprijini împrumutat până la ultima picătură de sânge și afară de contribuțiunea ordinară și de serviciul prestat de înaintașii lor nu vor presta nici un alt lucru.

În urmare nu primesc și nu se supun nici de cum dispozițiilor luate de vreo cinci ani încotce și anume: îndeplinirii lucrărilor economice și alodiale introduse de comisiunea seeburgiană, plătirii dijmelor, dobânzilor, taxelor pentru munți și altor impuneri de acest fel. Când aceste impozite și lucrări extraordinare le vor îndeplini și ceilalți locuitori, din partea de jos a districtului le vor îndeplini și ei, altcum în nici un caz.

În aceeași zi ne-am dus în comuna Sângeorz, unde am primit același răspuns; iar de aci am trecut în Feldru, având acelaș rezultat. În 30 Iunie am ajuns în Rebrîșoara, unde erau chemați și locuitorii din Rebra și Vărarea. Aci inspectorul Gunesch Gheorghe a dat poruncă, că până ce vom termina lucrările, în curs de o oră, să aducă ceva fân pentru caii noștri. La aceasta Rebrîșorenii au răspuns ironic, că să-și fi adus Domnii fân din Bistrița. Și aci s'au citit copiile amintite, s'au dat lămuririle necesare și au fost îndemnați locuitorii la supunere și ascultare. Dar am primit acelaș răspuns cași în comunele anterior citate. Ba au mai adăogat, că ei așteaptă să vadă ce rezultat va avea plângerea lor în Viena și că, dacă nu le va fi pe plac, vor mai merge încă odată acolo și dacă nici atunci nu li se va da satisfacția cuvenită, vor găsi ei alt loc de locuit. Din Rebrîșoara am trecut în Năsăud, unde — procedând la fel cași în comunele de mai înainte — am primit același răspuns, cu adaosul, că dacă și ceilalți locuitori din partea de sus a districtului se vor supune pretențiilor magistratului bistrițan, atunci și ei îi vor urma.

În aceeași zi ne-am dus apoi în Salva, unde au fost convocați și locuitorii din Hordou și Bichigiu, cari înse nu s'au prezentat. Și aci ni s'a dat răspunsul cunoscut din comunele suscitute. Apoi am mers în Mocod, unde erau chemați și locuitorii din comunele Telciu, Mititei, Runc, Poieni, Găureni, Suplai și Zagra, dintre cari numai puțini s'au prezentat. Și câți s'au prezentat încă ne-au răspuns în felul amintit de atâtea ori. Din cuvintele lor, a transpirat clar aceeași conjurație făcută în toate comunele și că nu vreau să primească sfatul nimănui.

În urmă am știricit dela ei, cine le-a alcătuit memoriul înaintat în Viena Maiestății Sale. La aceasta ne-a răspuns Macavei, cel ce umblase în Viena, că ceva canceliști câștigați de dâșii din dis-

trictul valah. Privitor la aserțiunea, că magistratul bistrițan a trimis în districtul valah 300 oameni înarmați și un călău, au răspuns, că au fost ce e drept, dar nu atât de mulți; pe călău însă nici nu l-au văzut, nici nu a fost.

În sfârșit i-am mai întrebat, dacă nu le-a mai sosit vre-o scrisoare din Viena. Ne-au răspuns, că un preot le-a trimis din Viena o scrisoare românească, pe care acum însă nu o mai au și pe care au avut îndrumarea, să o publice înaintea bisericii din fiecare comună. Pe aceasta au și comunicat-o.

Prin semnătura noastră și cu sigilul obișnuit dovedim, că cele relatate mai sus s'au întâmplat în felul cum le-am amintit.

Dat în Mocod la 30 Iunie 1758.

ss. *Székely Gavrilă*
asesor al județului Solnoc

ss. *Ștefan Fogarassi*
nobil

O altă scrisoare a generalului Ioan Kemény

Iulian Marțian

Generalul Ioan Kemény (voevodul ulterior al Ardealului) în scrisoarea sa din captivitatea tătărească, dela 6 August 1657*) ne spune, între altele, la punctul 6 următoarele:

»Cunoscând diferitele cheltueli ale Măriei-Sale, — nu pentru trebuința Măriei-Sale, ci numai pentru situația mea din prezent —, dacă Măria-Sa va recerca pe voevodul muntean și pe boerii lui în privința unui împrumut, nu va fi înzadar.«

Cu alte cuvinte:

Kemény propunea voevodului ardelean George Rákoczy II să ceară împrumut dela voevodul muntean Matei Basarab și dela boerii acestuia o sumă de bani în scopul de a-l răscumpăra din captivitatea tătărească.

Despre rezultatul acestui avertisment al lui Kemény ne informează, cu doi ani în urmă, o scrisoare a lui către fiul său Francisc, care era pe atunci la curtea voevodului muntean. Textul acestei scrisori datate din Făgăraș în 20 Septemvrie 1659, care este interesant și din alte puncte de vedere, urmează în traducere:

Măriei-Sale lui Francisc Kemény fiului meu iubit să se dea.

Dulcele meu fiu,

Iacă l-am trimis acolo pe Mihai Réz, făcând sub rapoartele actuali abstracție dela scăderile lui personale, precum și pe Huszti și împreună cu ei și pe servitorul meu Dumitru Görög din Fă-

*) Textul acestei scrisori a se vedea în numărul 6 al »Arhivei So-meșene« la pagina 69.

găraș, ca toți aceștia să servească alături de tine. Dacă se va cere voi trimite și mai mulți, dar Voevodul mi-a promis mai pe urmă cu ocaziunea când eram acolo, că te va demite din serviciul Măriei-Sale în curând, iar acum mă încredințează și domniile noastre Harsany și Gabriel Pater, chiar în numele voevodului și al spătarului Nicola, despre aceasta intențiune a Măriei-Sale cu adaosul că Măria-Sa s'a mai angajat să achite și restanța din taxa rescumpărării mele. Despre aceasta chestiune eu nu puteam să-i scriu în deosebi domnului Harsany, dar comunică-i conținutul acestei scrisori cu adaosul că îl rog cu mare încredere pe Domnia-lui ca, în bazele bunăvoinței și a dragostei sale față de mine, să exopere dela Măria-Sa Voevodul eliberarea ta și sprijinul anunțat în privința achitării restului din taxa de răscumpărare. Despre acestea aș dori să mi-se elibereze o scrisoare de garanție pe care să o trimită, ori să mi-o aducă aci, și toate le voi onora și le voi răsplăti Domniei-Sale cu contraservicii potrivite.

Epistola ce i-am scris Măriei-Sale Voevodului despre acest lucru, după ce o vei citi și o vei sigila, să o predai Măriei-Sale, dar comunicând în prealabil conținutul ei și cu Dl Harsany. Eu nu te retrag din serviciul Măriei-Sale nici pentru viitor, dar este cazul că din pricina prezenței tale acolo situația mea aci față de Rakoczi este dificilă, fiindu-i obligat; pe câtă vreme chiar acum aș putea să-mi câștig simpatii în favorul meu, de cari am nevoie. Dar totuși am nedejde că în viitor voi fi în măsură să servesc mai bine Măriei-Sale!

Dacă va fi în cadrele posibilității nu-l abandonați pe bietul Kornis!

Dorind Măria-Sa principele și domnul nostru Rákoczi promovarea intereselor și desideratelor sale, mi-a ordonat o întrevvedere pentru ziua de mâine; voi pleca deci mâine dimineață de aci la Blaj unde avem întâlnire ca să vorbim față în față cu Măria-Sa. De acolo voi pleca la adunarea din Târgu-Mureșului, dacă nu va fi terminată până atunci, dar observ că (urmează o serie de 14 șifre) nu convin de bună voie, totuși cred în D-zeu, ori (urmează două șifre), ori oarecare (urmează o serie de 15 șifre) toate acestea le-am comunicat confidențial domnului Harsany.

Pentru necesitățile tale și-am trimis o pungă cu ceva parale de cheltuială și un răvaș despre ele. În afară de acestea îți trimit

100 florinți în dutce (monetă divizionară contimporană), pentru cari te rog fiule să-mi câștigi pe seama mea un cal de călărit bun și potrivit cu situația și firea mea, precum și un cal turcesc. Eu nu sunt amator de cai mărunți, întru cât î-mi este cu puțință să-mi permit acest lux. Deci dacă vei găsi dă arvună pentru un cal de călărit și unul turcesc, ia-i în primire și eu bucuros îți voi trimite prețul lor. Cred că și voevodul, sau oarecare boieriu, încă te va ajuta în acest scop. În această privință eu am încrederea cea mai mare în ochiul Dlui Kornis, căruia nu am putut să-i scriu în special în această chestiune, te rog deci salută-l din parte-mi și comunică-i circumstanțele; dar un act de garanție să-l iai dela domnia-lui, căci pentru toate cazurile eu știu că în ultima analiză eu voi răspunde de aceea. Trimite-mi și șelele. Târguește-mi cai buni, împreună cu toate acaretele, și cu ocazia dată mi-i trimite.

Te conjur pe Dumnezeu să te porți în totdeauna în mod onorabil, cu curaj milităresc și cu energie; caută să te faci plăcut înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor; scrie-mi adeseori și în fine să fie binecuvântarea lui Dumnezeu cu tine!

Făgăraș, la 20 Septemvrie 1659.

Tatăl tău care îți dorește binele:

Ioan Kemény m. p.

Postscript.

Să aduci la cunoștința Dlui Kornis ce am scris Voevodului despre Domnia-lui.

Oare voi putea să duc o scrisoare la Poartă? Despre afacerea (urmează o serie de 15 șifre) se mai scrie ceva? Și să-mi mai aduci la cunoștință și altele: Acolo este Muscalul? Cum a mers? Ce vorbește câinele? Să-mi aduci la cunoștință și scoate-i din cap aprehensiunea împotriva mea? Să-mi dați relații adevărate despre Vizirul cel mare, despre Muscal, despre Hanul Tătarilor și despre Voevodul Ghica!

Să-mi comanzi o tobă mică de alun, de acele de cari obi-cinuesc să bată cu fluerul turcesc.

Netoti a sosit. Voevodului să-i spui că eu nu sunt Barcsai, ceea ce se vede și din faptele mele. Calea lui Constantin o-am legat și în toate voiesc să servesc astfel ca mie însu-mi, ba chiar și mai bine! Imi prepar omul și azi-măine îl trimit la Han, Vo-

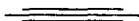
vodul să nu grăbească a dimite pe Muscal; ba să-l și desconsilieze, până va sosi omul meu cu scrisoarea. Până atunci Voevodul să-mi scrie, ori scrieți-mi voi prin Dl Harsany. Întreabă-l pe Gombos despre celea ce le-am scris asupra lui Andrei Barcsai. Gombos vă putea rămâne în serviciul tău, dar să grăbiți a-l trimite cât mai în grabă îndărăt.

Armata va pleca îndată ce va sosi principele.

Aș dori ca voevodul să nu recunoască obiectul pe care mi-l'a dăruit! Dar fiindcă acum nu vei mai putea să porți haina cu care ești îmbrăcat și negăsând alta mai potrivită, iacă ți-am trimis o tunică și o manta pe cari le-vei lăsa să ți-le direagă după trupul tău și să le porți cu sănătate! Dar în urmă se va răcori vremea și va fi nevoie de a-le căptuși cu vulpe; să-mi aduci deci la cunoștință dacă dispui de căptușeala necesară pentru iarnă. Dar aș mai dori că tu să mai ai și un pieptar în forma cea ce se poartă acolo.

Citind împreună cu Harsany epistola scrisă Voevodului să o sigilați și să i-o predai apoi astfel, sigilată. Înmanează-i și scrisoarea lui Pater, al cărei conținut î-mi este favorabil.

Acum iarăș mi-a trimis vorbă Măria-Sa că te va dimite și va achita restanța prețului de răscumpărare. Totuși eu aș dori să primesc o scrisoare despre acestea promisiuni.

In amintirea lui Grigore Silași

Virgil Șotropa

De câte ori trec prin cimitirul Năsăudului, totdeauna arunc o privire spre piatra în care e scobit numele lui Dr. Grigore Silași (1836—1897), al unui dintre pușinii noștri savanți din trecutul nu prea depărtat, al bărbatului integru și luptătorului neșovăelnic, cărui românimea ardeleană are atât să-i mulțamească, însă — potrivit dictonului: Undank ist der Welt Lohn — l-a uitat aproape cu desăvârșire.

Chemat din Viena, unde ocupase postul de vicedirector la seminarul Sf. Barbara, Silași a fost numit în 1872 la catedra limbii și literaturii române dela universitatea din Cluj, și aci și-a dezvoltat el timp de peste un deceniu activitatea rodnică literară, în timpul când șovinismul maghiar începea să devie tot mai agresiv.

Dar nu date biografice și merite literare caut să reproduc și relevez eu aci, căci despre acestea se poate dumeri cetitorul și în alte locuri; ci vreau să constat că cea mai mare vrednicie a lui Silași a fost lupta dârză și neînfricată de pionier român în mediul strein clujan, care pornise pe cale să strivească toate elementele potrivnice maghiarizării și asimilării la »idea de stat maghiar«. Disconsiderând mânia colegilor și furia stăpânitorilor și a mobului întărâtat împotriva sa, Silași cu însuflețire și vervă propovăduia de pe catedră, în limba românească, iubirea de neam și lege, cultul sentimentului național. Inșă nu se mărginia numai la amvonul său, ci cobora la mulțime, și agita cu îndrăzneală uimitoare la trezirea conștiinții naționale în cei lănceziți, șovăitori și aproape pierduți pentru neam. Văzând că mai ame-

nințată este clasa meseriașilor, căuta personal pe toți ucenicii și pe toate calfele, îi aduna la biserică ori în localul sărăcăciosului cazin român, le vorbea de originea lor și păcatul trădării de neam le ținea discursuri instructive și-i înjgheba în reuniuni de lectură și de cânt.

Și pe câți intelectuali români i-a salvat el pentru neam! Fericitul Ioan Petran, mecenatele care întreaga sa avere — considerabilă pe vremuri — a lăsat-o Asociațiunii, mărturisia fără de nici o rezervă că în el numai Silași a trezit conștiința națională, când întors din Budapesta ca absolvent al studiilor juridice a intrat în serviciul orașului Cluj, și aproape uitase să mai și vorbească românește. Originar din Gilău, dar crescut tot printre maghiari și prin școlile lor, Petran ajunsese în Budapesta să fie educator în casa unui magnat unde se renegase aproape cu totul, purtând chiar și haine naționale maghiare.

Ce suflet nobil și entusiast naționalist a fost Silași, mi s'a dat prilej adeseori să văd când predica poporului, ori îmbărbăta și îndemna la muncă serioasă pe studenți, când mângăia și ajutator pe tinerii lipsiți și huiduiți de dușmani malițioși, ori când aranja festivale și serate spre a stimula pe cei talentați dar sficioși și stângaci.

În ce măsură îl putea impresiona oricare manifestație culturală și artistică românească, am avut ocazie să vedem în iarna anului 1887/88, când studenții universitari români din Cluj aranjă un concert urmat de bal, primul lor debut în stil mai mare. Sala redutei clujene, — care mai apoi avea să devină faimoasă prin verdictul rostit în Procesul Memorandului — era tixită de lume curioasă, printre care multe baronese și contese maghiare doritoare să audă că oare cu ce se vor putea prezenta Valahii. Între punctele producției, care reușise peste orice așteptare, fusese și concertul simfonic alui Alard pentru două violi cu acompaniament de pian, cântat de reputatele artiste și dragălașele domnișoare Ana și Sidonia Pop cu concursul scriitorului acestor știri, la vioara II. Țin minte că la sfârșitul piesei Silași era atât de impresionat, încât lăcrimând și îmbrățișând pe concertiste, mulțamea Cerului că acum și Românii pot să stea în fața străinilor cu astfel de producții.

Insultat, persecutat și împrôcesuat pentru »manifestarea sentimentelor sale ultra-naționale«, în 1885 Silași a fost pensionat cu forța. Restul vieții l-a petrecut parte în serviciul societății bancare »Economul« al cărei director era, parte acasă retras și adâncit în cărțile și studiile sale, până când istovit de hărțuielile și prigonirile suferite, apoi copleșit de boală se mută în 1896 la sora sa, protopopeasa văduvă Ana Filipan, în Năsăud, unde după scurtă vreme răposă în Ianuarie 1897.

Atunci am trimis »Gazetei Transilvaniei« spre publicare *) următorul articolăș scris cu înflăcărare juvenilă în memoria vajnicului luptător și mucenic:

Astăzi s'a împlinit o săptămână de când am înmormântat pe mult zelosul director al băncii »Economul« din Cluj, pe neuitatul și veneratul fost profesor de universitate Dr. Grigore Silași.

În dânsul am pierdut iarăș pe unul dintre acei bărbați iluștri ai neamului nostru cari, luptând cu devotament pentru luminarea și desvoltarea culturală și religioasă a poporului din care se trag, și-au asigurat pentru totdeauna iubirea, stima și recunoștința tuturor Românilor.

Adâncă jale și mâhnire te cuprinde când vezi cum cad pe rând, unul după altul, stejarii neamului românesc; cum se sting acei bărbați vrednici, acele suflete nobile și caractere firme, cari au purtat cu fală și cu onoare steagul nostru național și cari au luptat întotdeauna cu un desinteres proverbial și cu o abnegațiune uimitoare pentru lege și neam.

Între împrejurările grele ce ne încunjoară de toate părțile, în timpul acesta de apăsare și prigonire fără margini, cu îngrijare trebuie să se întrebe fiecare Român: Oare cine va înlocui pe veteranii noștri anteluptători cari se duc, ne părăsesc? Oare cine îi va înlocui astăzi când dușmanul se aruncă cu toată furia asupra noastră ca să ne nimicască; când viermele egoismului și al intereselor particulare mai mult ca orișicând încearcă a se vârî între șirele noastre; și când — să mărturisim — în unele ținuturi locuite de poporul nostru începe a se lăți o lăncezeală periculoasă, un desinteres păcătos față cu tot ce este național românesc, și

*) V. Nr. 11 din 28 Ian. 1897.

— mai mult decât toate — ceartă și neînțelegere între frați, servilism față cu streinii?

Dar nu, geniul bun al națiunii noastre nu ne va părăsi. Facă el ca cel puțin la mormântul bărbaților noștri vrednici să ne trezim, să ne reculegem, și cu mic cu mare să ne adunăm nouă puteri pentru lupta viitoare, fie ea cât de turbată și inverșunată!

...Par'că aud freamătul surd, aud răcnetele și urletele sălbaticilor cari înainte cu doisprezece ani au asaltat în Cluj modesta locuință a decedatului Silași, voind să-l prăpădească. Par'că-l văd pe vrednicul bărbat al națiunii noastre stând în fața juriului compus din colegii săi dela universitate, chemat să se justifice: cum de-a cutezat el să țină la universitatea din Cluj prelegeri în limba românească, în dulcea limbă a părinților, moșilor și strămoșilor noștri?

Și Silași stă puternic și neînfrânt; ispitele grele nu sunt în stare să facă ca el să-și uite de datorințele ce simte că le are față cu neamul său. O vorbă, puțină cedare ar fi în stare să-l ridice poate chiar și în scaunul metropolitan din Blaj. Dar el nu cedează nici un pas, deoarece bine știe că aceasta o poate face numai în detrimentul națiunii sale. În nemărginita sa iubire de neam se aduce jertfă sfântă pe altarul națiunii: exemplu rar de constanță și abnegațiune!

»Dumnezeu și neamul meu!«, aceasta a fost deviza răposatului Silași până la ultima sa răsufare.

Numai astfel de bărbați, numai astfel de caractere pot duce un popor la învingere.

Voi luptători ai cauzei noastre naționale, voi bărbați aleși ai națiunii noastre mult cercate, dați tributul cuvenit soțului vostru de luptă Dr. Grigore Silași; păstrați amintirea lui în inima voastră și gândiți totdeauna cu drag și venerațiune la acela care a trăit pentru un ideal măreț și a murit sărman ca toți oamenii mari la suflet.

Iar tu tinerime română, mândria și speranța națiunii noastre, gravează adânc în mozaicul în care este eternizată memoria bărbaților noștri iluștri, numele celui care pe tine te-a iubit atât de mult; servească-ți viața lui Silași ca o pildă sublimă: cum trebuie să-și iubească fiecare Român neamul, dacă voește ca acesta să ajungă oarecând la limanul dorințelor și aspirațiunilor sale.

